

MSTourHer
master in sustainable
tourism development:
cultural heritage,
environment, society

School of Environmental Studies, Geography and Applied Economics
School of Digital Technology

Department of School of Management Science

IREST (Institut de Recherche et d' Etudes Supérieures du Tourisme)
Université Paris I Panthéon – Sorbonne

**Sport tourism as a driver for cultural heritage and sustainability:
The case of Agia Sophia stadium; center of sports, memory and culture**

Master Thesis

Nansy Impampi

Athens, 2020

MSTourHer
master in sustainable
tourism development:
cultural heritage,
environment, society

Examining Committee

Supervisor: Aurélie, Condevaux

Maître de conférences, IREST (Institut de Recherche et d' Etudes Supérieures du Tourisme), Université Paris I Panthéon – Sorbonne

Examiner: Georgios, Malindretos

Professor in School of Environmental Studies, Geography and Applied Economics, Harokopio University of Athens

Examiner: Paris, Georgios, Tsartas

Professor of Tourism Development, Department of Home Economics and Ecology, Harokopio University of Athens

Ethics and Copyright Statement

I, Nansy Impampi, hereby declare that:

1) I am the owner of the intellectual rights of this original work and to the best of my knowledge, my work does not insult persons, nor does it offend the intellectual rights of third parties.

2) I accept that Library and Information Centre of Harokopio University may, without changing the content of my work, make it available in electronic form through its Digital Library, copy it in any medium and / or any format and hold more than one copy for maintenance and safety purposes.

Acknowledgements

First and foremost, I would like to dedicate this master thesis to my parents, and to acknowledge all the professors for their support and guidance.

Also, I would like to sincerely thank Mrs Aurelie Condevaux for the supervision and assistance throughout the course of the work.

I would like also to thank my colleagues at Harokopio University for their encouragement and moral support during the completion of the master program.

Additionally, I would like to express my gratitude to all the people that participated in the research and contributed to the completion of this thesis.

Table of Contents

Abstract in Greek.....	7
Abstract in English	8
INTRODUCTION.....	9
CHAPTER ONE: HERITAGE SPORT TOURISM.....	11
1.1 Sport Tourism.....	11
1.1.1 Conceptual Framework	11
1.1.2 The impacts of sport tourism development	13
1.2 Heritage Sport Tourism.....	17
1.2.1 Defining Sport Heritage	17
1.2.2 Types of sport heritage	19
1.3 Sport heritage as tourist attraction.....	20
CHAPTER TWO: NOSTALGIA.....	24
2.1 Nostalgia Sport Tourism	24
2.1.1 Defining Nostalgia.....	24
2.1.2 Nostalgia in Sport Tourism	25
2.2 The importance of place.....	27
2.3 Authenticity in Sport Tourism.....	28
CHAPTER THREE: CASE STUDY.....	31
3.1 The area of the study	31
3.1.1 The area of Nea Philadelphia	31
3.1.2 History of the city.....	32
3.1.3 The Agia Sophia stadium project	36
CHAPTER FOUR: THE STUDY.....	40
4.1 Aims and objectives	40
4.2 Research Methodology.....	40
4.3 Sampling.....	41
4.4 Research tool: The interview.....	42
4.5 The procedure.....	43
4.6 Data Analysis	43
CHAPTER FIVE: THE SPORTS AND CULTURAL CENTER.....	44
5.1 The importance of historical memory	45
5.2 The socio-emotional significance of AEK F.C.	47
5.3 The hybrid nature project.....	49

5.4 The challenges of the project	51
5.5 Socio-economic development	54
<i>DISCUSSION AND CONCLUSIONS</i>	56
References	58

Abstract in Greek

Η ακόλουθη έρευνα εξετάζει την φύση της αθλητικής πολιτιστικής κληρονομιάς, καθώς και τις προκλήσεις από τον συνδυασμό μεταξύ αθλητισμού, ιστορίας και μνήμης. Είναι γεγονός ότι, ενώ η σχέση μεταξύ αθλητισμού και πολιτιστικής κληρονομιάς έχει απασχολήσει την ακαδημαϊκή κοινότητα τις τελευταίες δεκαετίες, η φύση της αθλητικής πολιτιστικής κληρονομιάς έχει αναλυθεί κυρίως στον τουριστικό τομέα, ενώ η ανάλυση του όρου από πολιτιστική σκοπιά παραμένει ελλιπής. Ακόμη, περιορισμένη είναι και η βιβλιογραφία σχετικά με την σχέση μεταξύ αθλητικής κληρονομιάς, πολιτιστικής μνήμης και νοσταλγίας, καθώς και τον βαθμό κατά τον οποίο ο αθλητισμός συμβάλλει στην διατήρηση και στην συνέχεια της ιστορικής και πολιτιστικής μνήμης. Με αυτά ως δεδομένα, σκοπός της ακόλουθης διπλωματικής εργασίας είναι να εξετάσει την αναβίωση και την συνέχεια της ιστορικής μνήμης μέσα από την ανάπτυξη ενός αθλητικού και πολιτιστικού κέντρου, τις προκλήσεις της συνεργασίας αυτής, καθώς και την συμβολή του στην κοινωνική και οικονομική ανάπτυξη της ευρύτερης περιοχής. Για την προσέγγιση των ερευνητικών ερωτημάτων μελετήθηκαν βιβλιογραφικές πηγές σε συνδυασμό με την πραγματοποίηση ποιοτικής έρευνας. Πιο συγκεκριμένα, για την ανάλυση της έρευνα πραγματοποιήθηκαν 12 συνεντεύξεις, περιλαμβανομένου του δήμαρχου, μέλη της επιτροπής του κέντρου και μέλη της τοπικής κοινότητας. Βάσει των αποτελεσμάτων της έρευνας συμπεραίνεται ότι η σχέση μεταξύ αθλητισμού και πολιτισμού μπορεί να είναι αποτελεσματική, ενώ ο συνδυασμός τους μπορεί να προωθήσει και να υποστηρίξει μια συνέχεια της ιστορικής μνήμης.

Λέξεις κλειδιά: Αθλητική κληρονομιά, τουρισμός νοσταλγίας, μνήμη, πολιτιστική βιωσιμότητα

Abstract in English

This study set out to estimate the nature of sport heritage and the challenges of the combination of sports, history and culture. While the position of sport in cultural heritage has been a subject of conversation in the previous decades, the context of sport heritage has been mainly studied in the field of tourism. Thus, the examination of sport heritage through cultural sustainability lens remains ubiquitous and relatively limited within the academic literature. As a matter of fact, little is known about the interrelationship among sport heritage, cultural memory and nostalgia, and the level which sports industry contributes to the preservation of history and cultural heritage. Thus, this thesis aims to examine the revitalization and continuation of memory through the development of the new cultural center of AEK football stadium, the main challenges of the project considering its hybrid nature and the socio-economic and tourism development of the area. To approach the research questions a bibliographical review in combination with qualitative research have been conducted. To clarify, interviews were conducted with a total number of 12 participants, including mayors, members of the Board and members of the local community. The results of this study indicated that the relationship between sport heritage and memory is an effective one, while this combination could support the continuation of historical memory.

Keywords: Sport heritage, nostalgia sport tourism, memory, cultural sustainability

INTRODUCTION

Sport heritage has been recognized as a potential booster for tourism, while sport heritage attractions, such as hall of fames, sport museums and stadiums are accepted as potent forms of cultural heritage tourism. Although the field of sport heritage is considered to be a growing one, few studies have examined the relationship among sport, heritage and culture and the nature of sport heritage attractions. Moreover, the interrelation between sport heritage and nostalgia has been a matter of debate, while the academic literature has also focused on the importance of past sporting events and places in nostalgia sport tourism.

This thesis aims to shed light on the content of sport heritage and tourism, and to further examine the contribution of sport heritage to the maintenance and continuation of historical past and memory. Yet, of special interest is the nature of nostalgia and the emotional significance of sport attractions to individuals, while authenticity and commodification concerns have been also examined. Another purpose of this research is to underscore the social and economic impacts of the new center for the broader community. It is important to analyze and engage into local community perceptions about the social and cultural importance of the new project, its contribution to historical memory and the expected socio-economic opportunities and challenges. This thesis is divided into five chapters, including both the theoretical and empirical part of the research.

The first two chapters provide an analysis of the academic literature for the contents of sport heritage and nostalgia. In more details, the first chapter focuses on the content and types of sport tourism and sport heritage tourism in general, providing an analysis of the nature of sport heritage attractions as well. More specifically, the study focuses on the nature of sport and memorial museums related to the subject of the case study and the examining project. Additionally, the social, economic and environmental impacts from the development of sport tourism attractions are also presented. In the second chapter presents the content of nostalgia and the role of nostalgia in sport tourism. Furthermore, the chapter also provide an analysis of the importance of sport locations to individuals and the interrelation between nostalgia and sport heritage tourism. Yet, authenticity and commodification concerns about the content of nostalgia and sport heritage are noted. The following chapters concentrate on the case study and

the empirical part of the thesis. The fourth chapter presents the methods of conduction and analysis of the research, and the application of selected research method and tools. Following, the fifth chapter is divided into five subcategories, providing an analysis of the research results and, yet, resulting to conclusions and recommendations for further research.

CHAPTER ONE: HERITAGE SPORT TOURISM

1.1 Sport Tourism

1.1.1 Conceptual Framework

During the last decades there have been many interpretations for the definition of sport tourism, as hitherto the content and the correlation between sport and tourism have been a matter of heated debate. The perpetual change of the conceptual meaning of sport tourism could be attributed not only to the unique cultural identity of each society, where sports industry differs across space and time (Coakley & Pike, 2014), but also to the evolution of new technologies and trends that alter the way that each generation experiences sports (Jakobs, 2015). Notwithstanding the mutual relationship of sport and tourism is generally accepted, recent studies have also contributed to analyzing the phenomenon from a social, cultural and economic perspective, emphasizing also on the implications of sport tourism (Bazzanella, 2019; Gammon, 2015).

As *sport tourism* is broadly defined “*the use of sport as a touristic endeavor*” (Kurtzman, 1995, p. 1), while Standeven & De Knop (1999) present as sport tourism as “*all forms of active and passive involvement in sporting activity, participated in casually or in an organized way for non-commercial business or commercial reasons, that necessitates travel away from home and work locality*”. Nogawa et al. (1996) give a more complex definition by highlighting the tourist’s motivation to travel and providing a time-space concept of sport tourism, while characterize as sport tourist the person who’s primary purpose is to visit a place in order to participate to a sport event, and who stays to that place at least for 24 hours. Gibson (1998) goes the matter further by defining sport tourism as a leisure and recreational travel that motivates tourist to participate in any physical activity either actively or as a spectator, or to visit sport-related attractions. In addition, based on the Hall’s (1992) research, Gibson presents the three types of sport tourism; 1) Active Sport Tourism, 2) Event Sport Tourism, and 3) Nostalgia Sport Tourism. Remarkable is also the classification of sport tourists to those who travel in order to participate (hard definition) and to those who travel for recreational purposes, as viewers of a sport event (soft definition). Gammon and Robinson (1997) were also the first to present the type of *tourism sport*, being defined

as the active or passive participation in sport activities during the holiday period. In other words, in this type the main purpose of travel are leisure and holidays, where the engagement in sport activities is considered to be the secondary motive that enriches the travel experience. To this extent, in the hard definition the purpose of the tourist is to combine the holidays with sport activities (sport cruises, fitness clubs), while in the soft definition the tourist coincidentally engages in sport activities during holidays (resort that offers sport activities). Moreover, Kurtzman & Zauhar, (2003) analyze the matter further and enrich the concept of sport tourism, providing a more philosophical perspective. In particular, as figure 1 presents, Kurtzman & Zauhar divide sport tourism in five categories; 1) sport tourism events, 2) sport tourism attractions, 3) sport tourism resorts, 4) sport tourism cruises and 5) sport tourism tours, involving the type of setting where the sport tourism takes place. Additionally, the figure presents the various types of tourism that could enforce the development of sport tourism activities, while the waves indicate the tourists' motivation to engage in sport tourism opportunities.

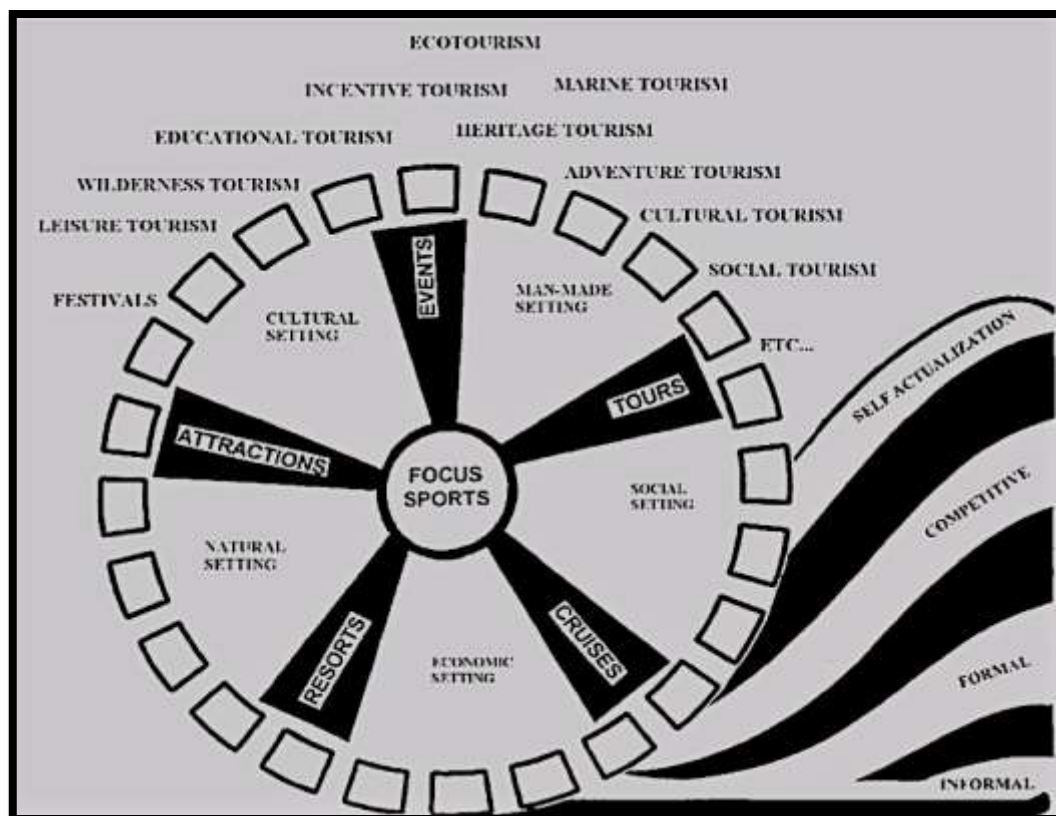

Figure 1.1: A Wave in Time - The Sports Tourism Phenomena Model (Source: Kurtzman & Zauhar, 2003)

Following, in recent years the academic literature for sport tourism has also focused on the geographical and space contexts of sport tourism development, especially on the impacts and influence of sport stadia and infrastructures in terms of socio-economic development (Ginesta, 2017; Hinch & Higham, 2011; Gaffney et al., 2004). Resulting, researchers have also analyzed the interrelationship among sports, space and landscape, and they have further discussed the emotional and cultural attachment between sport and places (Wenner and Billings, 2017; Cresswell, 2004). This thesis follows the cultural aspect of sport tourism development, which will be further analyzed on the unit 1.2.

1.1.2 The impacts of sport tourism development

Taking into consideration that sport tourism is one of the fastest growing industries in the tourism sector (Hinch & Ramshaw, 2014), it is an undisputed fact that this field has gained the attention of the academic community. In general terms, the triple bottom line approach (TBL) is broadly accepted, meaning that sport tourism has been perceived to offer economic, social and environmental opportunities and benefits to the regional and local community development, while sport activities are sources of attraction for political interests and media coverage (Clark & Misener, 2015; Dwyer, 2015; Hritz & Ross, 2010; Weed and Bull, 2009). Discussing the matter further, sport tourism is also estimated as a factor that contributes to territorial and urban regeneration through the infrastructural and environmental redevelopment of urban areas. Thus, the new sport facilities along with the usual development of the additional recreational facilities (parks, green areas) around the sport stadiums revitalize and enhance the image of the area (Humphreys, 2019; Taraszkiewicz & Nyka, 2017; Clark and Misener, 2015; Larissa, 2010). However, Kersulic et al. (2020) highlight that considering the volatile nature of sport tourism the impacts may differ among the areas, depending on various factors, such as the type of sport, stakeholders' perspectives, demographics of local community.

Economic impacts

Recent statistics indicated that the sport tourism market is a significant contributor to the global economy, generating a revenue of US\$756 billion annually (UN, 2020), while according to European Commission report (2020), sport industry accounts for 2,12% of the total unions' GDP. To this extent, it is worth referring that the abovementioned report suggests the governments to recognize the socio-economic benefits of sport tourist activities, that *“will contribute to the rebuilding of European societies during and after the crisis of COVID-19 pandemic”* (European Commission report, 2020).

In general terms, sport tourism has both positive and negative impacts on the regional and local economic development. In general terms, the economic benefits include the increased tourism demand, tax revenues, employment and infrastructure development (Weed and Bull, 2009). To begin with, it is widely argued that the development of sport tourist activities provides huge financial benefits to the national, regional and local economy, while significant are also the investments opportunities in sport infrastructures and the further development of both sport-related and other businesses (Hritz & Ross, 2010). These investments provide many opportunities to the area, as differentiate its tourist product and increase its competitiveness among other destinations. As a consequence, these new opportunities enhance the profile and the image of the area, and in addition, increase the regional income and the employment opportunities for the local community and contribute to the improvement of the social and human capital (Clark & Misener, 2015). The sport venues not only generate new job positions but also stimulates the implementation of a community-based strategy and boosts the cooperation activities between the public and private sector (Peric, 2018).

Hinch & Higham (2011) also stressed the dynamic of sport industry to ameliorate the issue of seasonality patterns in the tourism sector with the development and hosting of sport activities and events during the low seasons. On the other hand, the development of sport infrastructure and the hosting of sport events may cause negative impacts to the economy of the local community, as these activities may result in increased taxes, higher rents, prices and costs (Ahmed, 2017).

Socio-cultural impacts

Till nowadays the research studies in the social impacts of sport tourism development are limited, as the measurement and the estimation of these intangible impacts are considered to be quite difficult (Robinson et al, 2011). Moreover, Wise & Peric (2017) argue that the existing studies have mainly focused on the economic impacts of sport tourism, overlooking the social approach. Although the research approach on the social component is still in its infancy, the positive benefits of sport tourism development for the local community are generally accepted. As the United Nation report (2020) states *“sport is a valuable tool for fostering communication and building bridges between communities and generations, while through sports various social groups are able to play a more central role towards social transformation and development, particularly in divided societies”*. To this extent, it is evident that the development of sport venues and infrastructure provide many opportunities that improve the quality of life of local residents. In addition, Wise and Whittam (2015) remark that this form of tourism benefits the local community in many ways, as the local residents can engage in the activities either actively or as spectators or by seeking for business opportunities.

Considering the cultural component, sport tourism provides the opportunity to meet different cultures, religions and customs it is evident that sport activities enforce the maintenance of the cultural traditions and boost the sense of pride of the local community, especially when the destination gains wide recognition (Wise, 2015). Furthermore, the sport venues and events contribute to the further promotion and foster the image of hosting destination. The media exposure generates a new perceived image for the hosting destination, posing both positive and negative impacts on the area (Kaplanidou, 2006). On the one hand, through the media coverage the destination becomes popular in the global, the cultural identity of the place gains recognition, and as a consequence, more and more people start to visit the area, especially in the view of the events. As stated above, the local community has the opportunity to engage actively in sport tourist activities in many ways, which improves the quality of their life (Whittam, 2015; Higgins, 2011). On the other hand, the increase in number of visitors and the growing demand may negatively affect the well-being of the local community and provoke other problems, such as traffic congestion, noise pollution and social conflicts. Safety and security issues are of primary concern, as crime, vandalism and

aggressive behavior are common phenomena in sport activities. Considering the cultural identity, the continual promotion of the destination, the exposure of the area to the media and the interrelationship and interaction among the various cultures may threaten the cultural identity of the area (Ahmed, 2017; Liu et al., 2017).

Environmental impacts

While the debates on the environmental issues related to sport tourism development differ, most of the studies mainly argue on the negative impacts of sport activities on the natural environment. Hinch & Higham (2011) highlight the dynamic relationship between sport and environment and state that the negative repercussions of sport development damage the natural environment and, consequently, the attractiveness of the natural landscape. To a further extent, the development of new infrastructure in the natural area, the exploitation of the natural resources and the mass gatherings to the area in view of the events result in high levels of congestion and air, noise and environmental pollution, and climate issues. Ahmed (2017) further add that in many cases the efforts of sport tourism managers to provide development opportunities and to achieve the highest possible competitive advantage along with the poor spatial planning management and the lack of appropriate regulations worsen the situation. Therefore, the research activities and the careful planning for the development of sport infrastructure that meet the needs and the carrying capacity of the destination are of crucial importance.

Taking into account the negative outcomes that sport tourism development may have, few research studies further have focused on the positive impacts of the industry in terms of environmental sustainability. Thus, it is estimated that the establishment of sport infrastructure along with the hosting of sport events could revitalize and update the status of environmentally devastated areas, as the new sport infrastructures improve the image of the area's landscape (Prayag et al., 2013; Deccio & Baloglu, 2002).

1.2 Heritage Sport Tourism

1.2.1 Defining Sport Heritage

From a general perspective, the context of heritage is a difficult one to define, as it is widely accepted that heritage is not a finite term. In broad terms, as heritage could be defined every material of the past whether it be value, ideology, history, or memory, which is associated with a building, an object, tradition, ritual or place of the present (Ashworth, 2008; Smith, 2006). In other words, heritage could be perceived as a means of enlivenment, remembrance and representation of the past to the present, a “dialogue between generations” (Smith, 2006). Ramshaw & Gammon (2005) further discuss the fluid nature of heritage, noting that “*what is celebrated as heritage today may be altered (or even be discarded) tomorrow*”. To this extent, the ubiquitous context of heritage has been a matter of heated debate from its temporal nature and the dichotomization of heritage between tangible and intangible, to the categorization of heritage to scales, meaning to international, national and local level (Harrison, 2013; Timothy & Boyd, 2003).

Similarly, during the recent years sport heritage has gained the growing interest of the academic literature throughout the various fields of sociology, history, geography, archaeology, economy, and marketing. While all these approaches are more or less related to sport tourism, Gibson (1998) was the first to provide a heritage lens to the area of sport tourism literature, introducing nostalgia and sporting past as types of sport tourism. Basing on this context many interpretations followed on the approach of sport heritage, including its link to sport events, sport heroes as ‘living’ heritage, sport stadia and venues (Hinch & Ramshaw, 2014; Ramshaw, Gammon, & Huang, 2013), while other studies have presented the relation between tourism and heritage-based sport events (Ulvnes & Solberg, 2016). Further studies argue that sports can be heritage regarding its representative, emotional and nostalgic nature, while the conservation, the commemoration and the national celebration of the sporting past associate sports with heritage (Hinch & Ramshaw, 2014; Gammon, Ramshaw, & Waterton, 2012). Extending the matter further, Haynes (2019) presents the mutual relationship and the connection of sport with cultural memory and heritage, and further highlights the significance of sport heritage for the construction of community identity. In addition, notable is also the fact that UNESCO includes in its intangible cultural heritage list

some traditional sports and games, such as the ancient Irish sport of hurling, the Mexican Charrería equestrian tradition and the Brazilian capoeira circle (Intangible Cultural Heritage, 2019).

Moreover, Ramshaw & Gammon (2016) propose the division of the content to *heritage of sport* and *sport as heritage*. In more details, as heritage of sport is perceived the narrative character of sporting past that consist the sport culture, meaning the famous games, events, and accomplishments. This includes the veneration and celebration of the sporting past achievements within the fabric of the culture. In contrast, in the concept of sport as heritage the sporting feat transcends the sport field and it is interfered with social, cultural and political concerns. The history of sport becomes representative of the local community, engaging the sense of place, belonging and identity (Skinner & Taylor, 2012). However, Ramshaw & Gammon (2016) highlight that the research and literature are limited to the field of sport heritage, while most of the studies have mainly focused on the management of the tangible sport-related heritage venues (museums, venues), neglecting the emotional and representative part of sporting past. Also, it is a worth mentioning fact that what differentiates sport heritage from other heritage forms is the representation of sport heroes as “living heritage”. Considering that times change and sport athletes age it is doubtful what consists heritage in this case (Gammon, 2014). While hitherto there is no clear definition about the typology of sport heritage, Ramshaw & Gammon (2016) argue to the categorization of sport heritage, depending on the kind of experience or object that sport heritage is associated with. The critical approach of sport heritage and its division to categories aimed to present and to analyze the natural and cultural value of sport heritage, apart from the emotional content. Hence, there are four main types of sport-related heritage; *tangible immovable*, *tangible movable*, *intangibles*, and *good and services*. However, regarding the fact that sport heritage, yet heritage in general, is a fluid concept, which differs among place, time and societies, many other categories or subcategories could emerge.

1.2.2 Types of sport heritage

Analyzing the matter further, the category of tangible immovable sport heritage involves every sport-related heritage building, facility or venue. The significance of sport facilities as link to sport heritage is broadly recognized, as in many cases the stadiums and the venues are representative of a famous past event or achievement. Also, some researchers argue that the historical or architectural value of a stadium could be also perceived as a sport heritage component (Pfleegor et al., 2013; Gammon, 2011). However, the heritagization process of sports has been a matter of debate, as some critical heritage studies associate heritage with the present cultural, social and economic situation and doubt that sport heritage is only about the aesthetic and historical representation of sport buildings, supporting that in some cases new stadiums of simple architecture have been positioned as heritage areas (Trumpbour & Womack, 2016; Smith, 2006). In addition, the issue of authenticity of sport heritage attractions and the level to which the cultural component that venue represents is authentic or a recent invention has been a subject of debate. However, this matter will be discussed further in the next chapter.

As tangible movable sport heritage can be considered every cultural component related to sports that is not spatially rooted, such as sport fantasy camps, sport museums, hall of fames and heritage sporting events. The intangible type of sport heritage includes all the forms of impalpable heritage related to sports, such as rituals, traditions, memory and nostalgia, and it is also associated with the movable and immovable contexts. The various rituals and nostalgia related to sport consist the movable intangible sport heritage, while the immovable intangible heritage includes the traditions related to sport stadiums. To this extent, Ramshaw & Gammon (2016) further note that in some cases the tangible heritage aligns with the intangible form. For instance, the sport stadiums may also function as places of remembrance or commemoration, while, on the contrary, a sport monument may be constructed for the remembrance of a sporting past event. Lastly, the category of goods and services includes every sport-related good associated with a heritage element. The various sports replica commodities, such as sportswear fashion, jerseys are considered as part of sport heritage. Additionally, some sport venues and camps provide the visitors with the “heritage experience”, such as the sport exhibits and fantasy camps. Yet, it is a fact to mention that the commodification of sport

heritage has been argued, as some of the studies criticize what is acceptable or not in these cases in order to meet consumer demand (Waterton & Watson, 2015; Harrison, 2013).

1.3 Sport heritage as tourist attraction

Till nowadays it is clear that the content of sport heritage has been mainly studied and developed in the field of tourism, yet remains limited. In general terms, it is accepted that sport tourist attractions could be great generators of both cultural and economic capital. The sport venues, museums, fantasy camps, and the heritage sporting events not only promote sport heritage, cultural values and ideals, but also increase the destination's image and the tourist visitation. Moreover, the importance of sport heritage attractions is also recognized as *“essential for maintaining artefacts, as well as a sense of place and tradition for contemporary sports audiences”* (Polley, 1998), while the social and cultural bond and significance of sporting associations and clubs have already been clear.

Ramshaw (2011) conceptualizes as sport heritage the combination of traditional and contemporary components of heritage, adding up the human dimension to sport heritage. Previous studies presented the interrelation between human culture and heritage qualities, providing an in-depth analysis on the meaning of heritage in terms of personal experiences (Smith, 2006; Graham et al., 2000). As a matter of fact, the hybrid nature of sport heritage also appears to the mixture of traditional and modern museology practices in sports attraction. The difference of sport heritage comparing to other types of heritage is that enables visitors not only to gaze the sport exhibitions and displays, but encourages visitors to enjoy the simulation of sports as well. In other words, sport heritage attractions offer the dimension of 'living history', engaging the visitors to the exhibits and enhancing by this way the educational experience. However, it is a crucial fact to mention that sport heritage attractions merge past and present in terms of space and time, which in some cases may lead to legacy issues. To this extent, Ramshaw (2011) further highlights the fact that sport heritage attractions base their continuity on legacy matters rather than history. As such, from cultural perspective, sport heritage attractions could enable the preservation of sporting traditions, sporting

past, to meet the fans' expectations, and to further demonstrate the significance of sport to the local community.

Following, the sport stadiums and venues are estimated to also provide huge economic benefits and to increase the visitation to the area. Gammon & Fear (2007) consent that sport attractions boost the destination's image, representing as iconic symbol of the place, and, as a matter of fact, attract high numbers of visitors. Either for emotional and personal reasons or for the participation or observation of a sporting event, tourists tend to search for the unique and meaningful experiences that sporting places offer. To add up, the globalization of sports industry and the increasing popularity of sport teams, that maintain fans from all over the world, make sport venues attractive to tourists throughout the year. John et al. (2007) characterize sport stadiums as "*the sleeping giants of tourism*", considering the economic benefits and revenues that sport facilities provide to the destinations. Concluding, remarkable is the multifaceted function of sport venues that address cultural, economic and political affairs, while sport heritage attractions are also estimated to provide huge benefits to the cultural and local community (Ramshaw & Gammon, 2010).

Sport museums

Sports as topic in museum collections and exhibitions has been increasingly discussed during the last decades. Whilst to date the literature is limited to the material of sport in museums, referring to the role and the value of sporting heritage, the significance of sporting collections to social and historical contexts is accepted (Reilly, 2015). Even since the previous decades the importance of sporting collections was presented, as Vamplew (1998) asserted sport museums and collections not only to be representative of nation's sporting culture, but of its social, economic and political environment as well. Moreover, the classification of sport museums has been a matter of debate, while Reilly et al. (2014) point out the strict difference between sport museums and hall of fame, where the former represents the celebration of the sporting events and achievements, while the museums depict the historical context of sports. Considering the context of sport museums, Philips (2011) proceeds to the categorization of sport in museums, and classifies the typology of sport museums in four categories; academic, corporate, community, and vernacular. Thus, Phillips

presents the different types of venues, both formal (academic, corporate) and informal (community, vernacular), and the sporting heritage material that represent. Further studies also explore the representation of sporting history and heritage within sport museums and venues and the challenges that sport heritage may face (Hill, Moore & Wood, 2012; Gammon, 2011). Additionally, another crucial debate on sporting heritage has been the fact that many sporting collections may be owned by individuals, and may not to be presented in sport exhibitions (Hood, 2006).

However, there is still a misconception on the nature of sport museums, while Reilly (2014) declares that the existing studies in sporting heritage have mostly concentrated on the material culture of sport in museums rather than addressing the relevance of sporting culture and museums. In other words, the relationship between sports history and museums is still unexplored, while the focus has been on the economic and social benefits of sport museums and the attraction of more audiences, rather than the cultural context of sport in museums. Moore (2013) also agrees that the existing literature on sporting history and past has not delved into the interrelationship of sport heritage and museums, and further supports that the development of this field could provide great benefits to the deeper understanding of history of sports, and the value and the role of sport heritage in museums as well. Needless to mention that the further exploration of the field of sport heritage in museums would also enhance the sustainability, the funding and the partnerships between the museums and the various organizations, while the modern practices would also attract new audiences in the sport heritage area (Reilly, 2015).

Memorial museums

Considering that the case study of this research involves the development of the Hellenic Refugee's Museum, the analysis of the context and the nature of memorial museums is demanded. To this extent, Williams (2007) conceptualizes memorial museums as the places "*between the ephemeral and the permanent, between dissolving personal memories and hardened official histories*". Memorial museums and institutions represent the loss and the atrocity relating to past historical events and episodes, such as genocide, terrorism, mass violence and crime against humanity. The aim of these museums is to commemorate, to remember and to preserve the vivid and

shared memory of past atrocious events. In addition, Williams (2007) argues that memorial museums tend to evoke sensory and emotional feelings to visitors rather than providing only the visual stimulus. The creation of empathy emotions to individuals and the exposure to personal interpretation along with the various items and material objects of the past presented in the exhibitions, including personal objects, photographs, video recordings, diaries, enhance the emotional drama of the total experience. As a matter of fact, the authority of information provided, the educative and experiential character, the sense of community, nation and identity are all these components that differentiate memorial from other types of museums.

Furthermore, Landsberg (2004) presents memorial museums as experiential sites that enable the visitors to adopt a “*prosthetic memory*” of the past historical events. Some researchers argue that people have the moral obligation to commemorate and preserve the memory of past atrocious events (Pfleegor et al., 2013). Thus, the exhibition of the various individual’s artefacts in museums maintain part of the history not only this of the individual, but of the whole region and nation as well. The transition from individual’s to collective memory enables the recollection and the preservation of memory within the social framework. Levy & Sznajder (2006) analyze this topic by discussing the transformation of negative past events into a “*cosmopolitan memory*” within political and human contexts, which shape what societies and individuals are obligated to remember. To clarify, cultural institutions and memorial museums promote the need to remember the past violent events, being also the link for the discourse and advocacy of global human rights (Sodaro, 2018). To this extent, Arnold-Simine (2013); cited in Sodaro, 2018) points out that “*the (memorial) museum has become something of a “panacea” that “promises to offer democratic and inclusive approaches to difficult pasts, to preserve the collective memory of a generation of first-hand witnesses, to channel public debates and to regenerate urban and rural areas”*”. Although there has been a debate on the level that the memorial institutions and the preservation of memory contribute to the reduction of violent and atrocious events, the significant and powerful nature of memorial museums is undeniable, while Sodaro (2018) highlights the importance of individual’s obligation to remember and to care for the prevention of such events.

CHAPTER TWO: NOSTALGIA

2.1 Nostalgia Sport Tourism

2.1.1 Defining Nostalgia

Since the previous decades the content of nostalgia has been a popular topic among the various fields of science, presenting definitions for the term from many perspectives. The roots of the word nostalgia originate from the greek words *nostos* (the return to home) and *algos* (pain). Until the 20th century nostalgia was perceived in medical terms as the feeling of profound homesickness, where the remedy was the return to the homeland or at least the promise of return. However, few decades later the definition and the meaning of nostalgia started to change. Goulding (1999) states that nostalgia should not only be perceived as the memory of loss and emotional pain for the past, but also involves “*a bittersweet longing for an idealized past which no longer exists*”. More recently, what Sedikides, Sedikides, Wildschut & Baden (2004) define as nostalgia is “*the feeling of disproportionately positive emotion, with bittersweet elements*”. Basing on these statements, the term of nostalgia describes the emotional experiences and sentiment for the past, being perceived more positively and becoming associated with the individual’s feelings, emotion and memory of past experiences. Either these memories are personal or collective, or derive from mass reflections of past important events or be it “*the outcome of commercially driven nostalgia machine*” (Gammon, 2002), the essence of nostalgia lies on the feelings and emotions that evokes, while the accuracy of the memory is of least importance (Gammon, 2002).

While seemingly nostalgia appears to be similar to the contexts of reminiscence, autobiographical memory and sentimentality, the emotional attachment of the nostalgic feeling is what differentiates nostalgia from the other terms. The contents of reminiscence and sentimentality are broader than this of nostalgia, and they are mostly related to the remembering of the past and not associated with the desire of returning to the past. More particularly, nostalgia is argued to be connected with the emotional mental process (Stern, 1992), whereas the other terms are mainly associated with the cognitive mental process, or otherwise, the perceptions and attitudes (Brown & Schopflocher, 1998). However, it is argued that the context of nostalgia still remains ubiquitous and depends on individual’s beliefs and attitudes.

2.1.2 Nostalgia in Sport Tourism

The relationship between sport and nostalgia is a dynamic one. This could be contributed to fact that people tend to have nostalgic experiences related to sports, either associated with personal past achievements or the recalling of past sporting events and teams (Fairley & Gammon, 2005). Evident is also the fact that in some cases childhood experiences and memories related to sports could strongly evoke to adults the feeling of nostalgia (Ramshaw & Hinch, 2006). In addition, the social and cultural barometer of sports and the sense of identity, belonging and community that sport activities provoke could also generate memories, and nostalgic feelings may arise through past experiences and group culture and identification (Fairley, 2003; Gammon, 2002).

In tourism research, nostalgia has been discussed in the field of sport tourism. As it was mentioned in the above chapter, Gibson (1998) presents the division of sport tourism to three categories; active sport tourism, event sport tourism, and nostalgia sport tourism. More particularly, Gibson (1998) argues that nostalgia is the core value of sport tourism, being the motivator for people to visit sport-related attractions and facilities that evoke to them nostalgic feelings. Despite the studies are limited for the type of nostalgia sport tourism, some researchers have provided insightful scholarship for this domain. In broad terms, the sociological contexts of nostalgia and the significance of emotion and memory for the interpretation of nostalgic experiences are argued to be highly associated with nostalgia sport tourism. In more details, Fairley (2003) presents the social aspect of nostalgia sport tourism, emphasizing on the importance of social interaction and identity in nostalgia. Later, the study of Fairley & Gammon (2005) categorizes nostalgia sport tourism in two dimensions; nostalgia for sport places and nostalgia for social experience. Therefore, it is evident that this study expanded the scope of sport nostalgia so as to include the tangible and intangible factors, or in other words, the nostalgic emotions related to physical objects and the nostalgia associated with social relations and experiences.

As a matter of fact, most of the studies argue that many sport tourists travel to tourist destinations to relive the experience of past sporting events, while sport tourism could also enforce the social interaction among tourists during sporting events (Fairley, Gibson & Lamont, 2018; Fairley, 2003). Basing on the study of Fairley & Gammon (2005), Cho et al. (2014) suggests also the division the classification of sport nostalgia

in two dimensions; based on the structure, and based on the purpose. Extending the discussion further, Cho et al. (2014) present the further classification of these dimensions of sport nostalgia to four categories related to experience, socialization, personal identity, and group identity. Analyzing the matter further, nostalgia as experience refers to sport-related objects, such as places, teams, stadia, and it represents the importance of sport objects for the emotional attachment and preservation of memory. Additionally, nostalgia as experience could be perceived a means of motivation for sport tourist to revisit a sport attraction (Fairley & Gammon, 2005). Later, Cho et al. (2017) further propose the division of nostalgia as experience in two categories, one related to sport team (sport nostalgia as a sport team), and the other related to the environment (sport nostalgia as environment). Following, the second factor, nostalgia as socialization focuses on the social aspect of sport nostalgia, mostly related with the motivational perspective. As it has already been mentioned, sport tourism could enhance the social interaction through the sharing of the common nostalgic feelings, which also strengthens the individual's and groups' identity. Moreover, sport nostalgia as personal identity refers to the components that are related to the feelings of self-identification in society and the individual's nostalgic feelings associated with past sporting participations or events. In addition, Fairley and Gammon (2005) highlight the importance of individual's engagement into a group and argue that individual's identity is influenced by the group identity. Group rituals, norms and participation promote the sense of identity, creating formidable experiences that form the basis for nostalgic recollection.

Following, researchers have focused on the interrelationship between sport heritage and nostalgia, arguing that nostalgia is only one component of sport heritage (Ramshaw & Gammon, 2005). It is clear that nostalgia is associated with history and relics, including personal or collective retrospection of the past. However, it is crucial to highlight that nostalgia alone does not encompass the experiences of the sporting past, as in most cases heritage celebrations and elements allow the continuation and the preservation of memorabilia.

2.2 The importance of place

Nostalgia is one of the core motivators for sport tourists to visit sport sites and attractions, as sport tourists tend to revisit places of past sporting events, where they shared experiences and memories with family and friends. Thus, the emotional and cultural attachment to sporting locations is evident, while Gaffney & Bale (2004) discuss the significance of the sport stadiums, as sites for the representation of sensuous experiences. Recognizing the importance of emotion and memory to sport tourist experience, some scholars have proceeded to the delineation of the elements associated with the place and the environment in the terms of sport tourism (Gordon, 2014; Ramshaw & Gammon, 2005).

Notwithstanding the mutual characteristics and facets of sports geography and its relations in social and tourism contexts, the literature is limited to this field. Higham & Hinch (2011) discuss the geographical perspectives of sport tourism in the contexts of space, place and environment, providing an analysis in terms on the individual's motivation to engage in sport tourism. However, Higham & Hinch scholar is not without precedent. Even since the previous decades some researchers emphasized on sport geography and its relation with emotion, memory, and sport tourism experience, and analyzed the contexts of place, placelessness and topophilia (Relph, 1976; Tuan, 1974, cited in Gordon, 2014). In more details, it is argued that individuals tend to be emotionally attached with places and associate sites with past experiences, where memory also plays a determined role. Moreover, the significance of place, topophilia along with sport experience is further discussed in the context of nostalgia sport tourism (O'Connor, 2017; Gammon, 2004). Addition, Gammon (2002) presents the importance of sport venues, museums, halls of fame, and sport fantasy camps, as the basis for the preservation of nostalgic memory. In particular, Gammon (2002) notes that sport museums and venues “*represent a mosaic of personal and collective memories, and act as potent antidotes to the strangeness and uncertainties of the present*”. Furthermore, Ramshaw & Gammon (2010) argue to the notion of sport stadiums as homes and their powerful significance for the narrative of personal and collective memories. The authors also discuss the commercial benefits that sport venues accompanied with heritage narratives provide, regarding the unique tourist experience that these venues offer in terms of symbolic and emotional representations.

However, some researchers question the way people experience the sporting landscape along with the development of sport infrastructure and venues and the level that represent authenticity. In some cases, the spatial planning, building materials and the architectural design of the sporting infrastructure are considered as inauthentic representations of a place, that prevents people from perceiving the sense of uniqueness and the distinguishing features of the place (Korusiewicz, 2015; Relph, 1976).

2.3 Authenticity in Sport Tourism

Hitherto it has been clear that the field of heritage and nostalgia authenticity is a vague and ubiquitous area. Authenticity has been a topic of discussion within the field of sport heritage tourism and nostalgia, and the researchers have examined the topic from numerous perspectives, along with the level that sport attractions commodify the local sport culture for commercial endeavors. In broad terms, the engagement of sport heritage and nostalgia in tourist activities and experiences could provide both opportunities and challenges for the destination.

It is broadly accepted that the valorization of the area's resources and the development of tourist attractions and activities aims to provide experiences to tourists and, consequently, to the further enhancement of the commercial and economic activities of the destination. In sports industry the commodification is evident considering the emerging trends in professional competition, the involvement of sponsors, the media coverage, the international sport market companies and manufacturers (Hinch & Higham, 2005). Although heritage sport tourism is estimated to enhance the destination's image and to reinforce the sense of collective identity, the question lies on whether the commodification destroys the cultural and local identity. Even since the previous decades some researchers raised concerns about the commodification of culture, claiming it as the exploitation of cultural resources for commercial purposes. To clarify, the promoted model of sports in combination with the development of sport heritage attractions for touristic purposes are estimated to corrupt the traditional and cultural meaning of sports and destroy their authenticity, being shaped and dominated by market and commercial values (Stewart, 1987; Greenwood, 1989). Furthermore, the globalization process poses a threat on sport heritage tourism in view of the increasing consumption trends. Notable is the fact that more and more

people not only tend to follow the consumption trends, but also construct their identities through the consumption of goods and services. This is also evident in the field of sports culture, especially within popular mega sporting events, such as World Cup Football (Hinch & Ramshaw, 2014).

While the global trends in sport industry may affect the local and cultural identity, Hinch & Ramshaw (2014) notify that locals could adjust the new trends to the local identity. Moreover, although in late years sporting culture has been developed as an entertainment business in the field of commercial activities, Hinch & Ramshaw (2014) argue that sport heritage tends to remain resilient to the various market challenges. This could be mostly contributed to the special character of sport tourism, that enables tourists, visitors and spectators to actively or passively engage in the sport activities, while the feelings and senses that sports evoke consists what Wang (1999) called 'experiential authenticity'. In more details, the resilience of sport heritage could be also contributed to the fact that individuals tend to associate emotions and feelings with particular objects and experiences. Additionally, some researchers further note that in most cases the globalization and commodification of sports culture enhance the local and cultural identity within the various sporting events and manifestations, which evoke specific feelings and nostalgic emotions (Foster & Hyatt, 2008; Hinch & Higham, 2005; Boyle & Haynes, 2000).

Authenticity is one of the most important factors in sporting heritage and nostalgia. To this extent, it is argued that tourists mostly travel in the search for authentic, real and meaningful experiences (Cohen, 2002; Taylor, 2001). Numerous scholars have concentrated on the topic of authenticity in the contexts of sporting heritage, nostalgia, and tourism, providing analyses from various perspectives. Bendix (1997) criticism that authenticity is a problematic conception to analyze considering the identification of what cultural manifestation, object or experience is real or fake highlighted that depends on individual's perspective to decide what is authentic or not. As a matter of fact, in sport industry what is authentic or inauthentic is up to fans and spectators' perspective. For instance, some fans could consider as authentic the live attendance of a mega sporting event, such as FIFA, and reject any other football event as inauthentic. Wang (1999) introduces the context of authenticity from tourists' perspectives and experiences, providing the division of two categories; object-related authenticity (constructive) and activity related authenticity (existential). The former type of

authenticity responds to the objects that individuals are emotionally associated with, to the symbolic objects that generate nostalgic feelings. Following, the existential authenticity refers to the active and real engagement in sport tourist experiences, which alone makes sports a type of dynamic tourist attraction.

As a matter of fact, the commodification of sporting culture alone does not corrupt the cultural meaning and authenticity of sports, while Hinch & Higham (2005) further highlight the difference of sport attractions from other types of cultural attractions in terms of the authenticity, considering the sensory nature and engaging character of sport heritage.

CHAPTER THREE: CASE STUDY

3.1 The area of the study

3.1.1 The area of Nea Philadelphia

The municipality of Nea Philadelphia belongs to the region of Attica, neighboring to the areas of Nea Chalkidona, Acharnae, Metamorphosi, Nea Ionia and Agioi Anargyroi. After the Kallikratis plan reform in 2010, Nea Philadelphia becomes part of the municipality of Nea Chalkidona. The municipality covers a land area of 3,600 km², while according to 2011 census there are 35.556 people that reside within its official limits, representing the 0,93% of the population of Attica's region. Considering the accessibility, the area is easily reachable and has a good transportation network, maintaining train and bus routes, while the area is also connected with the Attica Highway and the Athens-Lamia National Road. Following, Nea Philadelphia also possesses numerous recreational parks, while remarkable is the fact that the green area covers almost the 25% of the city's environment. Moreover, it is worth mentioning that during the last years the development of various catering and leisure businesses have significantly updated the socio-economic status of the area. (Municipality of Nea Philadelphia-Nea Chalkidona, 2020).

Considering the rich historical background of the area, significant is the presence of many cultural and political centers that are mainly dedicated to the refugees from Asia Minor and Pontus. In more details, of special interest is the establishment of the Foundation of Hellenism of Diaspora "Andreas Papandreou" since 1997, that contributes to the preservation of memory and heritage through the development of various events, exhibitions and conferences. Moreover, the foundation hosts the Museum of Minor Hellenism "Filio Chaidemenou" which represents various objects, documents, photos from the homeland of the refugees. In addition, the foundation offers educational programs for children and adults, including the learning of traditional musical instruments of Greece and Mediterranean (lute and crust music), foreign languages, acting and theater lessons, while there are also greek language classes for the foreign citizens. Last but not least, since 2017 the municipality of Nea Philadelphia

– Nea Chalkidona has implemented programs for the integration and support of the refugees from Syria, Iraq and other countries (PPIED, 2020).

3.1.2 History of the city

The Catastrophe of Smyrna

After the end of the World War I in 1918 the relations between Greece and Turkey were in turbulence, as the Greek Prime Minister Eleutherios Venizelos, having the support of the major powers (France, United Kingdom and Russian Empire), aspired to widen the borders of Greece so as to include some of the areas of Ottoman Empire, and in particular, Northern Epirus, Thrace and Asia Minor, that were largely inhabited by Greek and Armenians communities. This political war, known as the Greco-Turkish War, lasted from 1919 to 1922 and caused tremendous disasters to the abovementioned areas, as well as Pontus and other Greek minorities, including burning, looting, massacres and mass genocide, with the peak of the situation being The Catastrophe of Smyrna (or Asia Minor Disaster) in 1922. According to historians, thousands were murdered and more than 1,500,000 people were exiled and were forced to leave the land. As a result, the refugees sought for asylum in Greece, with most of them concentrating to the cities of Athens, Thessaloniki, Piraeus, Patras, Kavala, Volos and Korinthos. Most of the refugees concentrated in Athens, developing settlements mostly in the areas of Kokkinia, Nikaia, Kaisariani, Vironas, Argyroupoli, Anavissos, Nea Makri, Nea Smyrni, Nea Erythrea, Nea Ionia, Nea Chalkidona and Nea Philadelphia (Agtzidis, 2015; Chatziantoniou, 2011).

Figure 3.1 The catastrophe of Smyrna in 1922 (Source: <https://www.pappaspost.com/genocide-remembrance>)

History of Nea Philadelphia

The city was mostly settled by refugees from Philadelphia, Chalkidona and Asia Minor who arrived to the land over the period from 1922 to 1928. Before 1922, the area was agricultural, full of vineyards and olive groves, while the few residents of the area based their activities on agriculture and farming. In addition, according to 1920 census, a number of 120 people resided to the area. Until September 1927 the name of the area was *Podoniftis*, whereas later the city was named after the areas that refugees came from. During the decade of 1950 the city accepted large integral immigration flows, while from the years of 1980 and 1990 the city proceeded to the settlement of migrants and refugees from other countries.

Aiming to deal with the tough and turbulent situation, the Ministry of Hygiene & Welfare proceeded to the construction of the refugees' settlement in Nea Philadelphia in 1923. The construction process lasted 3 years and the architectural plan was based on the British model. More than 500 buildings and 1.700 residences were constructed for the refugees, while throughout the following years the refugees' settlement was also provided with more amenities such as electricity, water supply, road and transportation network, school and recreational parks. The name "Nea Philadelphia" was given in 1932, named after the area of Philadelphia in Asia Minor. Furthermore, till 1934 the area was part of the municipality of Attica, while from 1947 Nea Philadelphia is

Figure 3.2 The area of Nea Philadelphia after the arrival of the refugees (*Source: Municipality of Nea Philadelphia-Nea Chalkidona*)

recognized as an independent municipality of the Attica region. In the decade of 1950 were built 4 public housing units and some more houses close to the refugees' settlements (Panteloglou, 2019; PPIED, 2019).

Concluding, most of the refugees' houses are preserved until today, either as private residences or stores. Unfortunately, the earthquake of 1999 in Athens destroyed almost 400 of the old buildings, provoking irreversible damage. Following this disaster, the public authorities managed to preserve the remaining buildings and to protect them as traditional buildings of historical importance. Lastly, there have been built many monuments as memorials to the refugees in the area, including the Statue of Asia Minor Refugees, the Gate of Adana and the church of Agia Eufemia (Municipality of Nea Philadelphia-Nea Chalkidona, 2020).

History of the football team

Arriving in Greece the refugees made efforts to preserve their tradition and culture, promoting many cultural values through the music (rebetika music), dances and gastronomy. Numerous associations and clubs were established by refugees in commemoration of their expulsion from their land. One of these actions was the establishment of the Athletic Union of Constantinople (AEK-the initials in greek) in 1924. It was on April 1924 that three refugees and athletes from Constantinople took the decision to establish a sport association club, as a center that represents the memory and the culture of the lost homeland. This idea was broadly and warmly accepted by the community of the refugees, while more than forty members of the Athenian community originating from Constantinople signed the articles of the association. This was the start of a new period of AEK football team, which later ended up to be one of the most prominent football unions in Greece. The emblem of the football team was the double-headed eagle of the Byzantine Empire and the color of the team were the yellow and black. While in the first years the football team did not maintain its own football ground and arena, the team started to become popular and successful, having its own admirers and fans. Few years later, the advisor of the Central Committee for Refugee Accommodation, Ioannis Chrissafidis, proceeded to actions in order to provide a training ground to the football team, and as a result, a plot in Podoniftis or Nea Philadelphia area was given to the refugees, who efforted to transform it into a pitch.

On November of 1930 AEK football team originally settled in the venue, while in 1932 the pitch was granted to AEK by the Ministry of Welfare, and the construction of standard facilities was started. However, the stadium was completely turned into official arena in 1962, under the vision of the former team president, Nikos Goumas.

Figure 3.3 The football stadium of AEK "Nikos Gkoumas" (Source: AEK F.C. official website)

In the following years the football team became increasingly popular and won numerous titles, while some of the most prominent coaches and football players joined the AEK F.C. Of great importance was the historical friendly match between AEK and the Partisan Belgrade team that took place in Belgrade on April 1999, as a symbol of peace and unity during the NATO bombing on Servian territory. Although the football club occasionally faced management and financial problems, the association has managed to overcome the difficulties and to remain in the spotlight. Following a series of events, the stadium of AEK was demolished in 2003 with the aim to be reconstructed in the same plot as a multi-purpose sport center (Livanis, 2014; AEK F.C., 2020).

Figure 3.4 The friendly game between AEK and Partisan during NATO bombing in 1999 (Source: sport-retro.gr)

3.1.3 The Agia Sophia stadium project

As it was mentioned above, the football arena of AEK was demolished in 2003 in order to be rebuilt. Needless to mention, the earthquake of 1999 had already caused serious damages on parts of the football arena, that were impossible to be repaired. Whereas the initial plan was the new stadium to host part of the Athens 2004 Olympics, the bureaucratic delays and the various law affairs alongside the time limits for the completion of the project led to the postponement of the construction process. For many years the idea of the ambitious project had been neglected, mainly due to lack of funding and resources. However, the process for the implementation of the plan started again in 2013, and despite the interventions that hindered the construction process (spatial conflicts, environmental issues), the sport center is estimated to be inaugurated into the following spring.

The main purpose of the ambitious project is the construction of a multi-purpose recreational center, a center of sports, culture and memory, dedicated to the refugees and in commemoration of their struggle. The name of the project “Agia Sophia” was given in the memory of the place where some of the refugees came from. However, a commercial name, which has not been announced yet, will be given by the end of the construction procedure. Following the standards of UEFA 4-star stadiums, the new

arena will have a capacity of 32,000 seats, divided into five different types. Remarkable is the fact that, except the Gate 21 which will be honored to AEK fans, the gates will be named after by the cities of Hellenistic communities of the East (Smyrni/Izmir, Pergamos/Bergama, Halicarnassus/Bodrum, Aivali/Ayvalik). Moreover, besides the modern standard facilities of the arena, such as the stands and the changing rooms, there will be also forty suites, a conference room, a VIP entrance and two luxurious executive lounge areas dedicated to the famous tycoon, Aristotle Onassis, and to the businessman and ardent supporter of AEK F.C., Vassos Hadjioannou. In addition, the center will provide some relaxing areas, and in particular, indoor pool areas, hammam and Turkish baths, while there will be also some traditional shops into the center such as barber shop and shoe shop, and the AEK boutique shop. A café-restaurant will be also available into the venue, that will provide a panoramic view of the arena, and the church of St Loukas in honor of the former president and benefactor of the football team, Loukas Barlos.

Resulting, of primary importance is the establishment of two museums into the center; the AEK History Museum and the Hellenic Refugees' Museum. The museum of the refugees will be also provided with innovative technologies, applying the model of Ellis Island National Museum of Immigration of New York (for instance, genealogy tree search) (AEK F.C., 2020).

Figure 3.5 The plan model of Agia Sophia project (Source: AEK F.C. official website)

Figure 3.6 The outer area of the center (Source: AEK F.C official website)

Figure 3.7 The museum of the refugees (Source: AEK F.C. official website)

Figure 3.8 The museum of AEK F.C. (Source: AEK F.C. official website)

Figure 3.9 The restaurant of the center (Source: AEK F.C. official website)

CHAPTER FOUR: THE STUDY

4.1 Aims and objectives

The purpose of this study is to shed light on the relation between sport tourism and culture, and to further examine the correlation of heritage sport tourism with memory and nostalgia. Thus, the aim is to provide an insight on local community's perspectives about the transformation of memory along with the significance of the construction of a sports and cultural center as a place for memorabilia. The focus of the research is on *Agia Sophia stadium* project, a football stadium under construction in the city of Nea Philadelphia in Athens. The football club is planned to host a number of facilities and services, such as traditional shops, restaurant and café, lounge area, spa, and the two museums; the *AEK History Museum* and the *Hellenic Refugees' Museum*. The research will also examine the perspectives about the development of this new stadium and the level on which the sport center is estimated to contribute to the sustainable development of the broader area. Thus, this research is conducted to answer the following topics; 1) the revitalization and continuation of memory through the development of the new center, 2) the main challenges of the project considering its hybrid nature, 3) the socio-economic and tourism development of the area. The analysis of these objectives is important for the deeper understanding of local community's feelings and beliefs about the development of this new center.

4.2 Research Methodology

Following the brief literature review and the analysis of the secondary information, the research proceeds to the collection and the analysis of primary data through the application of qualitative methods. Based on research's assumptions, several types of questions arise related to the nature of contemporary sport centers and their contribution to sport heritage and sustainability. To address the research questions, the research model applies the qualitative analysis approach, involving the conduction of interviews with the local community and some of the members of the board of the museums. Aiming to understand how individuals feel about the new sport centers and the level

that this center represents the personal or collective memory and nostalgia, the qualitative research adopted the method of semi-structured interviews.

It has already been clear that the research model follows a qualitative approach. The conduction of qualitative research enables an in-depth understanding, as examines peoples' personal experiences, estimations and feelings, in contrary to the quantitative research that concentrates on the concept of 'why' rather than 'how'. Through the conduction of interviews, observations or discussions the researcher comes to a conclusion about the research questions (Denscombe, 2003). Considering the nature of the examining case study, the qualitative approach appears to be more appropriate for two reasons. Firstly, the research questions demanded a clear understanding of how the members of the local community view the development of the examining project and the topic of the combination of sports and cultural heritage. The conduction of in-depth interviews was the suitable research tool to identify local community's perceptions, concerns, aspirations and estimations about the new sports center. Secondly, the research questions focused on the personal estimations about the opportunities and challenges of the sports center, and specifically these of the Hellenic Refugee's Museum in the sports center, mainly based on personal memories and historical background. Therefore, it is evident that the nature of these questions could not be answered by using questionnaires. A quantitative research approach would have failed to address explanations about the individual's emotional significance and expectations from the development of the new sports center.

4.3 Sampling

The target group of this research study was members of the local community and some of the members involved in the Board of Museums in the sport center. All the respondents that participate in the research have roots from the Hellenic areas of Anatolia, while their ancestors, either their parents or their grandparents, were refugees from Asia Minor and other areas of Anatolia (Constantinople, Pontus etc.). The participants mostly represent the fourth and fifth generation of refugees, meaning the grandchildren and the following generations of the refugees. Participants were identified through personal contacts of the researcher. More specifically, concerning the members and the mayors that participated, the interviewers were Mr Giannis

Vouros, the present mayor of Nea Philadelphia- Nea Chalkidona region, Mr Nikos Karabourniotis, president of Asia Minor Refugees Association and member of the Board of the Hellenic Refugees Museum, Mr Loukas Christodoulou, president of Union of Sparta in Asia Minor and the Cultural Center of Asia Minor in Nea Ionia, Mr Andreas Baltas, historian and member of the Board of the new museums, and Mr Dimitris Zachariadis, dentist and member of AEK FC. Additionally, 7 residents from the local community were also interviewed. Unfortunately, the lack of time and the short time limit for the delivery of the thesis did not allow the conduction of more interviews. However, the conducted research has focused on the estimations about the new sports center from as many different perspectives as possible.

4.4 Research tool: The interview

Using the method of interview as a research tool enables the analysis and the discussion of individual's perceptions and estimations on the research subject. Additionally, interviewing allows to shed a light on the research behind individuals' feelings and experiences, while the oral interviews enable to discuss the examined project with the respondents in-depth, such as the importance of the preservation of historical memory, the hybrid nature of the project, and its contribution to sustainable development of the area. In this research study the same questions were designed and asked in the same way to all the respondents. However, it is important to mention that the questions of the interview were semi-structured, meaning that the questions are more open-ended and do not follow a strict form. The interviews employed a form of discussion, where follow-up questions or answers arose. The questionnaire was divided into three main parts; the first part involved questions about the personal background of the interviewee and his connection with the area of the study, the second part included questions about the nature of the museums in the sport center and the estimated challenges and opportunities, and the third part was on the challenges and opportunities for the broader area in terms of sustainability. Resulting, it is important to mention that the interviews were conducted in greek language.

4.5 The procedure

All the participants were informed for the research subject, either by email or by telephone, and they were ensured that the research was conducted for the purposes of the master program. Prior to the interview, the list of interview questions was sent to them, while they were also informed about the anonymity or the usage of their personal information. Only the names of the members of the Board and the mayors will be discussed, who have contented their names to be mentioned. Considering the participants from the local community, their names will be replaced by pseudonyms. The interviews were conducted either in person, or via online platforms, such as Skype or Zoom, or via telephone-call. All the interviews were recorded and they lasted approximately 20-40 minutes. Considering the semi-structured nature of the interviews, the discussion is further enriched depending on the answers of the participants. Lastly, it is important to mention that the interviews are highly confidential and the data collected will be analyzed only for the purposes of this master thesis. The use of the data for further research analysis is forbidden and will be not allowed.

4.6 Data Analysis

Qualitative data analysis process requires the collection, transcription, and categorization of the qualitative material. Following the collection of the interviews, the interview records were transcribed and coded in categories based on the research questions. Thus, basing on interview's questions, the part of analysis has been divided into five categories, where the opinions of the participants are presented and further compared.

CHAPTER FIVE: THE SPORTS AND CULTURAL CENTER

The vision of the Agia Sophia project is to establish a center of sports, memory and culture in the commemoration of the refugees from the Hellenic areas of the East. Through the combination of sports and history, the purpose of the new center is to represent and revitalize the memory of the past, and to further preserve the cultural values that refugees inherited to the next generations. More specifically, the establishment of the new center, which will host numerous facilities, including conferences rooms and research center, comes to enforce and unite the mission of the various unions and associations of refugees that have striven to preserve the remembrance of the past events and the traditions of the refugees. Considering the significance of historical memory and the further importance to remember the past events, the mission of these associations has been of paramount importance for the preservation of memory. To this extent, as most of the participants argued, the football team of AEK has played a determining role to the integration of the refugees and the preservation of their cultural values, tradition and memory in the following years. Most notably, Mr Zachariadis highlighted the significant contribution of AEK association to the further promotion and continuation of refugee past. To this extent, the various slogans have played an important role to the promotion of historical memory; *“AEK means refugee reaped out”*, *“330-1453-1922-1924, AEK remembers the history”* etc. Taking into account the aforementioned, the emotional attachment with the football association and the emotional importance of the sporting place are evident. Concluding while commodification and commercialization issues are estimated to be some of the main challenges of the project, the new center is expected to promote and further enforce the memory of the refugees. Yet, according to participants estimations, the social, economic and cultural benefits of the center for the local community have already started to be evident.

5.1 The importance of historical memory

Undoubtedly, it is broadly accepted that the remembrance of past events is of crucial importance, as the memory and historical past not only consist an important part of national and cultural identity and values, but also wrong practices of the past could be example of avoidance. Providing a better understanding of the context of historical memory, Mr Baltas defined as memory *“the process of creation in the present, which is constantly being enriched and reformulated with the elements and values of the past”*. In other words, the historical and refugee memory is mostly based on the official texts and narratives of our ancestors, while the social learning approaches, such as books, art and culture, further enrich the historical memory. To this extent, Mr Baltas also presented the significance of collective memory, explaining that both the shared memories and personal experiences and the representations of the past formulate the content of memory. Considering that memory involves both the positive and negative experiences of the past, Mr Baltas highlighted that the critical evaluation of the conditions and circumstances that shaped and formulated the content of memory is rather crucial, so as to avoid misconceptions and the formation of stereotypes. Thus, the historical memory is of great importance, considering that does not enforce feelings of bitterness and resentment against other nations due to negative past events, but in contrary, provide the basis for the promotion of the values of social integrity, solidarity and union to national and international level.

Analyzing the importance of the continuation of memory, Mr Zachariadis highlighted the cultural significance of the principles and ethics inherited by our ancestors, and he further added that the preservation of refugee memory equates with the preservation of values of life. It is of primary importance to preserve and to exploit the code of ethics and the traditions that refugees held and transfer to next generations; the faith, the hopefulness, the respect, the hospitality, the love for the country, the importance of family, the union, the sciences, the trade, the art, the dances, the songs, the lament, the *“spiritual consciousness of Pontic and Asia Minor Greeks”*. To this extent, participants from the local community stated that historical memory is one of the main sources that consist the identity of a community. Similar to Mr Zachariadis, Michael H. also presented the values that refugees held, and highlighted their contribution to the construction of community's identity. Also referring to the case of

refugees from Asia Minor and the Hellenic areas of the East, Sophia H. asserted that the shared past experiences, the language, the religion, the customs and traditions maintained the sense of social identity and integrity to the refugees. Therefore, people have to maintain the memory of the past and to continue the tradition. To this extent, Michael H. argued that *“people have to remember where they come from, otherwise they have no identity”*. Furthermore, Andrew H. and Maria H. stated that the historical memory completes the historical documents, while the continuation of memory further enhances the learning of history and past events.

Alongside, Mr Vouros asserted that people have to preserve and celebrate the historical memory, while it is unacceptable the residents of a city (Nea Philadelphia) with rich historical background, which was the home for the refugees in 1922, not to remember and respect the past. Most notably, Mr Vouros stated that people have the moral obligation not only to remember the past, but also to commemorate the past in every way possible, through the development of educational programs and cultural and remembrance events and exhibitions. Accordingly, Mr Christodoulou stated that *“a nation that forgets the past, is doomed to repeat it and to face the challenges in the present and the future”*. Similarly, Mr Karabourniotis mentioned that it is important to remember the past in order to survive the future, while nations should be taught from history so as to avoid the mistakes of the past, to face the current challenges and to transform them into opportunities. Yet, Mr Karabourniotis added that there is no worse matter than memory loss, and highlighted that the nations and people are obligated to know and to commemorate their history and identity.

5.2 The socio-emotional significance of AEK F.C.

As it was mentioned above, the football team of AEK was established in 1924 by a group of refugees originating from Constantinople, being an association for the sharing of common experiences and the continuity of refugees' culture. The establishment of a football association to maintain the memory of the atrocious past events and their lost homelands is what, according to Mr Vouros, differentiates AEK F.C. from other sports clubs. The contribution of this football association to the integration of refugees to the new areas was remarkable. As Mr Karabourniotis stated, while statements declare that people met with their relatives in the sport club after years of searching. To this extent, Mr Karabourniotis highlighted the emotional significance of AEK F.C. for the refugees and their descendants, and further stressed that AEK remains the only football team in Greece that imposes a minute of silence before the match on 14th of September each year in the commemoration of Greek Genocide.

Accordingly, for Mr Zachariadis the football team of AEK represents the sport element of Greek culture, considering the important contributions that the Pontic and Asia Minor Greeks made to the formation of values and traditions. Also, Mr Zachariadis emphasized on the social and cultural values that the football association of AEK represents, and highlighted that the football club not only significantly contributes to the preservation of these values, but also maintains the sense of belonging and the remembrance of the ancestors' violent past. Stefan H. further presented the cultural significance of the football team, by pointing that AEK F.C. not only expresses the historical past of the refugees from Hellenic areas of the East, but represents the mental pain, the exile, the eradication and the struggle of all refugees in the world. To this point, Stefan H. further added that AEK F.C. has importantly contributed to the preservation of refugee memory, while the emotional significance and attachment of refugees' descendants with the football team is evident. Furthermore, Sophia H. stated that AEK F.C. is indissolubly linked with refugee memory, while of crucial significance is also the educational character of the football association, which has provided the basis for the sharing of the history of Hellenic of the East and refugees' roots to new generations and has contributed to the continuation of refugee memory. Similarly, as Mark H. stated, the football team of AEK has been a significant part of the history, representing also the past, the origination and the tradition of the refugees, while the

associations have played an important role to the continuation of memory, as they have been the link for the concentration of people with roots from the Hellenic areas of the East. Following, Mr Baltas argued that sport associations have played an important role on the formulation and preservation of refugee memory, as through their practices and symbols have promoted the remembrance of the past events. However, Mr Baltas expressed that the uniqueness of AEK F.C. lies on the fact that this football club not only has represented the refugees and the lower classes, but also has contributed to the establishment of fans unions (AEK original 21 etc.) that expressed ideological beliefs and have been anti-fascist, anti-nazism, anti-capitalist movements. For instance, the gesture of a football player of AEK who gave a Nazi-style salute after scoring the winning goal back in 2013 was highly condemned by the AEK original union, who demanded his exclusion from the team, while during the football match between AEK with Dynamo Kiev, a soccer team with numerous neo-Nazi fans, the AEK fans hung out anti-fascist banners. Therefore, Mr Baltas underlined that *“AEK is not just a sports association, but an idea with social and political expressions.”*

The socio-emotional importance of AEK F.C. is also evident to the feelings and emotions that participants expressed referring to the destruction of the former football arena of AEK, the *“Nikos Goumas stadium”*. Most of the participants declared that the destruction of the football stadium was *“the destruction of their home”*. While the football arena was demolished in order to be reconstructed, most of the participants were emotionally attached to the former stadium, which for them represents not only the memory of the refugee past, having been the first official arena of the football team, but they have also nostalgic feelings for the sporting place. For Mark H. the former stadium is attached with nostalgic feelings and memories, as he clearly expressed that the demolishment of the football arena was the *“second exile”*, while for years he felt the area of Nea Philadelphia to be foreign to him without the stadium. Most notably, he added that the new stadium will not replace the emotional significance and the sensuous connection with the former one, however he highlighted the importance of the construction of the new center to the same area with the former stadium. Accordingly, Michael H. presented the emotional attachment with the former stadium, pointing that he felt the other arenas (that hosted the team after the destruction of the stadium) to be hostile and unwelcoming. To this extent, Mr Baltas stated that the new stadium *“will heal the wounds of the demolishment of the former arena.”*

5.3 The hybrid nature project

The initial purpose of the *Agia Sophia stadium* project was the construction of a center of sports, memory and culture, dedicated to the struggle of the refugees from the Hellenic areas of the East. The multifunctional sports center will include numerous facilities, while evident is the establishment of the two museums, the *AEK History Museum* and the *Hellenic Refugees' Museum*. The development of this hybrid nature project, which is in accordance with the standards of similar venues in Europe, is estimated to further support the continuation of the refugee memory. According to Mr Zachariadis, even since the '90s the leader of the football team envisioned the combination of stadium and history and he placed the anaglyph and the model of Agia Sophia on the gate 18 of the arena, an action that symbolized the interrelation of AEK football stadium with culture. Indeed, Mr Vouros stated that the football club of AEK has been an integral part of Nea Philadelphia's history since 1930, and he further estimated that the new center will significantly showcase and give prominence to the cultural background of the area. Furthermore, Mr Christodoulou supported that the construction of this center "*is keeping up with the rhythm of the era*" and he estimated that Greece lacks of a multifunctional center, that combines sports, culture and history. Presenting the example of similar stadiums in Europe, which function as multipurpose centers, Mr Christodoulou explained that the hybrid nature of the new center will further support the promotion of sports and refugee history, while the coexistence between sports and culture will attract the interest of the public. To a similar extent, Mr Baltas declared this project to be magnificent, unprecedented and ambitious for the greek standards. The multipurpose character of the new center is in accordance with the *philosophy of sport*, meaning that sport is not to just visit sporting places, but the concept of sport is highly associated with educational and cultural terms.

To a further extent, Mr Zachariadis highlighted that the development of the new center, which combines the museums with the stadium, is evident considering the historical background of the area. The center will enable the revitalization of the area's history, as the visitors will gain an insight into the refugee history, the sports history and the background of AEK football association. Most notably, Mr Zachariadis highlighted that the new center will significantly contribute to the continuation of refugee memory, and, more specifically, "*will give it a living memory, which will serve*

as a sacred legacy for the future with references to the past, that is now present". Analyzing the matter further, Mr Karabourniotis presented the great importance of the hybrid nature center for the preservation of cultural heritage. More specifically, Mr Karabourniotis explained that the construction of a refugees' museum was necessary, as till today there is no museum of Hellenism of the East in Greece, which is an unreasonable fact considering that the 65% of Greek people have their origins in Minor Asia. In addition, till today there are thousands of material artefacts of refugees that have been 'buried' for years, while the unions and associations of Minor Asia in Greece have efforted to present the history of the refugees through presentations and exhibitions. Mr Karabourniotis further asserted that the new refugees' museums will be unique and will present the history of the refugees through the exhibitions of artefacts, photographs, rare manuscripts and diaries, and the presentation of refugees' customs and traditions. Furthermore, Mr Karabourniotis presented the interrelation between sports and history, by adding that *"the aim of the project is to establish cultural venues and museums with a football stadium included, not the way around"*. The new center will be a cultural monument, which will significantly contribute to the revitalization and preservation of refugee history. To this extent, Mr Karabourniotis explained that the cultural importance of the new stadium is also evident to the fact that the gates of the stadium will carry the names of the Hellenic areas of the East, where the refugees came from.

Following, positive are also the reactions of members of the local community, who estimate that the new center will enable the wider promotion of refugee culture and history. More specifically, Phaedra H. supported that the combination of sports and history is phenomenal and will attract and gain the interest of the public, and more importantly, the interest of younger population, contributing in this way to the continuation of historical memory. Accordingly, Sophia H. claimed that the approach of refugee memory through sports is remarkable, and she further added that the correlation among sports, culture and history will be successful, considering the significant growth and attractiveness of sports industry. In addition, Sophia H. estimated the hybrid nature of the new center to effectively promote the refugee culture and tradition, while of primary importance is that the new center not only will promote the history of AEK football team, but also *"will establish a museum that represents the greek culture in general"*. To a similar extent, Michael H. estimated the project to be

remarkable, considering the historical background of AEK F.C. and the social contribution of the refugees. Michael H. also stated that the interactive exhibition of the history will contribute to a more effective representation of the past and will restore the memory of the past events. Yet, the façade and the model of construction of the new center, similar to a byzantine temple, will be of great cultural importance, and will represent the socio-cultural character of AEK F.C. Furthermore, Stephan H. declared that the new center will restore the AEK F.C. back to its roots, where the main purpose of the team was to “*narrate the history through football and basketball*”. Moreover, Stephan H. further presented the socio-cultural significance of both the new center and the museum of the refugees and he declared that the museum was necessary to be done, considering the great contribution of refugees’ ethics and tradition to greek culture. Most importantly, Stephan H. stated that the new center is dedicated not only to AEK fans and refugees’ descendants, but to all the people.

5.4 The challenges of the project

In general terms, it is argued that one of the main challenges of the project is the new center to effectively manage to promote refugees’ history and culture, and to engage the visitors with the cultural meaning and importance of the center. To this extent, Mr Karabourniotis analyzed the cultural challenges of the new center, focusing on the museum of the refugees. In more details, Mr Karabourniotis explained that the main challenge of the refugees’ museum is the time gap from the occurrence of the events. Considering that the events took place 100 years ago and, plus, very few of the refugees (the first generation) are still alive today, the collection of the data, narrations and artefacts, and the presentation of 3,500 years of history to the museums are quite challenging. In addition, Mr Karabourniotis reported efforts have been underway in order to make the refugee museum more interactive and to make the visitors’ experience more immersive. To clarify, the purpose is to provide the visitors with multi-sensory experiences in the museums and to enable them to experience the museums with all their senses, applying the model of other memorial museums in Europe, such as the Jewish Museum in Berlin and the Holocaust Memorial in Budapest. Following, Mr Zachariadis highlighted that the museums of the new center should manage not only to represent the history of the refugees and of AEK F.C., but also to promote the Greek

culture in general. Moreover, Mr Zachariadis stated that the main challenge of the new center is to develop and to preserve a well-coordinated and organized environment, so as to attract, educate, engage, and to entertain the visitors in order to make repeated visits to the center. Similarly, Stephan H. stated that the center should aim to preserve and to present the social and cultural heritage of refugees, and he declared that the cultural importance of its nature should not be overshadowed by AEK F.C. and the sport element in general.

Following, commodification issues have been a part of discussion. As Sophia H. stated, the new center should maintain its purposes and values and to promote the history of the refugees and of the football team without provoking division among the cultures and, yet, without commodifying the memory. Accordingly, Phaedra H. estimated that there is a fine line between the promotion of refugee culture and commodification of memory. As a matter of fact, Phaedra H. feared that the growing commercialization and the wide expansion of football industry may overshadow the museum of the refugees and, thus, to undermine the aim and the value of the museums. However, she supposed that the board of the new center will effort to effectively manage and promote the cultural purpose of the project without commodifying the center. In addition, Mr Baltas argued that the commercial activities are essential for the effective function of the museums, while the successful management of the museums and the effective promotional and marketing strategies will further support its purpose and mission. To this extent, Stephan H. also declared that the football industry has been always attached with commodification issues, and, thus, the commercialization will merely impact the value of the museums. Yet, Stephan H. estimated that sport marketing will further support and advance the role of the museums and will significantly contribute to the continuation of refugee memory. However, he further added that the board management of the museums and of the center should aim to protect the nature of the center and to maintain the balance between profit-making and cultural value. Similarly, Mark H. estimated that the commercialization of football industry will not jeopardize the core value of the new center, explaining that the multifaceted and hybrid nature of the center will balance the estimated negative impacts of sports commodification. To clarify, Mark H. stated that the nature of memorial museums deals with powerful messages for the historical past of the refugees, and, as

a matter of fact, the commercial activities of the center will not diminish the value of the museums.

Furthermore, most of the participants stated that another challenge is the museum of refugees not to be regarded as a part of AEK football club. In other words, it is feared that the purpose of the new center, and specifically the museum of refugees, will be misperceived by sport and football fans, as in this case the fanaticism in sports negatively impacts on the perceptions about the socio-cultural significance of the new center. Therefore, one of the main challenges is to deal with the negative expressions of fanaticism, hooliganism and the phenomenon of violence in the stadiums. Mr Christodoulou feared that football fanatics will not respect the environment of the new center and will also cause damages to the broader area. However, Mr Christodoulou ensured that security measures will be taken in order to limit the manifestation of these behaviors, and he further hoped the football fans to improve their attitude towards sports and to respect both the area of the center and the other football fans as well. Accordingly, Mr Baltas expressed that violent behaviors in stadiums are unacceptable, unreasonable and further disrespect the nature and value of sports. Yet, Mr Karabourniotis stated that, although high security measures will be applied to protect the area, it is impossible to predict and to avoid violent behaviors in the stadiums. However, Mr Karabourniotis estimated that violence in the field of sports is repressed and tamed nowadays, while he further believed that the expression of such behaviors will be limited and will not jeopardize the security of the broader area. Similarly, Stephan H. supposed that the existence of such problems will be negligible, as the local community of Nea Philadelphia is used to the fanaticism behaviors referring to the former arena of AEK F.C. in the area. Accordingly, Andrew estimated that while some episodes may emerge, these will be temporary and will not significantly affect the local community. The new center will manage to take the appropriate security measures in order to avoid and limit these phenomena.

5.5 Socio-economic development

The development of the new center is broadly accepted to significantly contribute to the social and economic development of the broader area. Indeed, Mr Christodoulou pointed out that it is difficult to estimate the future challenges, regarding that this is an unprecedented project in Greece, and, consequently, it is impossible to compare. Even since its implementation process, the development of this project provoked oppositions from members of the local community and the broader area, who protested for the future traffic problems, noise and environmental pollution, claiming that the new center will downgrade the status of the area. Mr Christodoulou estimated that, despite the challenges, the new center will update the socio-cultural and economic status of the area. To a similar extent, Mr Vouros stated that the new center along with the refugee museum of 'Filio Chaidemenou' will reinforce the identity and the landmark of the area of Nea Philadelphia. As a matter of fact, the multifunctional character of the center along with the fact that it will be open all-year round will provide huge benefits to the local and regional economy. Accordingly, Mr Zachariadis estimated that the new center will significantly update the status of the broader area of Nea Philadelphia in social, economic and environmental terms. Most notably, the development of the additional facilities close to the center, such as metro station and recreational amenities, will increase the visitation to the area, and will boost not only the local economy, but will also improve the quality of life of the local community. Similarly, Mr Baltas pointed out that the development of the new center will provide solutions to some of the existing problems in the area. For instance, evident is the rehabilitation of the recreational park of the area, which has been abandoned for years, while the construction of a parking space near the center will provide a solution to the congestion and parking problems in the area. While in some cases, specifically in the days of events or matches, the traffic may cause traffic congestion and noise pollution to the area, the development of the additional facilities will balance the expected negative impacts. Referring to the socio-economic benefits of the former football stadium in Nea Philadelphia, Mr Karabourniotis estimated that the new center will be also a booster for the local economy. Additionally, Mr Karabourniotis reported that the former stadium significantly increased the visitation to the area, while most of the local food and catering businesses based their activities on the football arena. Therefore, Mr Karabourniotis further concluded that the local businesses will highly profit from this

new center, which will be open to the public on everyday basis, and will also provide new business opportunities to the broader area. Yet, the elegant facade of the new center, which resembles a byzantine palace and it is attached with the history of the refugees and of AEK F.C., will a new image and identity to Nea Philadelphia.

To a similar extent, the members from the local community estimated that the new center will benefit the area in social and economic terms. As Mark H. reported, the former stadium provided huge economic benefits to the local businesses, while the demolition of the stadium in 2003 reduced the economic activities of the areas. In the following years, the visits to the area decreased and resulted to the closing of many stores and catering businesses. However, since the implementation process of the project, the economic activities in the areas have significantly increased, and more and more people have started to visited the area of Nea Philadelphia. Furthermore, Stephan H. declared that the social and economic benefits will be evident, as the new center will highly attract the interest of the public, specifically those of origins from the Hellenic of the East. More and more people will start to visit the area and will gain an insight on area's background and history. Therefore, the new center will enhance the image of the area and will provide numerous opportunities and benefits to the local community. On the other side, Michael H. reported that the outcomes from the function of the new center will be evident in the course of time, as the development of the new center is a win-win for the area. On the one hand, the socio-economic benefits of the new center have already been evident during the last three years, as the area has started to recover. On the other hand, the continuous increase in the rents may cause problems to some of the residents and local businesses (double the rent etc.), while the opening of further café-restaurants and bars in the area along with the growing visitation may lead to high levels of congestion and to noise and environmental pollution. Resulting, Maria H. supported that the positive impacts of the new center will overshadow the negative ones, which will seem to be negligible in the course of time.

DISCUSSION AND CONCLUSIONS

The intention of this study was to examine the correlation among sport, culture and memory, and the further contribution of sport tourism development to the continuation of historical memory. Basing on the existing academic literature and conducting qualitative research, it is evident that the combination of sports, history and culture is estimated to be an effective one. Notwithstanding the challenges, the numerous benefits that this collaboration could provide are not to be neglected. Sport industry is estimated to importantly contribute to the promotion of cultural heritage, regarding the widespread and popularity of sports. More specifically, the multifunctional center is expected to revitalize and support the preservation and the further continuation of historical memory. The combination of sports and history within the new center is estimated to maintain and effectively promote the historical past of the area of Nea Philadelphia. Considering the fact that this is an unprecedented project in the country, it is difficult to estimate and analyze the outcomes of the development of the new center. However, there is a fear that the sport element may overshadow the cultural heritage and, consequently, to negatively impact its content. In other words, taking into consideration the phenomenon of fanaticism in sports and the usual violent expressions in the stadiums, it is feared that these behaviors may endanger the nature and the mission of the center. Furthermore, the cultural challenges of the project in regard to the establishment of the two museums need to be addressed. On the one hand, the time gap from the occurrence of the events and the possession of refugee artefacts and objects by individuals complicate the mission and the implementation process of the museums. On the other hand, efforts are underway for the implementation of new technologies in the museums along with the provision of in-hand experiences and the further engagement of visitors with the museums' exhibitions. Analyzing the matter further, the development of the new center provides socioeconomic opportunities and challenges to the broader community. The new center is expected to provide huge economic benefits and to improve the quality of life of the local community. While it is impossible to avoid some of the expected negative impacts, such as traffic congestion, higher rents, high levels of visitation to the area, these are estimated to be negligible over the positive impacts of the new center to the area of Nea Philadelphia. Last but not least, the research also focused on the emotional connection and nostalgic experiences associated with sporting places. People tend to repeatedly visit and be emotionally

attached to locations that represent and shared meaningful past experiences. Yet, the emotional importance of the football team for the people with roots from the Hellenism of the East is evident.

References

- AEK F.C., (2020). *Our History*. [Ηλεκτρονικό]
Available at: <https://www.aekfc.gr/hp/i-istoria-mas-42825.htm?lang=el&path=-234507649&tab=0&place=0>
[Πρόσβαση June 2020].
- , (2014). *History of AEK F.C.*. Athens, Greece: Livanis .
- Agtzidis, V., (2015). *Asia Minor: The poignant transformation (1908-1923) (In greek)*. Athens, Greece: Papadopoulos.
- Ahmed A., (2017). A triple bottom line analysis of the impacts of the Hail International Rally in Saudi Arabia.. *Management Sport Leisure* , Τόμος 22, p. 276–309.
- Ashworth, G. J., (2008). Paradigms and paradoxes in planning the past.. Στο: M. Smith & L. Onderwater, επιμ. *Selling or telling? Paradoxes in tourism, culture and heritage*. Arnhem: ATLAS , pp. 23-34.
- Bazzanella, F., (2019). Perceptions and Role of Tourist Destination Residents Compared to Other Event Stakeholders in a Small-Scale Sports Event. The Case of the FIS World Junior Alpine Ski Championships 2019 in Val di Fassa. *Sustainability* , 11((6909)), pp. 1-28.
- Bendix, R., (1997). *In search of authenticity: The formation of folklore studies*.. Madison: University of Wisconsin Press..
- Boyle, R., & Haynes, R., (2000). *Power play: Sport, the media and popular culture*.. London: Pearson Education.
- Brown, N. R., & Schopflocher, D, (1998). Event clusters: An organization of personal events in autobiographical memory. *Psychological Science*, 9(6), pp. 470-475.
- Chatziantoniou, K., (2011). *Asia Minor: History of the new times (In greek)*. Athens, Greece : Gordios .
- Cho, H., Lee, H. W., Moore, D., Norman, W. C., & Ramshaw, G., (2017). A multilevel approach to scale development in sport tourist nostalgia.. *Journal of Travel Research*, Τόμος 56, pp. 1094-1106.
- Cho, H., Ramshaw, G., & Norman, W. , (2014). A conceptual model for nostalgia in the context of sport tourism: Re-classifying the sporting event. *Journal of Sport & Tourism*, 19(2), p. 145–167.
- Clark, R., and Misener, L, (2015). Understanding Urban Development through a Sport Events Portfolio: A Case Study of London, Ontario. *Journal of Sport Management*, 29(1), pp. 11-26.
- Coakley Jay & Pike Elisabeth , (2014). *Sports in Society: Issues and Controversies*. 2nd επιμ. Boston: McGraw-Hill.

Cohen, E., (2002). Authenticity, equity and sustainability in tourism.. *Journal of Sustainable Tourism*, Τόμος 10, pp. 267-276.

Cresswell, T., (2004). *Place: A Short Introduction*. Oxford: Blackwell.

Deccio C. & Baloglu S., (2002). Nonhost Community Resident Reactions to the 2002 Winter Olympics: The Spillover Impacts. *Journal of Travel Research* , Τόμος 41, pp. 46-56.

Dwyer, L., (2015). Triple bottom line reporting as a basis for sustainable tourism: Opportunities and challenges.. *Acta Turistica*, Τόμος 27, pp. 33-62.

European Council, (2020). *Report on the comprehensive economic policy response to the COVID-19 pandemic*. [Ηλεκτρονικό]
Available at: <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2020/04/09/report-on-the-comprehensive-economic-policy-response-to-the-covid-19-pandemic/>
[Πρόσβαση July 2020].

Fairley, S., (2003). In search of relived social experience: Group-based nostalgia sport tourism. *Journal of Sport Management*, 17(3), pp. 284-304.

Fairley, S., & Gammon, S., (2005). Something lived, something learned: Nostalgia's expanding role in sport tourism. *Sport in Society*, 8(2), pp. 182-197.

Fairley, S., Gibson, H., & Lamont, M., (2018). Temporal manifestations of nostalgia: Le Tour de France.. *Annals of Tourism Research*, Τόμος 70, pp. 120-130.

Foster, W. M., & Hyatt, C. G., (2008). Inventing team tradition: A conceptual model for the strategic development of fan nations.. *European Sport Management Quarterly* , 8(3), pp. 265-287.

Foundation of Hellenic of Diaspora, (2019). *Nea Philadelphia-Nea Chalkidona: Historical routes of 20th century (In greek)*. Athens, Greece: PPIED.

Foundation of Hellenism of Diaspora , (2020). *Museum "Filio Chaidemenou"*. [Ηλεκτρονικό]
Available at: <http://ppied-museumfx.gr/>
[Πρόσβαση June 2020].

Gaffney, Chris and Bale, John, (2004). *Sensing the Stadium, Sites of Sport: Space, Place, Experience*. Routledge: Vertinsky, Patricia; Bale, John.

Gammon S. , (2002). Fantasy, nostalgia and the pursuit of what never was.. Στο: S. Gammon & J. Kutzman, επιμ. *Sport tourism: principles and practice*. UK : Leisure Studies Association, pp. 61-72.

Gammon S. , (2015). Sport tourism finding its place?. Στο: S. Gammon & S. Elkington, επιμ. *Landscapes of Leisure: Space, Place and Identities*. Routledge: Hampshire, pp. 111-122.

- Gammon, S., (2011). Sporting” new attractions? The commodification of the sleeping stadium. Στο: R.SharpleY & P. Stone, επιμ. *Tourism experiences: Contemporary perspectives*. London : Routledge, pp. 115-126.
- Gammon, S., (2014). Heroes as heritage: The commoditization of sporting achievement. *Journal of Heritage Tourism*, 9(3), p. 246–256.
- Gammon, S. & Fear, V., (2007). Stadia Tours and the Power of Backstage. Στο: G. S. & R. G., επιμ. *Heritage, Sport and Tourism: Sporting Pasts – Tourist Futures*. London: Routledge, p. 23–32.
- Gammon, S. and Robinson, T., (1997). Sport and tourism: a conceptual framework. *Journal of Sport Tourism*, 4(3), pp. 8-24.
- Gammon, S., (2002). Fantasy, Nostalgia and the Pursuit of What NeverWas. Στο: S. Gammon & J. Kurtzman, επιμ. *Sport Tourism: Principles and Practice* . Eastbourne: Leisure Studies Association , pp. 61-72.
- Gammon, S., Ramshaw, G. & Waterton, E., (2013). Examining the Olympics: Heritage, identity and performance. *International Journal of Heritage Studies*, 19(2), p. 119–124..
- Gibson, H., (1998). Active sport tourism: who participates?. *Leisure Studies*, 17(2), pp. 45-76.
- Ginesta, X. , (2017). The Business of Stadia: Maximizing the use of Spanish Football Venues. *Tourism and Hospitality Research*, 17(4), pp. 411-423.
- Gordon Kiernan O. , (2014). Emotion and memory in nostalgia sport tourism: examining the attraction to postmodern ballparks through an interdisciplinary lens. *Journal of Sport & Tourism* , 18(3), pp. 217-239.
- Goulding, C., (1999) . Heritage, nostalgia, and the “grey” consumer. *Journal of Marketing Practice: Applied Marketing Science*, 5(6).
- Graham, B., Ashworth, G. J., & Tunbridge, J. E., (2000). *A geography of heritage: Power, culture & economy*.. London : Arnold.
- Greenwood, D. J., (1989). Culture by the pound: An anthropological perspective of tourism as cultural commodification.. Στο: V. L. Smith, επιμ. *Hosts and guest: The anthropology of tourism*. Philadelphia : University of Pennsylvania Press, pp. 17-31.
- Gregory Ramshaw & Sean James Gammon , (2016). Towards a critical sport heritage: implications for sport tourism. *Journal of Sport & Tourism*, 21(2), pp. 1-17.
- Hall, C., (1992). Adventure sport and health tourism. Στο: B. Weiler & C. Hall, επιμ. *Special Interest Tourism* . London : Bellhaven Press, pp. 141-158.
- Harrison, R., (2013). *Heritage: Critical approaches*.. London: Routledge.
- Haynes R., (2019). From sporting past to future well-being: sport heritage and intergenerational learning in Glasgow. *Sport in History*, 40(2), pp. 255-277.

- Higgins-Desbiolles F, (2011). Resisting the hegemony of the market: reclaiming the social capacities of tourism. Στο: M. S, M. L. & D. A, επιμ. *Social tourism in Europe: theory and practice*.. Bristol: Channel View Publications, pp. 53-68 .
- Hill, J., Moore, K. & Wood, J., (2012). *Sport, history, and heritage*. Woodbridge: Boydell & Brewer.
- Hinch, T. & Ramshaw, G., (2014). Heritage sport tourism in Canada. *Tourism Geographies*, 16(2), pp. 237-251.
- Hinch, T., & Higham, J., (2011). *Sport tourism development*. 2nd επιμ. toronto: Channel View.
- Hood A. , (2006). *Sports Heritage Network Mapping Survey: An Overview of Sport Heritage Collections*. London: Sport Heritage Network.
- Hritz, N. & Ross, C., (2010). The Perceived Impacts of Sports Tourism: An Urban Host Community Perspective. *Journal of Sport Management*, Τόμος 24, pp. 119-138..
- Humphreys C. , (2019). The City of Sport: London's Stadiums as Visitor Attractions . Στο: A. Smith & A. Graham, επιμ. *Destination London: The Expansion of the Visitor Economy*. London : University of Westminster Press, pp. 91-116.
- John, G., Sheard, R., & Vickery, B. , (2007). *Stadia: A design and development guide*. 4th επιμ. Oxford, UK: Elsevier.
- Kaplanidou, K., (2006). *Do sport tourism events have a brand image?*. Northeastern Recreation Research Symposium, GTR-NRS-P-14.
- Kersuli' A., Peric M., & Wise N., (2020). Assessing and Considering the Wider Impacts of Sport-Tourism Events: A Research Agenda Review of Sustainability and Strategic Planning Elements. *Sustainability*, 4473(12), pp. 1-18.
- Korusiewicz M. , (2015). Places in placelessness — notes on the aesthetic and the strategies of place-making. *Argument: Biannual Philosophical Journal*, 5(2), pp. 399-414.
- Kurtzman, J., (1995). Sports tourismcategories revisited. *Journal of Sport Tourism*, 2(3), pp. 1-11.
- Kurtzman, J., & Zauhar, J., (2003). A wave in time: The sport tourism phenomenon. *Journal of Sport Tourism* , 8(1), pp. 35-47.
- Landsberg A., (2004). *Prosthetic Memory: The Transformation of American Memory in the Age of Mass Culture*. New York: Columbia University Press.
- Larissa, D., (2010). Sport and Economic Regeneration: a winning combination. *Sport in Society*, 13(10), pp. 1438-1457.
- Levy D. & Sznajder N., (2005). The Politics of Commemoration: The Holocaust, Memory and Trauma. Στο: *Handbook of Contemporary European Social Theory*.. New York: Routledge, pp. 289-297.

Liu, N.; Hautbois, C.; Desbordes, M., (2017). The expected social impact of the Winter Olympic Games and the attitudes of non-Host residents toward bidding.. *International Journal of Sports Marketing & Sponsorship*, Τόμος 18 , p. 330–346.

Moore K. , (2013). Sport History, Public History, and Popular Culture: A Growing Engagement. *Journal of Sport History*, 40(1), pp. 39-55.

Municipality of Nea Philadelphia-Nea Chalkidona , (2020). *History of the city*. [Ηλεκτρονικό]
Available at: <http://dimosfx.gr/el/polh/istoria-ths-polhs>
[Πρόσβαση June 2020].

Nogawa, H., Yamagucji, Y. and Hagi, Y., (1996). An empirical research study on Japanese sport tourism in sport-for-all events: case studies of a single-night event and a multiple-night event. *Journal of Tourism Research* , 35(2), pp. 46-54.

O'Connor P. , (2017). Handrails, steps and curbs: sacred places and secular pilgrimage in skateboarding. *Sport in Society*, 21(11), pp. 1651-1668.

Panteloglou, K., (2019). *Historical archives of Nea Philadelphia (In greek)*. Athens, Greece : Center of History of Nea Philadelphia .

Peric M., (2018) . Estimating the Perceived Socio-Economic Impacts of Hosting Large-Scale Sport Tourism Events.. *Social Sciences* , 7(10), pp. 1-18.

Pfleegor, A. G., Seifriend, C. S. & Soebbing, B. P., (2013). The moral obligation to preserve heritage through sport and recreation facilities. *Sport Management Review* , 16(3), p. 378–387.

Phillips M. , (2011). *Representing the Sporting Past in Museums and Halls of Fame*. 1st επιμ. New York; London: Routledge.

Polley M. , (1998). *Moving the Goalposts: A History of Sport and Society in Britain since 1945*. London: Routledge.

Prayag, G., Hosany, S., Nunkoo, R. & Alders, T., (2013). London residents' support for the 2012 Olympic Games: The mediating effect of overall attitude.. *Tourism Management* , Τόμος 36, p. 629–640.

Ramshaw G. & Hinch, T., (2006). Place identity and sport tourism: The case of the heritage classic ice hockey event. *Current Issues in Tourism*, 9(4,5), pp. 399-418.

Ramshaw G. & Gammon S. , (2005). More than just Nostalgia?Exploring the heritage/sport tourism Nexus,. *Journal of Sport & Tourism*, 10(4), pp. 229-241.

Ramshaw G. & Gammon S. , (2010). On home ground? Twickenham Stadium Tours and the construction of sport heritage. *Journal of Heritage Tourism*, 5(2), pp. 87-102.

Ramshaw G. , (2011). The Construction of Sport Heritage Attractions. *Journal of Tourism Consumption and Practice*, 3(1), pp. 1-25.

- Ramshaw, G., Gammon, S., & Huang, W. (2013). Acquired pasts and the commodification of borrowed heritage: The case of the bank of America stadium tour.. *Journal of Sport & Tourism*, 18(1), p. 17–31.
- Reilly J. (2015). The Development of Sport in Museums. *The International Journal of the History of Sport*, 32(15), pp. 1778-1783.
- Reilly, J, Clayton, J. & Hughson, J., (2014). Uniting sport and heritage: An evaluation of the Our Sporting Life exhibition programme. *Cultural Trends*, 23(1), pp. 42-55.
- Relph, E., (1976). *Place and placelessness*.. London : Pion Limited .
- Robinson, P., Heitmann, S. & Dieke, P. (2011). *Research Theme for Tourism*. Oxford: CAB International Publication .
- Sedikides, C., Wildschut, T., & Baden, D., (2004). Nostalgia: Conceptual Issues and Existential Functions. Στο: J. Greenberg, S. L. Koole & T. Pyszczynski, επιμ. *Handbook of Experimental Existential Psychology*. s.l.:Guilford Press, pp. 200-214.
- Skinner, Neil, and Taylor M. (2012). It's Nice to Belong': Boxing, Heritage and Community in London. Στο: J. Hill, K. Moore & J. Wood, επιμ. *Sport, History, and Heritage*. Woodbridge: Boydell & Brewer, pp. 59-76.
- Smith, L., (2006). *Uses of heritage*. London: Routledge.
- Sodaro A., (2018). *Exhibiting Atrocity: Memorial Museums and the Politics of Past Violence*. London : Rutgers University Press.
- Standeven, J. and De Knop, P., (1999). *Sport Tourism*. Champaign, IL: Human Kinetics.
- Stern, B. B., (1992). Historical and personal nostalgia in advertising text: The fin de siecle effect. *Journal of Advertising* , 21(4), pp. 11-22.
- Stewart, J. J., (1987). The commodification of sport.. *International Review for the Sociology of Sport* , Τόμος 22, pp. 171-190.
- Taraszkiewicz K. & Nyka L., (2017). Role of Sports Facilities in the Process of Revitalization of Brownfields. *IOP Conference Series: Materials Science and Engineering*, 245(4), pp. 1-9.
- Taylor, J. P., (2001). Authenticity and sincerity in tourism. *Annals of Tourism Research*, Τόμος 28, pp. 7-26.
- Timothy, D.J. and Boyd, S., (2003). *Heritage Tourism*. London : Prentice Hall.
- Trumpbour, R. C., & Womack, K., (2016). *The eighth wonder of the world: The life of Houston's iconic astrodome*.. Lincoln, NE: University of Nebraska Press.
- Ulvnes, A. M., & Solberg, H. A., (2016). Can major sport events attract tourists? A study of media information and explicit memory. *Scandinavian Journal of Hospitality and Tourism*, 16(2), p. 143–157.

United Nations , (2020). *The impact of COVID-19 on sport, physical activity and well-being and its effects on social development*. [Ηλεκτρονικό] Available at: <https://www.un.org/development/desa/dspd/2020/05/covid-19-sport/> [Πρόσβαση Jule 2020].

Vamplew W. , (1998). Facts and Artefacts: Sports Historians and Sport Museums. *Journal of sport history*, 25(2), pp. 268-282.

Wang, N., (1999). Rethinking authenticity in tourism experience. *Annals of Tourism Research*, 26(2), pp. 349-370.

Waterton, E., & Watson, S., (2015). *The Palgrave handbook of contemporary heritage research*. London: Palgrave-Macmillan.

Weed M. & Bull C. , (2009). *Sport tourism: participants, policy and providers..* Oxford: Elsevier; Butterworth Heinemann.

Wenner, Lawrence A., and Andrew C. Billings, (2017). *Sport, Media and Mega-events*. London: Routledge.

Williams P. , (2007). *Memorial Museums: The Global Rush to Commemorate Atrocities*. Oxford: Berg.

Wise N. & Perić M. , (2017). Sports Tourism, Regeneration and Social Impacts: New Opportunities and Directions for Research, the Case of Medulin, Croatia. Στο: N. Bellini & C. Pasquinelli, επιμ. *Tourism in the City: Towards an Integrative Agenda on Urban Tourism* . Berlin: Springer International Publishing, pp. 311-320 .

Wise N. & Whittam G., (2015). Regeneration, enterprise, sport and tourism.. *Local Economics* , Τόμος 30, p. 867–870.

Wise N. , (2015). Placing sense of community.. *Journal of Community Psychology* , 43(7), pp. 920-929.

MSTourHer
master in sustainable
tourism development:
cultural heritage,
environment, society

APPENDIX

Sport tourism as a driver for cultural heritage and sustainability:

The case of Agia Sophia stadium; center of sports, memory and culture

Master Thesis

Athens, 2020

I. INTERVIEW QUESTIONNAIRE (*in Greek*)

- 1) How important do you personally consider the preservation of historical memory?
- 2) What does the football club of AEK represent for you?
- 3) What is your opinion about the Agia Sophia project?
- 4) How do you estimate the hybrid nature (sports and cultural heritage) of the new project?
- 5) Do you believe that this new project will contribute to the preservation and the continuation of the historical (refugee) memory?
- 6) What do you estimate to be the challenges of the new project?
- 7) To which level do you consider that the new center will contribute to the social and economic development of the broader area?
- 8) Do you estimate that the new center will contribute to the tourism development of the broader area in the long run?

II. INTERVIEWS (in Greek)

Γιάννης Βούρος-Δήμαρχος Ν. Φιλαδέλφειας

Πόσο σημαντική είναι για εσάς η διατήρηση της ιστορικής μνήμης;

Όταν έχεις γεννηθεί και μεγαλώσει σε μία περιοχή με την ιστορία της Νέας Φιλαδέλφειας και της Νέας Χαλκηδόνας, σε μία προσφυγομάνα γειτονιά, που «υποδέχτηκε» τον ξεριζωμένο παππού σου, την ξεριζωμένη γιαγιά σου το '22, δεν μπορείς να μην έχεις στην προμετωπίδα της σκέψης σου την διατήρηση της ιστορικής μνήμης. Με κάθε τρόπο.

Μέσω των πολιτιστικών δράσεων και εκδηλώσεων μέσω των εκδηλώσεων μνήμης, μέσω της συνεργασίας με την τοπική εκκλησία κλπ. Ως, μέσω εκπαιδευτικών προγραμμάτων, Δήμαρχος λοιπόν αυτής της πόλης με τα χαρακτηριστικά που προανέφερα, αισθάνομαι βαθιά υποχρέωση να πράξουμε ότι περνάει από το χέρι μας, ώστε όχι μόνο να μην λησμονούμε την ιστορία μας, αλλά να φωτίζουμε και να θυμίζουμε κάθε πτυχή της.

Τι συμβολίζει για εσάς η ποδοσφαιρική ομάδα της ΑΕΚ;

Η ΑΕΚ, η Αθλητική Ένωσις Κωνσταντινουπόλεως δεν είναι απλά ένα αθλητικό σωματείο που πρωταγωνιστεί από ιδρύσεώς της σε όλα τα σπορ. Δημιουργήθηκε από πρόσφυγες της Κωνσταντινούπολης και της Μικράς Ασίας, για να τους θυμίζει τα μέρη που μεγάλωσαν. Για να τους θυμίζει τις πατρογονικές τους εστίες και τα όσα έζησαν εκεί. Επομένως μπορεί να ακούγεται τετριμμένο και χλιοειπωμένο, αλλά ναι η ΑΕΚ δεν είναι απλά ένα ποδοσφαιρικό/καλαθοσφαιρικό κοκ σωματείο.

Ποια είναι η άποψή σας το project της Αγίας Σοφίας;

Αρχικά θα ήθελα να αναφέρω πως η Νέα Φιλαδέλφεια και το γήπεδο της ΑΕΚ «συμπορεύονται» στους δρόμους της ιστορίας από το 1930. Επομένως όπως καταλαβαίνετε το «διάλειμμα» από την ημέρα που κατεδαφίστηκε το στάδιο Ν. Γκούμας μέχρι την ημέρα που θα γίνουν τα εγκαίνια του νέου γηπέδου δεν είναι παρά μία μικρή παρένθεση.

Όσον αφορά τώρα το συγκεκριμένο project, όπως πιθανόν να γνωρίζετε αυτό εκπονήθηκε το 2013 και θα μπορούσαμε να πούμε πως πέρασε από χίλια κύματα. Όμως οφείλουμε να αναφέρουμε, πως τόσο για εμένα, όσο και για την πλειοψηφία των δημοτών της Νέας Φιλαδέλφειας και της Νέας Χαλκηδόνας πρόκειται για ένα έργο συνυφασμένο με την πόλη μας, για ένα έργο με απολύτως θετικό αποτύπωμα που θα αλλάξει με δυναμικό τρόπο όλη την περιοχή. Ένας χώρος αθλητισμού και πολιτισμού ανοικτός στην κοινωνία.

Πώς εκτιμάτε την υβριδική φύση του project; Θετικά ή αρνητικά;

Όπως προανέφερα πρόκειται για ένα έργο με θετικό αποτύπωμα για την τοπική μας και όχι μόνο κοινωνία.

Σύμφωνα με την γνώμη σας, το project αυτό θα καταφέρει να προωθήσει και να υποστηρίξει την συνέχεια της προσφυγικής μνήμης;

Όπως έχουν αναφέρει και οι άνθρωποι της ομάδας της ΑΕΚ, στόχος τους δεν είναι η κατασκευή απλά ενός γηπέδου ποδοσφαίρου, αλλά ενός Κέντρου Μνήμης και Πολιτισμού.

Σε ποιο βαθμό θεωρείτε πως το νέο αυτό κέντρο θα συμβάλλει στην Κοινωνικό - οικονομική ανάπτυξη της ευρύτερης περιοχής;

Όταν ένας χώρος μπορεί να προσελκύσει περισσότερους από 30.000 θεατές/επισκέπτες δύο τουλάχιστον φορές το μήνα, αλλά είναι παράλληλα και ένας «ζωντανός» χώρος πολιτισμού, καθ' όλη την διάρκεια του έτους, είναι προφανές πως όλη αυτή η κίνηση και η δραστηριότητα θα συμβάλει σε σημαντικό βαθμό στην τόνωση της τοπικής οικονομίας και στην οικονομική ανάπτυξη της Νέας Φιλαδέλφειας και της Νέας Χαλκηδόνας. Χωρίς να αναφέρομαι στα αυτονόητα έσοδα για το Δήμο μας από τα ανταποδοτικά τέλη καθαριότητας κλπ.

Θεωρείτε ότι μακροπρόθεσμα το κέντρο θα προσελκύσει τουρίστες και θα αυξήσει σημαντικά την επισκεψιμότητα στην περιοχή της Ν. Φιλαδέλφειας;

Το κέντρο Μνήμης και Πολιτισμού του γηπέδου της ΑΕΚ, με το μουσείο που θα κατασκευαστεί εντός αυτού (η κιβωτός της Ρωμιοσύνης όπως ήδη έχει ονομαστεί), συνορεύει με το μουσείο της πόλης μας «Φιλιώ Χαϊδεμένου» που εδρεύει στο Παγκόσμιο Πολιτιστικό Ίδρυμα του Ελληνισμού της Διασποράς (Π.Π.Ι.Ε.Δ.). Αυτοί οι δύο ξεχωριστοί χώροι – πυλώνες πολιτισμού, μπορούν να καταστήσουν την πόλη μας, σημείο αναφοράς για τους απανταχού πρόσφυγες, για τα παιδιά και τα εγγόνια των απανταχού ξεριζωμένων.

Τα εκθέματα που υπάρχουν στο μουσείο μας, αλλά και αυτά που θα μπορεί ο επισκέπτης να δει στο μουσείο της ΑΕΚ, εκτιμώ πως θα προσελκύουν επισκέπτες όλων των ηλικιών 365 μέρες το χρόνο από την Ελλάδα και όχι μόνο.

Με ότι αυτό μπορεί να σημαίνει για την ανάπτυξη της Νέας Φιλαδέλφειας και της Νέας Χαλκηδόνας.

Λουκάς Χριστοδούλου- πρόεδρος Ένωσης Σπάρτης Μ. Ασίας

Καταρχήν θα ήθελα να μου πείτε λίγα λόγια για εσάς .

Λέγομαι Λουκάς Χριστοδούλου είμαι πρόεδρος στην Ένωση Σπάρτης της Μικράς Ασίας και στο Κέντρο Σπουδής και Ανάδειξης του μικρασιατικού πολιτισμού του δήμου Νέας Ιωνίας . Είμαι γόνος προσφυγικής οικογένειας και όλη μου την ζωή την έχω ζήσει σε αυτή την πόλη που είναι μια από τους 4 μεγαλύτερους προσφυγικούς οικισμούς που έκαναν οι πρόσφυγες όταν ήρθαν αμέσως μετά την μικρασιατική καταστροφή.

Πείτε μου , για εσάς πόσο σημαντική είναι η διατήρηση της ιστορικής μνήμης ;

Η διατήρηση της ιστορικής μνήμης είναι σημαντική γιατί θεωρώ πως λαός χωρίς μνήμη θα τα βρει μπροστά του . Όλοι μας έχουμε μια πορεία στην ζωή , μικρή ή μεγάλη , οι απόγονοι μας μας φέραν στην ζωή, είχαν κάποιες ιδέες , κάποια πιστεύω , είχαν κάποια ιδανικά , αυτά τα ιδανικά που μεγαλώσαμε εμείς από μικρά παιδιά νομίζω πως ήταν πολύ αξιόλογα τα ιδανικά τους, ανεξάρτητα αν στην σημερινή κοινωνία κάποια από αυτά τα ιδανικά λόγω της τεχνολογίας έχουν παραπέσει ,αλλά αυτό που λέμε παραδόσεις , ήθη και έθιμα πρέπει να μείνουν και πρέπει να τα διατηρήσουν και οι νεότερες γενιές .

Τώρα όσο αναφορά το κομμάτι των προσφύγων από την Μ. Ασία και γενικά όλο το σχετικό, ποια είναι η γνώμη σας ;

Οι πρόσφυγες της μικρασιατικής καταστροφής που ήρθαν εδώ το 1922 στην Ελλάδα αλλά εδώ ιδρύσανε την πόλη την Ν. Ιωνία το 1923 , η θεμελίωση των πόλεων έγινε στις 30/6 του 1923 από τους Σπαρτάληδες , είναι οι απόγονοι μου που εγώ τους εκπροσωπώ σήμερα ως πρόεδρος της Ένωσης Σπάρτης της Μ. Ασίας. Ήταν οι πρώτοι που ήρθαν εδώ πέρα και ιδρύσανε αυτή την πόλη , μια πόλη που δεν υπήρχε καν , όλη η περιοχή εδώ ήταν βάτοι και δεν υπήρχε τίποτα όταν ήρθαν . Αυτοί οι άνθρωποι ήρθαν εδώ και στην αρχή με πρόχειρες κατασκευές , ξύλινες ,αντίσκηνα κτλ. , φτιάξανε τα πρώτα σπίτια και μετά από 6 μήνες είχαν φτιάξει 400 δωμάτια και είχαν αρχίσει να έχουν εγκατασταθεί και σιγά σιγά η πόλη μεγάλωσε, αλματωδώς μπορώ να πω και χάρης στον ζήλο αυτών των ανθρώπων έγινε μια πόλη πολύ μεγάλη και αξιόλογη που την δεκαετία του 60' η πόλη αυτή ονομάστηκε το Μάντσεστερ της Ελλάδος γιατί είχε μια τέτοια βιομηχανία , κλωστοϋφαντουργία που την ονομάζανε έτσι; Άρα σε γενικές γραμμές μπορούμε να πούμε ότι αυτή η πόλη γνώρισε μια φοβερή ανάπτυξη μέχρι το 1940 . Το 1940 μεσολαβεί ο πόλεμος και η πόλη υποαναπτύσσεται, προσπαθεί να σταθεί στα πόδια της και περνάει έναν εμφύλιο πόλεμο λόγω των διαφόρων πολιτικών αντιπαραθέσεων που υπήρχαν στην πόλη και έτσι δημιουργείται μια πόλη μετά το 50' που πλέον έχει και κάποια επιπλέον χαρακτηριστικά, η βιομηχανία θέλει εργάτες, υπάρχει η λεγόμενη αστυφιλία , αρχίζουν να φεύγουν από τα χωριά τους οι κάτοικοι για να βρουν ένα καλύτερο μέλλον , που για αυτούς ήταν ένα μεροκάματο στο εργοστάσιο . Η πόλη έσφυζε από ζωή ,από εργατιά κτλ. και περνάει μια πολύ καλή περίοδο μέχρι το 65' , οπότε μετά εφόσον έχουν αρχίσει οι διαδικασίες της ένταξης της Ελλάδας στην Ε.Ε , και όπως είπαμε σταδιακά πέφτουνε οι δασμοί , μπαίνουν καινούργιες παράμετροι ,όπως η μόδα , τα έτοιμα ενδύματα που μέχρι τότε αυτή η λέξη σαν έννοια δεν υπήρχε , ήταν κάτι άγνωστο καθώς δεν υπήρχαν έτοιμα ενδύματα μέχρις ότου μπήκε το συνθετικό ύφασμα και έτσι όλα ήταν πιο

φθηνά . Έτσι δεν άντεξαν τον ανταγωνισμό και μετά την δεκαετία του 70'κλείνανε σιγά σιγά τα εργοστάσια τα τοπικά.

Όσον αφορά τώρα την αγία σοφία ,το νέο γήπεδο , ποια είναι η άποψή σας ;

Είναι γεγονός ότι αυτοί που οραματίστηκαν αυτό το τόλμημα , γιατί πρόκειται για τόλμημα με τα τωρινά δεδομένα , “πιάσανε” τον σφυγμό της εποχής _Η ΑΕΚ είναι , όπως και ο ΠΑΟΚ στην Θεσσαλονίκη, δύο από τις μεγαλύτερες προσφυγικές ομάδες. Είναι γεγονός όμως ότι κάποια τέτοια τολμήματα δεν βρίσκουν και άμεση ανταπόκριση , πιστεύω ότι η πλειονότητα των φιλάθλων - οπαδών , δεν θα σεβαστούν τον χώρο , γιατί ένας τέτοιος χώρος αγγίζει και με ένα τελετουργικό . Δηλαδή δώσανε το όνομα αγία σοφία , αλλά πολύ φοβάμαι πως θα ακούμε πάρα πολλές ύβρεις και σε έναν τέτοιο χώρο δεν ταιριάζει , βέβαια το τόλμημα του να γίνει δίπλα και μουσείο είναι καταπληκτική ιδέα γιατί όπως ξέρετε στην Ευρώπη πάρα πολλά γήπεδα έχουν συγχρόνως και μουσεία για την ιστορία της πόλης τους κτλ. και είναι πολύ ωραία σαν ιδέα. Στην Αγγλία πάνε οι πατεράδες με τα παιδιά τους τρώνε το χάμπουργκερ τους κάνουν και βόλτα στο μουσείο και τους εξηγούν την ιστορία , κάτι που από εδώ στα γήπεδα λείπει αυτό .

Ναι απλά αυτό που κάνει εντύπωση είναι πως τα μουσεία του εξωτερικού είναι αθλητικά ενώ εδώ έχει να κάνει με πολιτισμό και με θέμα το προσφυγικό .

Ναι εδώ το σχεδιάζουν με το προσφυγικό γιατί η Ν. Ιωνία και η Ν. Φιλαδέλφεια είναι προσφυγικές περιοχές . Οπότε νομίζω ότι με την παρουσίαση διαχρονικά και των προσφύγων θα δώσει μια ώθηση να το επισκέπτονται και τα σχολεία για να μαθαίνουν παράλληλα και με την αθλητική ιστορία και την προσφυγική.

Όσον αφορά τώρα το συγκεκριμένο πρότζεκτ , ποιες πιστεύεται ότι θα είναι οι προκλήσεις στην περιοχή ;

Κοιτάξτε εμένα αυτό που με φοβίζει είναι τα επεισόδια που μπορούν να προκληθούν στην εν λόγω περιοχή , και οι θανδαλισμοί φυσικά. Εύχομαι να υπάρχει μια τάξη , ένας σεβασμός , δηλαδή δεν μπορώ να διανοηθώ πως εν έτη 2020 να βρίζουν οι οπαδοί της μια ομάδας του άλλους οπαδούς και το αντίστροφο και με φράσεις και λόγια χυδαία και αυτό να γίνεται σε ένα στάδιο που λέγεται αγία σοφία είναι αδιανόητο για μένα. Θεωρώ πως παράλληλα θα πρέπει να ξεκινήσουν και σεμινάρια συμπεριφοράς για τους οπαδούς γιατί η κατάσταση που επικρατεί στα γήπεδα τον τελευταίο χρόνο είναι αξιολύπητη . Άμα είναι να παίρνουν μέρος τέτοια συμβάντα στο καινούργιο γήπεδο τότε καλύτερα να μην γίνει καθόλου , αλλά θεωρώ πως θα έχουν παρθεί τα κατάλληλα μέτρα , θα υπάρχουν σεκιουριτάδες που θα καταφέρουν τουλάχιστον να περιορίσουν αυτή την κατάσταση , γιατί η οπαδική βία είναι ό,τι χειρότερο.

Όσον Αφορά τώρα την κοινωνικοοικονομική ανάπτυξη ποια πιστεύετε ότι θα είναι τα οφέλη από την μια και τα αρνητικά πάλι της υπόθεσης , σύμφωνα με την δική σας πάντα άποψη.

Ένα τέτοιο εγχείρημα δεν έχει ξαναγίνει για να έχουμε και να πούμε συγκριτικά στοιχεία , ήδη η δημιουργία αυτού του κτίσματος είχε διχάσει ,όχι μόνο την τοπική κοινωνία αλλά και τις γύρω περιοχές ,και θεωρούν πως ένα τέτοιο γήπεδο θα φέρει μποτιλιαρίσματα , θα φέρει υποβάθμιση της περιοχής κτλ . Όλα αυτά πιστεύω θα κριθούν εκ του αποτελέσματος , όταν ολοκληρωθεί , και όταν δούμε ότι δουλεύει ένα χρόνο και πως δουλεύει , είτε σαν γήπεδο , είτε στο κυκλοφοριακό , είτε άμα η γύρω περιοχή θα μαραζώσει ,όλα αυτά θα τα δούμε . Είναι κάποια πράγματα τα οποία θέλω να πιστεύω ότι κάνουμε πολύ κρίσεις πάνω σε διάφορες υποθέσεις , αλλά όλα τα έργα κρίνονται εκ του αποτελέσματος. Εγώ είμαι πολύ επιφυλακτικός και ως προς τις 2 πλευρές αλλά θεωρώ ότι στο τέλος θα αναβαθμιστεί η περιοχή .

ΝΙΚΟΣ ΚΑΡΑΜΠΟΥΡΝΙΩΤΗΣ-ΠΡΟΕΔΡΟΣ ΕΝΩΣΗΣ ΜΙΚΡΑΣΙΑΤΩΝ/ΜΕΛΟΣ Δ.Σ.

Πείτε μου λίγα λόγια για εσάς καταρχάς , ποιος είναι ο ρόλος σας , με τι ασχολείστε κτλ .

Εγώ ονομάζομαι Καραμπουρνιώτης Νίκος, είμαι στέλεχος του λιμενικού σώματος , πρόεδρος του συνδέσμου Μικρασιατών προσφύγων και εκτός από έφορος της ΑΕΚ είμαι και μέλος του διοικητικού συμβουλίου του μουσείου της προσφυγιάς το οποίο δημιουργεί η ΑΕΚ στο νέο στάδιο της αγία σοφία.

Πολύ ωραία ! Πείτε μου τώρα για εσάς πόσο σημαντικό είναι το έργο και γενικά ποια είναι η άποψη σας για το πρότζεκτ ;

Θεωρώ πως είναι σπουδαίο το ότι ένας αθλητικός χώρος φιλοξενεί ένα τόσο μεγάλο πολιτιστικό γεγονός , από το 1922 και μετά όπου έγινε ο μεγάλος διωγμός των Μικρασιατών και γενικά των χριστιανών πληθυσμών της ανατολής από τους Κεμαλικούς . Επομένως από το 1922 και μετά η ΑΕΚ ήταν το μέρος στο οποίο συγκεντρώνονταν οι περισσότεροι πρόσφυγες από όλη την Ελλάδα , αυτή η ομάδα αγαπήθηκε τόσο πολύ από τους πρόσφυγες όπου κάθε Κυριακή , στα πρώτα χρόνια της ζωής της , πάρα πολλοί άνθρωποι οι οποίοι είχαν αγνοούμενους από την μικρασιατική καταστροφή , πήγαιναν στο γήπεδο για να βρουν φίλους , συγγενείς , γιατί ήξεραν ότι υπάρχει περίπτωση να τους βρουν εκεί πέρα και όντως έχουμε μαρτυρίες ότι πάρα πολλοί άνθρωποι μετά από χρόνια βρέθηκαν στο γήπεδο της ΑΕΚ. Αυτό σημαίνει ότι ήταν ένα σημείο αναφοράς για τους πρόσφυγες το οποίο διατηρείται ακόμα και στις μέρες μας , και όχι μόνο η ΑΕΚ που είναι η δημοφιλέστερη προσφυγική ομάδα αλλά και όλα τα προσφυγικά σωματεία της χώρας πάνω - κάτω είχαν την ίδια πολιτιστική αναφορά στο συγκεκριμένο θέμα , βέβαια η ΑΕΚ το συντηρεί για πάρα πολλά χρόνια γιατί μια λαϊκή μάζα όπως είναι το φίλαθλο κοινό , είναι πολύ πιο εύκολο να δεχθεί μηνύματα

με πολιτισμικό νόημα . Για παράδειγμα η ΑΕΚ είναι η μόνη ομάδα που κάθε 14 Σεπτεμβρίου τηρεί ενός λεπτού σιγή στο γήπεδο της και βάζει χιλιάδες φιλάθλους της , που συνήθως επειδή Σεπτέμβρη ξεκινάει το πρωτάθλημα τα στάδια είναι γεμάτα , να καθίσουν σιωπηλοί και ακίνητοι για 1 λεπτό της ώρας , αυτό δείχνει πρώτον τον σεβασμό απέναντι στις αλησμόνητες πατρίδες και δεύτερον ότι η μνήμη κρατάει μέσα από τον αθλητισμό , και λέω την λέξη μνήμη γιατί μην ξεχνάμε ότι η μνημοσύνη ήταν η πρώτη μούσα της αρχαιότητας και η βασικότερη , και αυτό το λέω γιατί όλες οι αποφάσεις μας παίρνονται με βάση την μνήμη μας , είναι δηλαδή ότι πιο βασικό έχει ένας άνθρωπος . Δεν ξέρω αν συμφοιτητές σας ή και καθηγητές σας είχαν περιστατικά αλτσχάιμερ μέσα στο σπίτι τους , δεν υπάρχει χειρότερο πράγμα για έναν άνθρωπο στα καλά καθούμενα να κατέβει ο διακόπτης της μνήμης και να μην ξέρει με ποιόν μιλάει , να μην ξέρει με αυτόν που μιλάει άμα του έχει κάνει κακό στο παρελθόν και να μην ξέρει που πηγαίνει. Αυτό συμβαίνει λοιπόν και με έναν λαό , βέβαια στο λαό δεν υπάρχει διακόπτης βιολογικός να κατέβει και να ξεχάσει αλλά υπάρχουν άνθρωποι που θέλουν ένας λαός να ξεχάσει και προσπαθούν να τον κάνουν να ξεχάσει με το να αποκρύπτουν ή και να αποφεύγουν να συνεχίσουν να δείχνουν στον κόσμο πράγματα. Αυτός είναι ο βασικός λόγος για την διοίκηση του μουσείου της ΑΕΚ που προτίμησε η ΑΕΚ αντί να εκμεταλλευτεί εμπορικά το ένα στρέμμα , το παραχώρησε για να γίνει αυτό το σπουδαίο μουσείο με χιλιάδες κειμήλια μέσα τα οποία εδώ και 100 χρόνια ήταν στα σεντούκια και λυπάμαι που το λέω γιατί το ελληνικό κράτος ακόμα και σήμερα δεν έχει ιδρύσει μουσείο μικρασιατικού ελληνισμού. Αν σκεφτούμε ότι με τις προσμίξεις το 22' , όπως έχουν υπολογίσει οι ειδικοί το 65% του ελληνικού πληθυσμού έχει κάποια ρίζα από την Μ. Ασία τότε βλέπουμε ότι η συντριπτική πλειονότητα των Ελλήνων έχουν κάποια ρίζα από την Μ. Ασία , όμως παρόλα αυτά το ελληνικό κράτος ακόμα δεν έχει κάποιο μουσείο το οποίο να αφορά την πιο μαύρη σελίδα αλλά και την πιο όμορφη σελίδα της ιστορίας , που είναι η Μ. Ασία. Υπάρχουν ευτυχώς κάποιοι σύλλογοι και κάποια σωματεία , που τόσα χρόνια μάζευαν κειμήλια και κάνανε εκθέσεις όπως ακόμα και σήμερα αλλά σαν οργανωμένο κράτος δεν έγινε τίποτα , αυτή λοιπόν είναι η μεγάλη αφορμή που στάθηκε , ώστε ο κύριος Μελισσανίδης να αποφασίσει να ιδρύσει αυτό το σπουδαίο μουσείο το οποίο επειδή ξέρω τι ομάδα ιστορικών δουλεύει μέσα να είστε σίγουροι όλοι σας ότι δεν θα υπάρξει δεύτερο σε ποιότητα στην Ελλάδα και μάλιστα καλώ εσάς και τους συμφοιτητές σας ακόμα και πριν τα εγκαίνια να έρθετε να το επισκεφτείτε και να δείτε μέσα κειμήλια τα οποία θα εκπλαγεί ο κόσμος που θα τα δει , όχι μόνο από εικόνες που είναι ανεκτίμητης αξίας αλλά και θέματα από την μικρασιατική εκστρατεία, θέματα μουσικά, θέματα αρχαιολογικά, έγγραφα σπάνια, χειρόγραφα από πολύ σπουδαίους Μικρασιάτες και γενικότερα θα είναι κάτι το οποίο θα προκαλέσει κρότο στην προσφυγική ιστορία της χώρας.

Τώρα θα ήθελα να μου πείτε αν πιστεύετε πως ο κόσμος ο οποίος θα εισέλθει στο μουσείο θα αποτελείται κυρίως από φιλάθλους ;

Όχι , καταρχήν αυτό που πρέπει καταλάβει ο κόσμος , και που επιδιώκουμε και εμείς , είναι το ότι το μουσείο αυτό δεν θα έχει καμία σχέση με την ΑΕΚ , η ΑΕΚ θα φτιάξει δίπλα ένα άλλο μουσείο που θα αφορά την δική της ιστορία , και αυτό το μουσείο δεν έχει να κάνει με την ΑΕΚ , μάλιστα φιλάθλοι άλλων ομάδων έχουν φέρει και δικά τους κειμήλια , κάτι το οποίο ανήκει σε όλους τους Έλληνες , απλά η ΑΕΚ παραχωρεί το χώρο της για να έρθει το μουσείο εκεί πέρα , είναι δηλαδή ένα μουσείο για όλο τον κόσμο , ήδη μάλιστα έχουμε χιλιάδες αιτήσεις από ενορίες, από σχολεία κτλ, οι οποίοι θέλουν να πάρουν σειρά για να

επισκεφτούνε αυτό το μουσείο . Αυτό το μουσείο δεν απευθύνεται σε φίλαθλο κοινό μόνο αλλά σε όλες τις ηλικιακές ομάδες, είναι μουσείο όλων των Ελλήνων , δεν έχει καμία απολύτως σχέση με την ΑΕΚ σαν ομάδα. Και για αυτόν ακριβώς τον λόγο θα εγκαινιαστεί μήνες αργότερα από την στιγμή που θα ανοίξει το γήπεδο , γιατί θέλουμε να δείξουμε στον κόσμο πως είναι ένα άλλο γεγονός και δεν έχει καμία σχέση με την ΑΕΚ , η ΑΕΚ θα έχει ένα δικό της μουσείο στον 1ο όροφο το οποίο θα είναι άλλο μουσείο με άλλη διοίκηση και θα αφορά την αθλητική της ιστορία. Αυτό το μουσείο , η κιβωτός της ρωμιούσνης είναι ένα μουσείο το οποίο θα αφορά όλους του Έλληνες , είναι κάτι γενικό και ακριβώς αυτό θέλουμε να περάσουμε στον κόσμο για αυτό και εξηγούμε πάρα πολλές φορές ότι δεν έχει τίποτα σε σχέση με την ΑΕΚ.

Ναι γιατί υπάρχουν σχετικά αντιδράσεις όπως έχω δει από κάποιους πολίτες. Όσον αφορά τώρα την εμπορικοποίηση του κομματιού, ότι όλο αυτό στολίζεται σαν μνήμη και στην ουσία δεν θα είναι μόνο αυτό, αλλά θα γίνει εμπορικοποιηθεί.

Όχι,όχι, κοίταξε να δεις, η ΑΕΚ δεν φτιάχνει ένα γήπεδο το οποίο θα έχει μέσα ένα μουσείο, αλλά φτιάχνει ένα μουσείο το οποίο θα έχει μέσα ένα γήπεδο , γιατί το λέω αυτό; Εκτός από το συγκεκριμένο χώρο που θα δοθεί σαν μουσείο θα είναι το μοναδικό γήπεδο στον κόσμο όπου οι θύρες του δεν θα έχουν αριθμούς.

Ναι θα έχουν τα ονόματα των πόλεων.

Ναι των πόλεων τα ονόματα και συγκεκριμένα των μικρασιατικών πόλεων , θα υπάρχουν μέσα τα μνημεία και αυτό σηματοδοτεί ότι είναι ένα μνημείο το οποίο έχει μέσα ένα γήπεδο, εμείς αυτό έχουμε περάσει στον κόσμο, δεν θα έχει κάποιο αντίτιμο για να πας να το επισκεφτείς, θα είναι δηλαδή δωρεάν και αποσκοπεί σε αυτό το πράγμα , όσο περισσότεροι να έρθουν και να δουν όλη αυτή την ιδέα και την ιστορία η οποία χάθηκε.

Όσον αφορά το κομμάτι του όλου πρότζεκτ τώρα , το πολιτιστικό κομμάτι κυρίως , ποιες πιστεύετε ότι θα μπορούσαν να είναι οι προκλήσεις , το οποίο θα καλεστεί να αντιμετωπίσει;

Η μεγαλύτερη πρόκληση που αντιμετωπίζουμε είναι η μεγάλη χρονική απόσταση από τα γεγονότα. Είναι πολύ δύσκολο 100 χρόνια μετά από ένα γεγονός να μπορείς να βρεις αντικείμενα, ιστορίες και θέματα για να τα παρουσιάσεις στον κόσμο. Η μεγαλύτερη πρόκληση λοιπόν που συναντήσαμε ήταν αυτό το χάσμα του χρόνου. Μην ξεχνάμε ότι πλέον από τους 1.500.000 πρόσφυγες που ήρθαν πριν 100 χρόνια, δεν ξέρω αν ζουν οι τρεις - τέσσερις. Η πρώτη γενιά δηλαδή δεν υπάρχει πλέον. Αυτή ήταν η μεγαλύτερη πρόκληση για εμάς, το μεγαλύτερο πρόβλημα, όμως το καταπολεμήσαμε γιατί όλοι αυτοί οι άνθρωποι τόσες δεκαετίες μέσα από τα σπίτια τους διατηρούσαν την μνήμη άσβεστη, και έτσι μεταλαμπάδευσαν στις επόμενες γενιές, στα παιδιά, στους φίλους, στους συγγενείς, όλα αυτά τα οποία πέρασαν αυτοί και κουβάλησαν εδώ στην Ελλάδα. Μια άλλη πρόκληση που έχουμε είναι το πως θα μπορέσουμε να αναδείξουμε 3.500 χρόνια ιστορίας μέσα σε ένα στρέμμα. Όπως καταλαβαίνεις αυτό είναι πάρα πολύ δύσκολο. Ούτε σε 1000 στρέμματα δεν

χωράει, για αυτό δουλεύουμε πυρετωδώς με ειδικούς επιστήμονες οι οποίοι προσπαθούν να φτιάξουν τομείς και να δείξουν όλη αυτήν την πολιτιστική κληρονομιά των Μικρασιατών.

Ωραία, άρα αυτές είναι οι προκλήσεις μέχρι τώρα. Στο μέλλον που θα έρχεται κόσμος να επισκεφθεί το μουσείο, τι πιστεύετε ότι θα μπορεί να παρακωλύσει το όλο έργο; Ο επισκέπτης θα αντιλαμβάνεται την σημασία του έργου αυτού;

Ναι πιστεύω θα την αντιλαμβάνεται, γιατί δεν θα είναι ένα απλό μουσείο σαν τα υπόλοιπα, που απλά έχεις ένα έκθεμα απέναντι και θα σου λέει κάποιος την ιστορία του αντικειμένου. Αυτό που κοιτάμε κυρίως είναι να κάνουμε ένα "ζωντανό μουσείο" για να μπορεί κάποιος να ζήσει κάποια πράγματα και να τα θυμάται. Ο Τάσος Μπουλμέτης, ο σπουδαίος σκηνοθέτης της ταινίας "Πολίτικη Κουζίνα" και του "1968", όταν κάναμε την παρουσίαση του μουσείου στο μουσείο της Ακρόπολης είπε κάτι πάρα πολύ σωστό. Όταν πηγαίνεις στην Γερμανία στο μουσείο του ολοκαυτώματος των Εβραίων από τους ναζί, σε βάζουν να μείνεις για ένα λεπτό μέσα σε ένα καμίνι. Αυτό είναι κάτι ζωντανό. Είναι κάτι που βιώνει ο επισκέπτης. Είναι κάτι το οποίο πρέπει να γίνει και στο δικό μας μουσείο, δεν ξέρουμε βέβαια πως θα γίνει, με αυτά τα πράγματα η ομάδα επιστημόνων του μουσείου. Υπάρχουν πάρα πολλές τεχνολογίες, θα το πω για πρώτη φορά, που μπορούν να ενταχθούν στο μουσείο είτε από τώρα είτε στο μέλλον. Για παράδειγμα υπάρχει ένα μουσείο στην Ουγγαρία, που αφορά πάλι τους ναζί, το οποίο έχει μέσα κέρινα ομοιώματα και ένα πολεμικό ανάχωμα, και έχει τρία μηχανήματα μέσα. Το ένα μηχανήμα βγάζει μυρωδιά αίματος, το άλλο μυρωδιά μπαρουτιού και το άλλο μυρωδιά καμένου σιδήρου. Δηλαδή βάζεις μέσα τον επισκέπτη και βλέπει, μύριζε, νιώθει πως είναι το μέτωπο. Αυτά βέβαια είναι καινούργιες τεχνολογίες που δεν έχουν έρθει ακόμα στην Ελλάδα, είναι ακριβές τεχνολογίες. Ήδη ο κ.Μελισσανίδης έχει ανοίξει πάρα πολύ το budget για το μουσείο. Ήμασταν στις συζητήσεις να συμπεριλάβουμε μέσα τέτοιες τεχνολογίες, όπως και τις ψηφιακές τεχνολογίες πλέον, θα είναι και ψηφιακό το μουσείο, κυρίως για τους ανθρώπους οι οποίοι μένουν στο εξωτερικό και δεν μπορούν να το επισκεφτούν. Προσπαθούμε να πλησιάσουμε σε συνεργασία με τις νέες τεχνολογίες όσο περισσότερο μπορούμε το μυαλό του κάθε επισκέπτη. Να είναι κάτι διαφορετικό, κάτι καινούργιο. Επίσης, θα υπάρχουν κάποιες αίθουσες, τύπου αμφιθέατρα, στις οποίες θα κάνουμε πάρα πολλές ομιλίες από καθηγητές, από ανθρώπους που έχουν αφιερώσει την ζωή τους στην Μικρασιατική μνήμη, που είναι πρόεδροι σωματείων με έργο, και μέσα από συζήτηση, διάλογο με ιστορικούς που έχουν ασχοληθεί με αυτό το θέμα θα υπάρχει μια παραπάνω ενημέρωση σχετικά με την μικρασιατική μνήμη.

Άρα δεν θα είναι μόνο το μουσείο. Θα κάνετε και σεμινάρια, ομιλίες και τα σχετικά.

Βεβαίως. Συνέχεια μάλιστα. Ότι αφορά την Μικρά Ασία. Από λαογραφία, παράδοση, μουσική, για τα πολεμικά γεγονότα, τα πάντα. Θα είναι ένα απαιτητικό μουσείο το οποίο θα καλύπτει τα πάντα. Ένα μουσείο διαλόγου, το οποίο νομίζω ότι θα είναι η έκφραση των νέων μουσειολόγων στην χώρα μας. Δηλαδή θα δούμε σίγουρα πράγματα που δεν τα έχουμε δει στα άλλα μουσεία. Είναι λυπηρό η ΑΕΚ να είναι αυτή που κρατάει ζωντανή την Μικρασιατική μνήμη. Αυτό θα έπρεπε να το είχε κάνει το κράτος εδώ και χρόνια. Μακάρι να βγω ψεύτης, αλλά επειδή είμαι μεγαλωμένος μέσα στα μικρασιατικά σωματεία το ξέρω, πιστεύω ότι σε 40 - 50 χρόνια δεν θα υπάρχει Μικρασιατικό σωματείο, όχι γιατί είναι άχρηστα τα σωματεία,

αλλά γιατί βιολογικά δεν θα υπάρχει. Όλοι οι άνθρωποι που ασχολούνται με αυτό είναι ηλικιωμένοι. Η νεολαία να μην στηρίζει αλλά και αυτοί κάποια στιγμή θα φύγει, οπότε όλο το βάρος της μνήμης θα κρατηθεί είτε μέσα από κάποιες ονομασίες οδών, είτε μέσα από τις αθλητικές ομάδες οι οποίες θα έχουν πολύ περισσότερη ζωή από τα πολιτιστικά σωματεία. Δηλαδή το βάρος της ΑΕΚ, και όχι μόνο της ΑΕΚ αλλά της κάθε προσφυγικής ομάδας, είναι πάρα πολύ μεγάλο για το μέλλον. Είναι τεράστια η ευθύνη σαν αθλητικά σωματεία να κρατήσουν την μνήμη.

Ναι το αντιλαμβάνομαι. Φυσικά όσο προχωράει η γενιά και απομακρυνόμαστε και από αυτό... Οι νεότεροι δεν έχουμε τόσο μεγάλη επαφή με τα δρώμενα, δυστυχώς. Έχετε να συμπληρώσετε κάτι άλλο όσον αφορά το πολιτιστικό κομμάτι;

Σε γενικές γραμμές αυτά είναι τα στοιχεία τα οποία δουλεύουμε και προσπαθούμε να εντάξουμε. Αυτό που κοιτάμε είναι να έχουμε όσο το δυνατόν μεγαλύτερη ποικιλία εκθεμάτων και ιστοριών. Όχι μόνο εκκλησιαστική ιστορία, όχι μόνο πολεμική ιστορία, όχι μόνο λαογραφία. Θέλουμε να έχουμε τα πάντα. Το μουσείο θα έχει περιοδικές εκθέσεις διότι έχουμε πάρα πολλά κειμήλια και δεν γίνεται να εκτεθούν όλα μαζί. Διάφορα αφιερώματα κατά καιρούς, θα αλλάζει συχνά. Ήδη θα κάνουμε συνεργασίες με άλλα μουσεία του εξωτερικού. Θα δίνουμε κειμήλια και θα μας δίνουν, ώστε την ιστορία μας να την δείξουμε και έξω, σε ανθρώπους που δεν θα ταξιδέψουν στην Ελλάδα. Γενικότερα θα είναι ένα πολύ συνεργάσιμο μουσείο που αποσκοπεί σε αυτό το πράγμα. Στην διάσωση και διάδοση του Μικρασιατικού πολιτισμού.

Στο κομμάτι της βιώσιμης ανάπτυξης για την γύρω περιοχή... Είναι δεδομένο ότι όταν ανοίγει οποιοδήποτε κέντρο, είτε είναι γήπεδο είτε είναι εμπορικό, φέρνει πάντα κάποιες αντιδράσεις στους τοπικούς κατοίκους. Αρχικά, ποια πιστεύετε ότι θα είναι τα οφέλη, εκτός από οικονομικά;

Οι περισσότεροι κάτοικοι που αντιδρούσαν την ΑΕΚ την βρήκαν εκεί, δεν τους βρήκε η ΑΕΚ. Αυτό έχει πολύ μεγάλη σημασία. Η ΑΕΚ ήταν από τις λίγες ομάδες στην Ελλάδα που είχε ένα δικό της γήπεδο, το οποίο καταστράφηκε για να χτιστεί ένα Ολυμπιακό έργο. Εν μια νυκτί το Ολυμπιακό έργο έφυγε και πήγε στον Πειραιά, εξαφανίστηκε. Έτσι προσπάθησε μόνη της, όπως κατάφερε, με πάρα πολλές δυσκολίες να φτιάξει αυτό το γήπεδο. Όταν κάναμε συλλαλητήρια για αυτό το γήπεδο μαζευόντουσαν θυμάμαι 5000 άνθρωποι. Παρατηρούσα ότι στα περίπτερα, στις καφετέριες, στα εστιατόρια υπήρχαν ουρές που περίμεναν να ψωνίσουν. Φανταστείτε λοιπόν ένα μέρος το οποίο δεν είχε καθόλου ανάπτυξη, ξαφνικά γεμίζει "τουρισμό". Όπως είναι ένα νησί το οποίο περιμένει πότε θα έρθουν τα κρουαζιερόπλοια, έτσι και οι σωστοί επιχειρηματίες της περιοχής περίμεναν πότε θα ανοίξει το γήπεδο της ΑΕΚ. Ήδη, αυτό είναι προσωπική εμπειρία, έχουν ανέβει πάρα πολύ τα ενοίκια υπό την έννοια ότι εγώ επειδή είμαι έφορος της άρσης βαρών, όταν πηγαίναμε να βρούμε αίθουσα για την άρση βαρών βρίσκαμε χώρους με 200 - 300 ευρώ, ενώ τώρα ζητάνε για τους ίδιους χώρους 1200 ευρώ. Από εκεί μπορούμε λοιπόν να καταλάβουμε το όφελος που θα έχει η τοπική κοινωνία με ένα γήπεδο το οποίο δεν θα λειτουργεί κάθε μέρα, αλλά θα είναι ανοιχτό για τον κόσμο κάθε μέρα. Το πάρκινγκ του θα είναι ανοιχτό για να λυθεί το μεγάλο πρόβλημα του πάρκινγκ που έχει η Νέα Φιλαδέλφεια. Εξαιτίας του γηπέδου έρχεται το Μετρό

εκεί πέρα από έξω που δεν υπήρχε Μετρό, έγινε η υπογειοποίηση η οποία θα λύσει τα χέρια των κατοίκων. Και μην ξεχνάμε και κάτι άλλο που πολλοί λησμονούν. Έγινε ένα καλαίσθητο γήπεδο. Ένα γήπεδο που μοιάζει με βυζαντινό ανάκτορο και έχει άμεση σχέση και με την ομάδα αλλά και με την ιστορία της πόλης. Δεν έγινε δηλαδή ένα γήπεδο το οποίο βλέπει κάποιος και σκέφτεται: "Τι δουλειά έχει αυτό εδώ πέρα". Έγινε ένα γήπεδο του οποίου οι φεγγίτες είναι ακριβώς ένα ομοίωμα των φεγγιτών της Αγίας Σοφίας, η οποία δυστυχώς σήμερα μετατράπηκε σε τζαμί.

Άρα προφανώς θα φέρει οικονομική ανάπτυξη όλο αυτό, και υπό μια έννοια θα βελτιώσει και σε έναν μεγάλο βαθμό και την ζωή των κατοίκων. Ωστόσο επειδή γενικά τα αθλητικά γεγονότα φέρνουν και κάποια φαινόμενα βανδαλισμού τα οποία ίσως διαταράξουν την περιοχή. Τι έχετε να πείτε για αυτό;

Είναι πάρα πολύ φυσιολογικό σε ένα κοινωνικό σύνολο να υπάρχουν άνθρωποι οι οποίοι είναι διαφορετικοί από τους υπόλοιπους. Έτσι όπως έρχεται ένας φιλήσυχος πολίτης να δει την ΑΕΚ, μπορεί να έρθει και ένας ταραχοποιός. Δεν μπορούμε στις τόσες εκατοντάδες χιλιάδες λαό της ΑΕΚ να ξέρουμε ποιος είναι τι. Σίγουρα στο γήπεδο έχουμε φαινόμενα τέτοια, όμως τόσο η διοίκηση της ομάδας, όσο και οι ίδιοι οι οργανωμένοι οπαδοί μας στόχο έχει να τα περιορίσει, αν και από ότι είδαμε και στο παρελθόν δεν ήταν κάτι μόνιμο αυτά τα φαινόμενα. Νομίζω ότι δεν θα υπάρχουν τέτοια φαινόμενα εν έτη 2021, 2022 κτλ. Έχει αλλάξει εντελώς η φιλοσοφία του αθλητισμού και νομίζω ότι δεν θα υπάρχουν τέτοια προβλήματα στην περιοχή.

Έχετε να περάσετε κάποιο μήνυμα;

Το μήνυμα που θέλω να περάσω είναι ότι πρέπει να θυμόμαστε και να μην ξεχνάμε το παρελθόν μας, για να μπορούμε να ζήσουμε στο μέλλον. Όλοι αποσκοπούμε στην ειρήνη και στην ενότητα. Να μην υπάρχει ούτε μια σφαίρα που να φύγει από όπλο, και όλα αυτά να γίνουν μέσα από την διδαχή του παρελθόντος, και μέσα από τα λάθη που έγιναν από όλους.

Πείτε μου κάποια πράγματα για εσάς. Έχετε ρίζες από τον ελληνισμό της ανατολής;

Εγώ είμαι μέλος της επιστημονικής επιτροπής του μουσείου προσφυγικού ελληνισμού. Ασχολούμαι και με το μουσείο ιστορίας της ΑΕΚ, είμαι ιστορικός του μουσείου, και είμαι και μέλος της διοίκησης του μουσείου προσφυγικού ελληνισμού. Οπότε έχω διάφορους ρόλους και στο διοικητικό και στο επιστημονικό κομμάτι. Προσωπικά τυγχάνει να είμαι από μικρός οπαδός της ΑΕΚ. Ζούσα, και συνεχίζω να ζω στην Λαμπρινή, οπότε όταν υπήρχε το παλιό γήπεδο της ΑΕΚ με έπαιρνε ο θείος μου και πηγαίναμε με τα πόδια στο γήπεδο. Το έχω προλάβει το παλιό γήπεδο και έχω αναμνήσεις από αυτό. Επίσης έχω και έναν εκδοτικό οίκο που ασχολείται μόνο με το μικρασιατικό βιβλίο. Από την πλευρά της μητέρας μου καταγόμαστε από την περιοχή της Ερυθραίας στην Μικρά Ασία, από τα Καράμπουργνα. Η καταγωγή μου ήταν και αυτός ένας λόγος για να ασχοληθώ και επαγγελματικά με το ζήτημα της Μικράς Ασίας, και μάλιστα το πρώτο μου βιβλίο αφορούσε τα Καράμπουργνα. Οπότε με την βιωματική σχέση που έχω και την καταγωγή, ασχολήθηκα και σε ακαδημαϊκό, επιστημονικό επίπεδο με την περιοχή.

Για εσάς πόσο σημαντική είναι η διατήρηση της προσφυγικής μνήμης;

Κοιτάχτε, για την μνήμη υπάρχει μια ευρύτατη βιβλιογραφία. Η μνήμη είναι κάτι που δημιουργείται στο παρόν με στοιχεία του παρελθόντος. Δηλαδή κάποιος θα μπορούσε να πει ότι η μνήμη είναι μια κατασκευή. Εμείς δεν ζήσαμε αυτά τα γεγονότα για να έχουμε προσωπική ανάμνηση. Μας μετέφεραν πράγματα, είτε οι παππούδες μας που τα έζησαν, είτε οι γονείς μας που και σε αυτούς τα μετέφεραν οι παππούδες μας. Βεβαίως υπάρχει και αυτό που λέμε κοινωνική μάθηση, η διαμόρφωση δηλαδή της μνήμης μέσα από τα βιβλία, την τηλεόραση, την τέχνη. Άρα στην πραγματικότητα αυτό που λέμε προσφυγική μνήμη είναι μια δημιουργία του παρόντος που συνεχώς ανασυντίθεται και βασίζεται σε διάφορα στοιχεία του παρελθόντος και του παρόντος. Επίσης, η μνήμη δεν είναι ατομική, αλλά συλλογική. Όλα αυτά συνθέτουν την συλλογική μνήμη, άρα διαμορφώνουμε την μνήμη όλοι μαζί. Κάνοντας αυτή την επιστημονική υπαγωγή έχω να πω ότι ασφαλώς είναι πολύ σημαντική, σπουδαιότατη. Δεν θέλουμε να ζήσουμε χωρίς μνήμη. Είναι σημαντική, αρκεί αυτή η μνήμη να λειτουργεί θετικά, να μην επιδεινώνει τα τραύματα του παρελθόντος. Όχι μέσα από την απόκρυψη, δεν θα πούμε ξεχάστε τι έγινε, αλλά η μνήμη θα πρέπει να προάγει σε επίπεδο κοινωνίας, αλλά και σε επίπεδο διεθνών σχέσεων, την αλληλεγγύη, την φιλία και όχι την μνησικακία. Δηλαδή να λειτουργεί ευεργετικά. Βεβαίως μέσα από την μνήμη του παρελθόντος μπορούμε να ερμηνεύσουμε κάποια πράγματα του παρόντος και του μέλλοντος.

Το γεγονός ότι η μνήμη, όπως είπατε, δεν προέρχεται από προσωπικά μας βιώματα αλλά από αφηγήσεις των παππούδων μας, των γονιών μας κλπ, μας κάνει σε καμιά περίπτωση να αμφιβάλλουμε για την αυθεντικότητα της;

Η μνήμη μπορεί να στηρίζεται σε στερεότυπα. Υπάρχουν θετικά και αρνητικά στερεότυπα. Δηλαδή οι παππούδες μας υπό την πίεση της κατάστασης που βίωσαν, και λόγω και της εχθρότητας που αντιμετώπισαν από το περιβάλλον, τους ντόπιους κλπ, άρχισαν να διαμορφώνουν αρνητικά στερεότυπα για τους ντόπιους. Την ίδια ώρα διαμόρφωσαν θετικά στερεότυπα για τους ίδιους, όπως ότι έχουμε ανώτερο πολιτισμό, ότι έφεραν καινούριες ιδέες, καινούρια πράγματα. Αυτά σε γενικές γραμμές είναι αληθή, αλλά δεν θα πρέπει να τα παίρνουμε "της μετρητοίς" και να τα αποδεχόμαστε πλήρως. Θα πρέπει να αντιλαμβανόμαστε τις συνθήκες μέσα από τις οποίες δημιουργήθηκε η μνήμη τους. Μπορεί κάποιος να αρχίσει να διαδίδει μια ψεύτικη ιστορία η οποία μέσα από την αναπαραγωγή της να καθιερωθεί, ενώ δεν είναι αληθινή. Άλλο η μνήμη και άλλο η ιστορία. Η ιστορία είναι κάτι δεδομένο, ενώ η μνήμη όπως σας είπα και πριν είναι ένα δημιούργημα. Για παράδειγμα, άλλο η μνήμη ενός πλούσιου και άλλο η μνήμη ενός φτωχού. Ο ένας έζησε καλύτερα, ο άλλος χειρότερα. Μπορεί αυτοί οι δύο να έχουν διαφορετικές πολιτικές αναφορές. Άρα βλέπετε την διαφορά. Πιστεύω ότι απέναντι στην μνήμη θα πρέπει να είμαστε κριτικοί, από την στιγμή που είναι κάτι που διαμορφώθηκε βάσει ορισμένων συνθηκών. Δηλαδή να την φιλτράρουμε. Εξάλλου έχουμε πολλές γενιές προσφύγων, την πρώτη, την δεύτερη την τρίτη κλπ. Η πρώτη και η δεύτερη γενιά έζησαν κατοχή. Εμείς δεν ζήσαμε κατοχή. Επίσης οι πατεράδες μας πρόλαβαν την χούντα, ενώ οι παππούδες μας δεν την έζησαν. Άρα τα διάφορα γεγονότα διαμορφώνουν την μνήμη. Οπότε, για να επανέλθουμε στο αρχικό ερώτημα, είναι πολύ σημαντική η συλλογική μνήμη.

Πόσο σημαντική είναι για εσάς η συμβολή της ΑΕΚ σαν ποδοσφαιρική ομάδα, μιας ομάδας προσφύγων, σε όλο αυτό;

Γενικά τα αθλητικά σωματεία των προσφύγων διαδραμάτισαν πρωταγωνιστικό ρόλο στην προαγωγή και στην διαμόρφωση της μνήμης των προσφύγων. Βεβαίως αυτό το έκαναν με διάφορους τρόπους, μέσα από τα σύμβολα τους, μέσα από τις πρακτικές που ακολούθησαν τα μέλη τους, και μέσα από τις σχέσεις που διαμορφώθηκαν σε αθλητικό επίπεδο και με τους ντόπιους. Ειδικά η ΑΕΚ, δημιουργήθηκε από αστούς Κωνσταντινουπολίτες. Στην πορεία βεβαίως, η ΑΕΚ έγινε ένα λαϊκό σωματείο που εκφράζει την προσφυγιά και τις ευρύτερες λαϊκές μάζες. Ξεκίνησε όμως ως ένα αστικό σωματείο. Οι γιορτές τους, οι χοροί τους γίνονταν στα καλύτερα μαγαζιά, οι προσκεκλημένοι ήταν όλοι διάσημοι. Μετά την κατοχή η ΑΕΚ άρχισε να γίνεται σιγά σιγά αυτό που ξέρουμε σήμερα, ένα σωματείο που εκφράζει την προσφυγιά και τις λαϊκές τάξεις. Βεβαίως υπήρξαν τα σύγχρονα χρόνια, από το 1982 και μετά, όπου εμφανίστηκαν και οι σύνδεσμοι οπαδών, όπως είναι η ορίτζιναλ. Αυτές οι οργανώσεις βασίστηκαν στο προσφυγικό αφήγημα, αλλά εξέφρασαν και ιδεολογική θέση. Η ορίτζιναλ είναι αντιφασιστική, αντιναζιστική, αντικαπιταλιστική, είναι φιλοπροσφυγική. Έχει επαναστατικές διαθέσεις. Όταν χαιρέτησε ναζιστικά ο Κατίδης, ο οποίος ήταν ένας ποδοσφαιριστής της ΑΕΚ, η ορίτζιναλ τον αποδοκίμασε. Είπε ότι θα πρέπει να φύγει από την ΑΕΚ, δεν άνηκε εκεί. Και όταν παίζαμε με την Δυναμό Κιέβου, επειδή ξέρουμε ότι ένα ποσοστό των φιλάθλων της είναι νεοναζί, υπήρξε στο γήπεδο ένα αντιναζιστικό πανό. Και βεβαίως υπήρχε έντονη κόντρα και με την Χρυσή Αυγή. Σε γενικές γραμμές λοιπόν η ΑΕΚ έχει ιστορικές αναφορές, στην Κωνσταντινούπολη και γενικότερα στην Μικρά Ασία, και στην πορεία του

καιρού όπως προ-είπα η μνήμη διαμορφώθηκε από τα μετέπειτα γεγονότα. Κατοχή, όπου αρκετοί πρώην ποδοσφαιριστές της ΑΕΚ ανέπτυξαν δράση, και αντιστασιακή, και συγκεντρώσεις φαγητού, χρημάτων κλπ. Βεβαίως στην πορεία η ΑΕΚ έγινε αυτό που ξέρουμε όλοι σήμερα. Άρα η ΑΕΚ δεν είναι αθλητικό σωματείο όπως λέμε, αλλά μια ιδέα. Βέβαια όλες οι αθλητικές ομάδες είναι μια ιδέα, το ίδιο θα σας πουν και οι Παναθηναϊκοί και οι Ολυμπιακοί. Η ΑΕΚ είναι κάτι παραπάνω από ένα αθλητικό σωματείο. Είναι μια ιδέα με κοινωνικές, ακόμη και πολιτικές αναφορές.

Όταν κατεδάφισαν το 2003 το γήπεδο της ΑΕΚ, πως νιώσατε εσείς για αυτό;

Οι αεκτζήδες νιώσαμε σαν να κατεδαφίστηκε ένα μέρος από εμάς, για να φτιαχτεί ένα καινούριο σπίτι. Σαν να λέμε έχει μια μονοκατοικία ο παππούς και την γκρεμίζουμε για να φτιάξουμε πολυκατοικία. Κάπως έτσι νιώσαμε. Βεβαίως η θλίψη αυτή επουλώθηκε μέσα από την ιδέα του νέου γηπέδου.

Ποια είναι η άποψη σας για το νέο πρότζεκτ που γίνεται τώρα; Πως το βλέπετε συλλογικά;

Είναι ένα φιλόδοξο πρότζεκτ. Πρωτόγνωρο θα έλεγα. Συνδυάζει πρωταθλητισμό, τον πολιτισμό και την μνήμη. Είναι ένα εγχείρημα το οποίο θα φανεί στην πράξη κατά πόσο επιτυγχάνονται ως πούμε, οι αρχικοί του στόχοι. Τα θετικά είναι ότι θα δημιουργηθεί κάτι πολύ καλό. Είναι ένα πρωτόγνωρο, για τα ελληνικά δεδομένα, εγχείρημα.

Ποιες θεωρείτε ότι θα είναι οι προκλήσεις του συνδυασμού μουσείου και γηπέδου;

Οι προκλήσεις είναι θετικές. Πλέον ο φίλαθλος μπορεί να πάει να πάρει το παιδί του, την σύζυγο του, τους φίλους του, και να περάσουν μια όμορφη μέρα σε αυτόν τον χώρο. Να ξεκινήσουν ως πούμε βλέποντας το μουσείο, μετά να φάνε ένα γεύμα και στην συνέχεια να παρακολουθήσουν τον αγώνα. Όλα αυτά αλλάζουν τον τρόπο που αντιμετωπίζουμε την επίσκεψή μας στο γήπεδο. Αλλάζουν εντελώς την φιλοσοφία. Δηλαδή το γήπεδο από ένας χώρος ανεξέλεγκτου οπαδισμού μετατρέπεται σε έναν χώρο πολιτισμού, όπου εκεί πέρα μπορείς βεβαίως να επισκεφτείς το μουσείο, να συγκινηθείς, να αναζητήσεις τις ρίζες σου, και μετά να απολαύσεις τον αγώνα. Γενικά ο αθλητισμός είναι συναισθήματα. Είναι μια υπηρεσία, να το πω και με όρους μάρκετινγκ, την οποία την καταναλώνεις και ζεις έντονα συναισθήματα. Αυτό πλέον εμπλουτίζεται και καταλαμβάνει έναν μεγαλύτερο χρονικό ορίζοντα, άρα η συγκίνηση του αγώνα εμπλουτίζεται και με άλλα στοιχεία. Πιστεύω ότι στην πράξη θα είναι κάτι το μοναδικό, για αυτό και αξίζει κάποιος, ακόμα και να μην είναι ΑΕΚ, να επισκεφτεί αυτόν τον χώρο.

Ποια πιστεύετε ότι θα είναι τα αρνητικά από την πλευρά του μουσείου; Ίσως το γήπεδο επισκιάσει με κάποιον τρόπο το μουσείο;

Όχι νομίζω ότι αυτά τα δύο θα συνυπάρξουν μαζί με πολύ ωραίο τρόπο. Άλλωστε και ο αγώνας είναι μια ιεροτελεστία. Δηλαδή και στην αρχαία Ελλάδα οι θρησκευτικοί αγώνες γινόταν στα πλαίσια θρησκευτικών τελετών. Βεβαίως ο αθλητισμός πλέον είναι ένα μοντέρνο φαινόμενο, αλλά όλα αυτά θα πρέπει να τα δούμε σαν μια τελετουργία. Όταν παίζει η ΑΕΚ δεν παίζουν έντεκα ποδοσφαιριστές, παίζει ως πούμε η Κωνσταντινούπολη. Άρα νομίζω ότι

ταιριάζει πάρα πολύ το γήπεδο με το μουσείο των προσφύγων, το μουσείο ιστορίας της ΑΕΚ. Οπότε, εδώ εμπλουτίζεται ο αθλητικός αγώνας και με άλλα στοιχεία, όπως το στοιχείο της γνώσης, του πολιτισμού, της ιστορίας, αλλά τον ολοκληρωμένο αθλητισμό, ο οποίος θα αθλείται, ταυτόχρονα θα ευαισθητοποιείται και με τον σκοπό των ιδεαλιστών του αθλητισμού, σύμφωνα με τους οποίους ο αθλητισμός δεν είναι απλά μια πράξη στο γήπεδο, αλλά είναι ταυτόχρονα και εκπαίδευση, πολιτισμός. Μόνο έτσι θα δημιουργήσουμε σε πολλά πράγματα. Και έτσι ίσως μπορέσουμε να φύγουμε από το πρότυπο του οπαδού που είναι λίγο ως πού με μονομερή η φύση του πάνω στο γήπεδο. Να αρχίσουμε να προάγουμε εικόνες που ταιριάζουν και συνδέονται άμεσα με τον αθλητισμό.

Σχετικά με τους οπαδούς, τα γήπεδα και γενικά τα αθλητικά κέντρα προσελκύουν πολλές φορές τον αρνητικό φανατισμό, ο οποίος έχει και τα φαινόμενα της βίας και τα σχετικά. Αυτό θεωρείτε πως θα αποτελέσει πρόβλημα μιας και κάτι τέτοιο προφανώς δεν θα μπορεί να αποφευχθεί;

Πλέον διαμορφώνεται μια νέα οπαδική κουλτούρα. Θα πρέπει επιτέλους να υπάρξει σεβασμός και στους άλλους ανθρώπους που είναι στην κερκίδα, σεβασμός στους αθλητές, σεβασμός στον διαιτητή και τις αποφάσεις του. Εγώ θα το πω ευθέως. Δεν καταλαβαίνω γιατί πρέπει να βρίζουμε την μάνα του διαιτητή. Αν κάποιος έχει ψυχολογικά προβλήματα ας πάει σε έναν ψυχολόγο. Δεν χρειάζεται να πάει στο γήπεδο. Σε αυτό είμαι απόλυτα κάθετος και δεν με ενδιαφέρει αν θα με ακούσει κάποιος οπαδός. Το να βρίζει κάποιος ποδοσφαιριστές με σεξουαλικά, σεξιστικά και ρατσιστικά συνθήματα, αυτά μακριά από την ΑΕΚ. Όσοι λειτουργούν έτσι κανονικά δεν πρέπει να έχουν σχέση ούτε με την ΑΕΚ, ούτε με τον ελληνικό αθλητισμό. Ως εκπαιδευτικός και ιστορικός του αθλητισμού είμαι απόλυτα κάθετος σε αυτό. Θα είμαι πολύ δυστυχής αν αποτύχει το εγχείρημα αυτό και μέσα στο γήπεδο υπάρξουν φαινόμενα βανδαλισμού και φανατισμού. Ο χουλιγκανισμός πρέπει να είναι ξένος, όχι μόνο για την ΑΕΚ, αλλά γενικά για τα αθλητικά σωματεία.

Ποια θα είναι τα θετικά και τα αρνητικά του γηπέδου για την περιοχή γενικά;

Θα το πιάω λίγο ανάποδα. Θα πρέπει καταρχήν να υπάρχει σεβασμός στην ζωή των κατοίκων της περιοχής. Νομίζω ότι υπάρχει ευθύνη της Πρόνοιας σε αυτό το θέμα, στο κυκλοφοριακό, στο θέμα του άλσους, το οποίο αντίθετα με αυτά που έλεγαν θα αναδειχθεί και θα εμπλουτιστεί. Δεν θα είναι πια κέντρο τοξικομανών, αλλά ένας χώρος που θα μπορείς να περπατήσεις. Βεβαίως επειδή στους αγώνες θα υπάρχει έντονη κυκλοφορία, νομίζω ότι αν υπάρχουν σωστές κυκλοφοριακές κινήσεις από την Πρόνοια δεν θα δημιουργηθεί μεγάλη κυκλοφοριακή συμφόρηση. Να μην επιβαρύνεται δηλαδή η πόλη.

Στα θετικά πράγματα, νομίζω πως θα είναι κάτι πολύ θετικό για την οικονομία της πόλης. Θα υπάρξει μια κινητικότητα, θα υπάρξουν ευκαιρίες. Το θέμα είναι να υπάρξει σεβασμός και στην καθημερινότητα των κατοίκων. Είμαι βέβαιος ότι θα αποφευχθούν όλα αυτά. Το γεγονός ότι το πάρκινγκ του γηπέδου θα μπορούν να το χρησιμοποιούν τις καθημερινές οι κάτοικοι είναι πολύ καλό. Το γεγονός ότι το άλσος αναβαθμίζεται το βλέπουμε. Αν πάει κάποιος, καταρχήν θα δει ότι ο όχλος των σκουπιδιών έχει απομακρυνθεί. Στην θέση του όχλου των σκουπιδιών, καθώς και του κτιρίου που υπήρχε παράνομα στο άλσος της Νέας Φιλαδέλφειας έχουν φυτευτεί πολλά νέα δέντρα. Είμαι βέβαιος ότι σε συνεργασία με τον

δήμο το άλσος θα αναβαθμιστεί ακόμα περισσότερο. Άρα το ισοζύγιο είναι συντριπτικά θετικό για τους κατοίκους της περιοχής.

Τουριστικά θα αυξηθεί η επισκεψιμότητα; Εννοώ τον εξωτερικό τουρισμό.

Σκεφτείτε ότι πολλοί Μικρασιάτες θα έρχονται στην περιοχή για να δουν το μουσείο. Ακόμα θα υπάρχει εσωτερικός τουρισμός από όλη την Ελλάδα, και βεβαίως θα πάνε πολλά σχολεία και αυτό είναι σημαντικό. Στα αρχικά σχέδια υπήρχε και ένα αμφιθέατρο 50 - 60 θέσεων, αλλά δεν ξέρω αν ισχύει ακόμα αυτό. Εν πάση περίπτωση σαφέστατα θα υπεραυξηθεί ο τουρισμός της περιοχής. Πλέον με αυτό το κέντρο οι ροές θα είναι πολλαπλάσιες. Όταν υπήρχε το γήπεδο στην Νέα Φιλαδέλφεια ήταν συνώνυμα στην ουσία, Φιλαδέλφεια και ΑΕΚ. Πλέον η σύνδεση Νέας Φιλαδέλφειας και ΑΕΚ θα αναδειχθεί πάρα πολύ.

Όλο αυτό το πρότζεκτ θεωρείτε πως θα εμπορικοποιήσει κάπως την προσφυγική μνήμη;

Πλέον για να λειτουργήσει οποιοδήποτε μουσείο στον κόσμο αναζητεί πηγές εσόδων. Όπως για να επισκεφτεί κάποιος το μουσείο της Ακρόπολης πρέπει να πληρώσει εισιτήριο και απολυτήριο, αντίστοιχα θα γίνεται και στο μουσείο προσφυγικού ελληνισμού. Νομίζω ότι σε όλα τα μουσεία υπάρχουν κάποιες εμπορικές πολιτικές. Το θεωρώ λίγο υπερβολικό να πούμε ότι εμπορευματοποιούμε την μνήμη. Για όλα υπάρχει μια μέση οδός. Το βασικότερο είναι πως θα προβάλλεις την μνήμη. Με ποιον σεβασμό και με ποια οπτική θα προβληθεί η μνήμη του προσφυγικού ελληνισμού. Τα υπόλοιπα τα θεωρώ λεπτομέρειες, σημαντικές μεν αλλά λεπτομέρειες δε. Άρα και το μουσείο θα ενταχθεί εκ των πραγμάτων στο τμήμα μάρκετινγκ του κέντρου. Θα υπάρχουν και κάποιες συνεργίες. Θα μπορείς ενδεχομένως να κάνεις μια ξενάγηση σε όλο το κέντρο, και μέσα σε αυτήν την ξενάγηση να περιλαμβάνεται και το κέντρο. Οπότε το να θέτει ο κόσμος ερωτήματα όπως το "γιατί να πληρώνουμε εισιτήριο" το θεωρώ κάπως αυστηρό. Αποκτάμε ένα μουσείο και θα πρέπει να το συντηρήσουμε κάπως.

Είναι κάτι ιδιαίτερο να είσαι ΑΕΚ. Όπως όμως είναι ιδιαίτερο να είναι κάποιος ΠΑΣ Γιάννενα. Ας απομυθοποιήσουμε και ας ξεφύγουμε λίγο από την λογική ότι η ομάδα μας είναι το κέντρο του κόσμου. Ανήκουμε όλοι σε μια μεγάλη οικογένεια του αθλητισμού. Ας σεβόμαστε τους φιλάθλους και ας μας σέβονται και αυτοί.

ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΖΑΧΑΡΙΑΔΗΣ-ΟΔΟΝΤΙΑΤΡΟΣ/ΜΕΛΟΣ ΠΑΕ

Πόσο σημαντική είναι η διατήρηση της προσφυγικής μνήμης;

Η διατήρηση της προσφυγικής μνήμης ισοδυναμεί με την διατήρηση των αξιών της ζωής σε κάθε έκφραση της, τις οποίες αξίες έφεραν μαζί τους ως ιερά κειμήλια οι πρόγονοι μας, και όχι μόνο, για να τις διατηρήσουμε εμείς οι νεότεροι, αλλά και για να τις αξιοποιήσουμε. Και για να γίνω πιο σαφής, χρωστάω πολλά στους γονείς μου που μου δίδαξαν, συνειδητά αλλά και ασυνείδητα, τον τρόπο με τον οποίο πρέπει να αντιμετωπίζω τα προβλήματα και τις δυσκολίες της ζωής. Να έχω πίστη και ελπίδα ότι όλα θα πάνε καλά και να είμαι ειλικρινής, εργατικός και ευγενικός με τον συνάνθρωπο μου. Νιώθω ευγνώμων που μου μεταγγίζουν την ποντιακή ψυχή στην αισιοδοξία, στη φιλοξενία, στην ενωτική σχέση, στο χορό, στο τραγούδι, στην οικογένεια, αλλά και στο παράπονο και στο μοιρολόι. Όλος αυτός ο αξιακός κώδικας μαζί με άλλες εξίσου σημαντικές, όπως ο σεβασμός στους μεγαλύτερους, η τεράστια αξία της μάνας, η αγάπη στη πατρίδα, η ενασχόληση με τις τέχνες και τις επιστήμες, αλλά και το εμπόριο, την έρευνα, την επιχειρηματικότητα συνθέτουν το βάθος της μνήμης του Οδυσσέα και του Ακρίτα μαζί, στο ίδιο σώμα της Ποντιακής και Μικρασιατικής ψυχής.

Τι συμβολίζει η ποδοσφαιρική ομάδα της ΑΕΚ;

Η ομάδα της ΑΕΚ συμβολίζει την Αθλητική κυρίως πλευρά αυτού του πολιτισμού, που ήταν και είναι η κοιτίδα του Οικουμενικού Πολιτισμού όλων των Ελλήνων. Ο πολιτισμός αυτός εκφράστηκε έντονα στις περιοχές της Μ. Ασίας και του Πόντου και όχι απλώς διατηρήθηκε, αλλά μεγαλούργησε παρόλα αυτά τα πλήγματα και τις καταστροφές που υπέστη. Γλώσσα, θρησκεία, μουσική, χορός, αλλά και σεβασμός, υπομονή, δημιουργικότητα, μπεσαλίκι και γενναιοδωρία πήγαιναν και πάνε μαζί στην καθημερινή ζωή του Πρόσφυγα, λες και ήταν στρωμένα στο μεσημεριανό του τραπέζι. Όπου και αν μένει πλέον, από την Αλεξανδρούπολη μέχρι την Κρήτη και από Αμερική μέχρι Αυστραλία, η ψυχή της προσφυγικής κληρονομιάς είναι γνωστή μέσα από την ανοιχτωσιά του χαρακτήρα κάθε, της κάθε παλλόμενης προσφυγικής καρδιάς. Αυτό το πάντρεμα του γελαστού, του αισιόδοξου, του πείσμων, του μάχιμου, του τίμιου, του αγαπησιάρη, του ερωτικού, του πονεσιάρη, του θυσιαστικού σχεδόν, δε θα το βρεις σε καμία άλλη ομάδα τόσο έντονα και τόσο χτυπητά παρόν.

Ποιά η αποψη σας για το προτζεκτ Αγια Σοφία;

Η χαρά μου είναι απεριγράπτη στην κατ' εμένα αυτονόητη συνύπαρξη του γηπέδου της ομάδας και των μουσείων της. Ο λόγος είναι απλός. Κατανοεί ο οποιοσδήποτε, είτε είναι παίκτης είτε είναι φίλαθλος ή τα παιδιά που θα το επισκέπτονται τον τρόπο με τον οποίο χτίστηκε αυτή η ομάδα. Ποιοι συνέβαλαν ώστε να εδραιωθεί ο σύλλογος. Ποια η προσφορά της στον Ελληνικό Αθλητισμό. Ποια είναι η ιδιαίτερη και ξεχωριστή φυσιογνωμία της. Ποιες είναι οι ρίζες της, η ιστορία της, αλλά και ο σκοπός και ο στόχος της ομάδας στο μέλλον. Αυτό που εσείς ονομάζετε υβριδική φύση, έχει ξεκινήσει εδώ και κάποια χρόνια, αρχές δεκαετίας 90, όταν πάλι ο ηγέτης της ομάδας αφουγκράστηκε την ώσμωση Γηπέδου και Ιστορίας και τοποθέτησε στη Θ18 τον τεράστιας σημασίας επτάχιο ανάγλυφο και ομοίωμα της Αγίας

Σοφίας. Ήταν μια ενέργεια πρωτοποριακή, εντυπωσιακή και ουσιώδης, διότι την πρώτη φορά το γήπεδο συνδεόταν με τον πολιτισμό και στην πράξη, χειροπιαστά και συμβολικά.

Θα υποστηρίξει την συνέχεια της προσφυγικής μνήμης;

Από τα μέσα της δεκαετίας του 80 σκεφτόμουν τον τρόπο με τον οποίο θα πρέπει να συνδεθεί η ΑΕΚ με την ιστορία της. Πώς θα ευαισθητοποιήσει, όχι μόνο τον κόσμο της ΑΕΚ, αλλά και ευρύτερα τον δημοσιογραφικό κόσμο, ώστε και αυτοί να κατανοήσουν ότι η ομάδα μας κουβαλάει στις φτερούγες της τις ιστορικότερες μνήμες του Ελληνισμού. Αποτέλεσμα αυτού ήταν τα συνθήματα που έγραφα στους τοίχους της Νέας Ιωνίας, αλλά και της ευρύτερης περιοχής όπως: “ΑΕΚ σημαίνει προσφυγιά ξεριζωμένη”, “Πόντος-Μ. Ασία-Προσφυγιά η ΑΕΚ είναι ιστορικά”, “330-1453-1922-1924 η ΑΕΚ ακουμπά στην Ιστορία”, και όχι μόνο. Η πρώτη βοήθεια που εστάλη από Αθλητικό Σύλλογο ήταν μια συγκέντρωση απο ρούχα και φάρμακα τους αδερφούς μας Πόντιους στο Μενίδι, τον Ιούλιο του 1989, που μετέφερα κάνοντας πράξη τα συνθήματα μας, και όχι άψυχα κουλουριαρικά συνθήματα, αλλά ζωντανή χειροπιαστή αγάπη. Εδώ να επισημάνω ότι ή δεν κατάλαβαν κάποιοι πόσο σημαντικό ήταν όλα αυτά ή σκόπιμα δεν προωθούσαν τη σύνδεση αυτή, για δικούς τους λόγους. Αποτέλεσμα αυτού, άλλοι σύλλογοι αντέγραψαν τα συνθήματα αυτά και τα παρουσίαζαν ως δικά τους. Ευτυχώς ο Πόντιος Μελισσανίδης, γαλουχούμενός με τα προσφυγικά νάματα, αντιλαμβάνοντας πλήρως την αξία της σύνδεσης αυτής, και ξαναχτίζει το γήπεδο ακουμπώντας μάλιστα στην ιστορική μνήμη. Όχι απλώς θα προωθήσει την συνέχεια της προσφυγικής μνήμης, αλλά θα της δώσει μια ΖΩΣΑ ΥΠΑΡΞΗ ΜΝΗΜΗΣ, που θα λειτουργεί ως ιερά παρακαταθήκη στο μέλλον με αναφορές στο παρελθόν, που πλέον έγινε παρόν.

Ποιες θα είναι οι προκλήσεις του προτζεκτ;

Να είναι κατά τέτοιο τρόπο οργανωμένο, ώστε να αποτελεί εύκολο, απλό, κατανοητό, χαρούμενο, ανθρώπινο, διασκεδαστικό, ψυχαγωγικό, άμεσο και ευγενικό περιβάλλον, ώστε ο κάθε επισκέπτης ‘να μην χορταίνει’ να το βλέπει και να θέλει να ξανάρθει με τους φίλους του ή τους συγγενείς του. Επίσης πρόκληση είναι ότι μέσα από τα μουσεία δεν πρέπει να προβάλλεται μόνο η ΑΕΚ, ΑΛΛΑ ΟΛΗ Η ΕΛΛΑΔΑ, ή ακόμη καλύτερα ο Ελληνισμός, που εκπροσωπεί δια των συμβόλων της.

Θα συμβάλλει στην κοινωνικοοικονομική ανάπτυξη της περιοχής;

Η άποψη είναι ότι θα συμβάλλει θετικά σε όλα τα επίπεδα, διότι η περιοχή θα αναβαθμιστεί περιβαλλοντολογικά, αρχιτεκτονικά, συγκοινωνιακά που είναι και τα πρώτα απαραίτητα έργα για οποιαδήποτε οικονομική ανάπτυξη. Η καθημερινή επισκεψιμότητα σχολείων, φοιτητών, απλών πολιτών, θα τονώσει την αγορά, αλλά και το αίσθημα των κατοίκων, ότι κάτι σημαντικό και σπουδαίο έγινε στην περιοχή τους, που άξιζε τον κόπο τελικώς. Η δικαίωση των ανθρώπων που μόχθησαν και μοχθούν θα φανεί αργά ή γρήγορα ακόμη και σε αυτούς που ήταν εξ’ αρχής πολέμιοι του έργου, και για να ευθυμήσουμε λίγο, το μόνο αρνητικό θα είναι ότι κάποιοι ‘θα χαζέψουν’ με όλο το εγχείρημα. Και εμείς τους θέλουμε

ξύπνιους, και όχι (από)αφηρημένους. Όλη η γύρω περιοχή θα γίνει ένα μελίσσι με μία και μοναδική βασίλισσα.

ΚΑΤΟΙΚΟΙ ΠΕΡΙΟΧΗΣ

NO1 Mark H.

Πείτε μου για σας μένετε στην περιοχή , και ποιά η σχέση σας με τον Ελληνισμό της ανατολής ;

Εγώ δυστυχώς δεν μένω Φιλαδέλφεια , έμεναν όμως εκεί οι δικοί μου . Γεννήθηκαν στην Κωνσταντινούπολη , εκεί παντρεύτηκαν στην αγία τριάδα στο Πέρα και το 1924 με τις μαζικές απελάσεις των Ελλήνων υπηκόων , έφυγαν από την Κωνσταντινούπολη , και ήρθαν εδώ .Στην αρχή κάποια χρόνια έμεναν στην Νέα Φιλαδέλφεια , πολύ κοντά στο παλιό μας το γήπεδο στο άλσος κοντά, και εν συνεχεία όπως πάρα πολλοί Κωνσταντινουπολίτες ήρθανε νότια γιατί και η θάλασσα θυμίζει λίγο την πόλη και γενικά το όλο κλίμα. Εγώ από γεννησιμιού μου μένω στο παλαιό Φάληρο , αλλά την Φιλαδέλφεια την αγαπώ και την ξέρω και λόγω της ΑΕΚ , και στο γήπεδο το παλιό και πρώτα ο θεός και στο καινούργιο .

Φαντάζομαι πως και οι δικοί σας θα έχουν κάποιες ρίζες, εννοώντας πως είναι συνδεδεμένοι με την νέα Φιλαδέλφεια εφόσον μετακινήθηκαν εκεί.

Ναι , μέιναν εκεί 5-6 χρόνια . Με βαριά καρδιά έφυγαν γιατί εκεί ήταν το σπίτι στο νοίκι , εδώ στο σπίτι στο Παλαιό Φάληρο ήταν δικό μας το σπίτι , παρόλα αυτά , το όλο κομμάτι εκεί της παράδοσης που φέρανε από απέναντι και που παραμένει μέχρι τώρα , ειδικά σήμερα που η Φιλαδέλφεια χωρίς το γήπεδο ήταν μια άλλη πόλη. Τώρα που ξανά σηκώνεται είναι σαν να πήρε χρώμα. Όλο το κομμάτι , Κωνσταντινούπολη , καταγωγή, τρόπος ζωής, οι παραδόσεις , οι συγκεντρώσεις, μέσα σε όλα αυτά είναι και η ΑΕΚ, ήταν κομμάτι δηλαδή, όχι απλά να πάμε να δούμε ένα ποδόσφαιρο να περάσει η ώρα , να ξεσκάσουμε και οπωσδήποτε να νικήσουμε ούτε καν .Ήταν κομμάτι ιστορίας ουσιαστικά, καθώς με τις συγκεντρώσεις μας θυμόμασταν και αναμνήσεις και να συνεχιστεί η αθλητική έκφραση της Κωνσταντινούπολης προσπαθώντας να την περάσουν και εδώ ,και είναι και συνδετικός κρίκος νομίζω για όσους έχουν ρίζες από την μικρά Ασία ή την Κωνσταντινούπολη με το κομμάτι εδώ.

Όταν κατέστρεψαν το γήπεδο της ΑΕΚ το 2003 , πως νιώσατε για αυτό;

Επικρατούσε τότε στους περισσότερους η χαρά ότι θα πέσει κάτι παλιό και θα σηκωθεί κάτι καινούργιο .Για μένα υπήρχε μια αβεβαιότητα της πρόχειρο δουλείας , δηλαδή ότι γκρεμίστηκε χωρίς να υπάρχει η σιγουριά ότι θα φτιαχτεί καινούργιο. Και εκτός από αυτό και να υπήρχε κατευθείαν το σχέδιο για το καινούργιο , είναι όπως το πατρικό μας το σπίτι και με το νέο μας σπίτι ,είναι δηλαδή κάποιες αναμνήσεις , αυτά που ζήσαμε πρώτη φορά .

Εγώ δεν μπορώ να ξεχάσω την εικόνα του αθλητικού σταδίου στα μάτια μου μικρός, που το μεγάλο πράσινο χαλί που φαινόταν στα μάτια μου το γρασίδι, όλα αυτά είναι οι πρώτες αναμνήσεις που μένουν και δεν τις ξεχνάς. Όταν λοιπόν έπεσε το γήπεδο ήταν σαν δεύτερος ξεριζωμός πιστεύω και τελικά από το 2003 μέχρι και το 2020 η ΑΕΚ δεν έχει βρει κάτι σταθερό, τότε έπαιζε στα Λιόσια, τότε στην Καλλιθέα, τότε στον Ταύρο. Το 2005 στο ΟΑΚΑ που το οποίο ποτέ δεν έγινε σπίτι μας, εγώ το λέω ψυγείο δηλαδή χειμώνα, καλοκαίρι, ήταν σαν να ξεριζώνεται και να γκρεμίζεται κάτι πολύ δικό μας, σπίτι μας, κομμάτι μας, κομμάτι της ψυχής μας, και μετά αυτό είχε συνέπεια η Φιλαδέλφεια να είναι μια άλλη πόλη, δηλαδή εγώ προσωπικά δεν ήθελα να πηγαίνω όσο και αν την αγαπάω σαν περιοχή. Όποτε τύχαινε να πάω μου ερχόντουσαν όλες οι εικόνες στο μυαλό μου, από βόλτες, από αγώνες από συγκεντρώσεις, υπήρχε η ανάμνηση του κομματιού του παλιού, και δεν θα σβήσει πιστεύω ακόμα και όταν ανοίξει το καινούργιο γήπεδο που σίγουρα το περιμένουμε πως και πως, να μπορούμε, να το χαρούμε, αλλά πάντα θα υπάρχει αυτό το αίσθημα για το παλιό το σπίτι.

Η αίσθηση της οικειότητας δηλαδή με λίγα λόγια .

Ναι σωστά. Ήταν κάτι δικό μας, δηλαδή εντάξει να το καινούργιο γήπεδο θα είναι πιο σύγχρονο, πιο άνετο, θα έχει καλύτερες ανέσεις αλλά το παλιό με τα δικά του τα προβλήματα ήταν η “γωνία” μας. Δηλαδή έχει την ξεχωριστή του θέση και αυτό και το καινούργιο θα πάρει και αυτό την δική του φυσικά. Είναι πολύ σημαντικό το ότι γίνεται εκεί στο ίδιο σημείο.

Ναι σκεφτόντουσαν να το κάνουν και αλλού από ότι διάβασα στην αρχή.

Ναι υπήρχαν σκέψεις αλλά ο Μελισσανίδης δεν είχε δεύτερη σκέψη στο μυαλό του, αυτό δήλωνε κιόλας, ότι θα γίνει εκεί, παλαιότερα είχαμε ακούσει ότι θα γίνονταν και στα Λιόσια, στα Σπάτα, στο ελληνικό είχε ακουστεί το οποίο για εμένα θα ήταν πολύ βολικό γιατί θα πήγαινα με τα πόδια αλλά δεν το ήθελα, ήθελα στο σημείο εκείνο το οποίο ήταν χώρος πριν γίνει χώρος για άθληση των προσφύγων, και οι ίδιοι οι πρόσφυγες ένα βράδυ ξήλωσαν τα δέντρα, το περιφράξαν με μνη τυχόν χτιστούν σπίτια ή οτιδήποτε άλλο και με κόπο δικό τους και μόχθο έβαλαν τις βάσεις για γίνει κομμάτι-κομμάτι το «Νίκος Γκούμας». Έχει ιδρώτα και αίμα των προσφύγων αυτό το οικόπεδο πριν θεμελιωθεί. Παραχωρήθηκε από τον πρώτο πρόεδρο της ΑΕΚ σαν χώρος άθλησης και επειδή εκεί υπήρχε περίπτωση να γίνουν και σπίτια για να μείνουν οι πρόσφυγες, κι όμως οι ίδιοι το διαφυλάξαν, το ξεχορταριάσαν, ξηλώσανε δέντρα. Είναι όλα αυτά σαν παραμύθι, είναι όμως και το συναίσθημα που υπάρχει πάρα πολύ σε αυτήν την ομάδα. Είναι και μια ιδιαίτερη σχέση που υπάρχει μεταξύ της ομάδας αλλά και των φιλάθλων της. Σίγουρα η ομάδα θα νικήσει, θα χάσει, στις τωρινές εποχές παίζει πολύ μεγάλο ρόλο και το οικονομικό κομμάτι, οι σπόνσορες, αλλά σίγουρα τα χρώματα, το έμβλημα, τα γράμματα, αυτά διαφυλάσσονται αναλλοίωτα σε σχέση με τις άλλες ομάδες. Σίγουρα και την ΑΕΚ την έχει επηρεάσει και το marketing, αλλά νομίζω ότι από τις υπόλοιπες ομάδες διαφυλάσσουμε αυτό το κομμάτι το συναισθηματικό, το αγνό, της αγάπης, της συμμετοχής, της ανιδιοτέλειας λόγω της ιδιοσυγκρασίας της ομάδας και των ιδιαίτερων συνθηκών που ιδρύθηκε, και όλο αυτό που κουβαλάει.

Θεωρείτε ότι το νέο αυτό πρότζεκτ στο γήπεδο αυτό θα εμποριοποιήσει κάπως την μνήμη; Δηλαδή ότι αυτό το κομμάτι θα γίνει πιο εμπορικό, ότι θα το “πουλήσει” ουσιαστικά.

Αυτό ουσιαστικά είναι στο χέρι μας, όλων να το διαφυλάξουμε, σίγουρα τα δύο μουσεία, το μουσείο του προσφυγικού ελληνισμού και το μουσείο της ΑΕΚ σίγουρα θα αποφέρουν έσοδα στον σύλλογο. Από εκεί και πέρα αυτό που θα δείχνουνε όμως ξεφεύγει από όλο το κομμάτι, σίγουρα θα υπάρχουν και διάφορες διαφημίσεις, όλα τα αναγκαία γιατί ουσιαστικά είναι ότι η εταιρεία θα πρέπει να λάβει και να περιμένει κάποια κέρδη, ουσιαστικά να δώσει στην ομάδα πόρους για να προχωρήσει με τις μεταγραφές, με τους παίκτες, να συντηρηθεί το γήπεδο αυτό. Όμως επειδή είναι το κομμάτι αυτό το συγκεκριμένο πολύ λεπτό και βαρύ παράλληλα, δεν νομίζω ότι θα καλυφθεί από την εμπορικότητα, που είμαι σίγουρος γιατί δεν θα πηγαίνουμε στο γήπεδο μια Κυριακή την εβδομάδα, θα πηγαίνουμε και άλλες μέρες. Για μια βόλτα στο μουσείο, στο καφενείο, θα έχει μέσα μέχρι και εκκλησάκι του αγίου Λουκά προς τιμήν του παλιού προέδρου της ΑΕΚ. Δηλαδή θα έχει πράγματα να πας να δεις, που θεωρώ ότι θα ισορροπούν, δηλαδή η εμπορικότητα θα υπάρχει, αποτελέσματα θα υπάρχουν από όλα όσα τεθούν σε λειτουργία μαζί με το γήπεδο αλλά θα αλλοιωθεί ο σωτήρας του, δεν θα είναι το μουσείο μνήμης του προσφυγικού ελληνισμού, θα είναι κάτι άλλο από αυτό που ο στόχος του είναι να δείξει, κατά την δική μου γνώμη πάντα, θα δείξει στην πορεία τι θα γίνει και στην πράξη. Αλλά πιστεύω ότι η ΑΕΚ πραγματεύεται κάτι πάρα πολύ βαρύ, είναι μονόδρομος να κρατήσει τον χαρακτήρα του όλο αυτό, εξ ορισμού δηλαδή αυτό που δείχνει και που θα μεταδώσει.

Είναι μια αλληλένδετη σχέση δηλαδή αυτό μου λέτε ;

Ναι, κρατάει αυτό σε ισορροπία δηλαδή και ουσιαστικά θα μείνει ακόμα και αν με τα νέα κτίρια τα σύγχρονα, θα είναι κάτι τελείως διαφορετικό από αυτό που είχαμε εκεί αλλά παρόλα αυτά δεν θα χάσει αυτό το ιδιαίτερο κομμάτι του, έτσι πιστεύω τουλάχιστον. Ίσως και να μην θέλω να το δω από την αρνητική πλευρά του που έχει να κάνει με τα λογιστικά και το marketing. Αν χαθεί η μνήμη τότε χάνεται και ο χαρακτήρας της ομάδας για αυτό θεωρώ και ότι η Γ' και η Β εθνική το πέρασε πολύ ανώδυνα, όλη η κουλτούρα της και όλο το κομμάτι αυτό βγήκε μπροστά και δεν επηρεάστηκε κάπως. Δηλαδή, ίσως άλλες ομάδες να μένανε εκεί στην Γ και στην Β εθνική, όλο αυτό το κομμάτι την έσπρωξε την ομάδα να ανέβει προς τα πάνω. Εμένα προσωπικά δεν μου ήταν καθόλου δύσκολο να ακολουθήσω την ομάδα, να δω ένα παιχνίδι Γ εθνικής, γιατί είναι το πως το βλέπει ο καθένας σαν κομμάτι του εαυτού του, της παράδοσης, της οικογένειας. Είναι ένα κομμάτι μαζί με όλη την παράδοση και η ΑΕΚ. Δηλαδή εγώ ακόμη δεν έχω γίνει πατέρας, φαντάζομαι όμως ότι όταν θα γίνω το παιδί μου ΑΕΚ θα είναι, όχι γιατί θα τον πιέσω αλλά γιατί θα έχει συνέχεια από πατέρα σε γιό, γιατί εμένα ο πατέρας μου δεν με πίεσε να γίνω ΑΕΚ, το λέω λίγο χαριτολογώντας αλλά γεννηθήκαμε ΑΕΚ.

Πολύ ωραίο αυτό που είπατε μόλις , δείχνει τι συναισθηματική αξία έχει η ομάδα με την μνήμη , με μια φράση βασικά .

Ναι είναι το συναίσθημα, πάντα μπαίνει μπροστά το συναίσθημα .

Να σας ρωτήσω τώρα κάτι άλλο. Σχετικά λοιπόν με όλο αυτό θεωρείτε και σύμφωνα με την άποψη σας , ποιες πιστεύεται ότι θα είναι οι προκλήσεις που θα έχει να αντιμετωπίσει; Όχι μόνο όσο αφορά την μνήμη αλλά γενικά ο συνδυασμός του μουσείου με το γήπεδο.

Η πρόκληση είναι για μένα να έχει κάθε μέρα κόσμο .Πέρα των σχολείων που θα το επισκέπτονται , σίγουρα των γύρω σχολείων αλλά και των πιο μακρινών που θα υπάρχουν , το θεωρώ δεδομένο αυτό γιατί έχουν πολλά να διδάξουν οι καθηγητές και τα παιδιά πολλά να πάρουν , αλλά και από τον απλό κόσμο για μένα θέλω να μην βρίσκω εισιτήριο για να μπω, εγώ προσωπικά . Από την μια λέω ότι μακάρι να είμαι από τους πρώτους που θα μπου και θα το δουν και από την άλλη θα ήθελα σαν στόχο να βάζω λυτούς και δεμένους εγώ και να μην βρίσκω γιατί είναι τέτοια η ζήτηση κάθε μέρα στο μουσείο που θα μπαίνω σε λίστα αναμονής . Από την μια αυτό θα με στεναχωρήσει γιατί θα θέλω να δω κάτι το οποίο θα με συγκινήσει , θα νιώσω συναισθήματα απεριγράπτα , από την άλλη θα χαίρομαι γιατί αυτό το πράγμα θα δείχνει ότι δουλεύει και δεν θα πας μια φορά . Θα πας , θα τα δεις , θα συγκινηθείς, θα κλάψεις, θα ξαναπάς, θα νιώσεις άλλα συναισθήματα, θα νιώσεις υπερηφάνεια, χαρά, θα νιώσεις τον πόνο που ένιωσαν του ξεριζωμού . Εγώ πιστεύω ότι θα νιώσω ένα μαγνητισμό .

Μπορώ να πω ότι με καλύψατε πλήρως με το πολιτιστικό κομμάτι . Τώρα θα ήθελα να μου πείτε και για το κοινωνικοοικονομικό . Δηλαδή για την περιοχή , αν θέλετε φυσικά.

Ναι βεβαίως. Θυμάμαι την Φιλαδέλφεια στο γήπεδο να μην βρίσκεις να καθίσεις να πιείς έναν καφέ ή να φας κάτι σε οποιοδήποτε μέρος και το τελευταίο μέρος στην νέα Φιλαδέλφεια όταν η ΑΕΚ είχε αγώνα ήταν γεμάτο , πριν τον αγώνα και μετά τον αγώνα .Σίγουρα λοιπόν, θυμάμαι ένα περίπτερο κοντά στην αγία τριάδα το οποίο δεν είχε ποτέ νερό , ειδικά τους καλοκαιρινούς μήνες και καθόσουν στις κερκίδες και ήθελες να πιείς κάτι και δεν είχε , και λογικό ήταν γιατί το άδειαζε ο κόσμος , αναψυκτικά κτλ , ξεπούλαγε το περίπτερο και η μια εικόνα είναι αυτή και η άλλη μετά που γκρεμίστηκε το γήπεδο το 2005 ή το 2006 και προχωρώντας , και μιλάμε και για μια περίοδο πριν της κρίσης , και η λεωφόρος Δεκελείας ήταν γεμάτη από μαγαζιά κλειστά , κόσμος μόνο ντόπιος . Δηλαδή με λίγα λόγια έχασε αυτόν τον πόλο έλξης που είχε . Και τώρα η Φιλαδέλφεια είναι μια άλλη πόλη γιατί πλέον δεν βρίσκεις κατάστημα κλειστό, και φαντάζομαι πως όταν ανοίξει το γήπεδο η εικόνα θα είναι αυτή που έχω στο μυαλό μου και ίσως ακόμα καλύτερη , όλα τα μαγαζιά γεμάτα , και θέσεις εργασίας θα δώσει και πολλά άλλα που μόνο κέρδη έχει να δώσει . Ακόμη και να βγάλουμε τα συναισθήματα και το δούμε με νούμερα πάλι το πρόσημο θα είναι θετικό για όλα τα μαγαζιά .

Στον αντίποδα , όλον αυτόν τον κόσμο που θα προσελκύσει και σε συνδυασμό ,μερικές φορές όχι μόνο στο ποδόσφαιρο αλλά και σε άλλα αθλήματα , ο αθλητισμός συνδυάζεται και με φαινόμενα βανδαλισμού , βίας . Όλα αυτά τι επιπτώσεις θα έχουν ;

Θεωρώ , και αυτό είναι ένα θέμα , και εδώ υπάρχει και η αντίθετη γνώμη ότι πολλοί που ίσως, ή δεν ασχολούνται ή από την άλλη ναι μεν αλλά , λένε εγώ είμαι ΑΕΚ αλλά το σπίτι μου , είμαι στον πρώτο όροφο, κλείνουν οι δρόμοι, δεν μπορώ να περάσω ή το αμάξι μου το έχω βρει σπασμένο ,αλλά υπάρχουν αυτά από μειοψηφία , αλλά δυστυχώς υπάρχουν. Πιστεύω ότι με το άνοιγμα του καινούργιου γηπέδου αυτές οι ατίθασες ομάδες θα καλμάρουν και θα αλλάξει η συμπεριφορά τους , που ξαναλέω ότι είναι μειοψηφία διότι είναι τρελό να κάνει κάποιος επεισόδια στο μέρος που είναι το γήπεδο του . Είναι λίγο άσχημο εν έτη 2020 να μην μπορούμε να διοργανώσουμε έναν αγώνα και με τους φιλάθλους και των δύο ομάδων γιατί η αστυνομία δεν μπορεί να εγγυηθεί την τάξη και επειδή ο κόσμος, αυτός που θα έρθει θα είναι έτοιμος για επεισόδια αλλά αυτό έγκειται τώρα τα αίτια σε κομμάτια παιδείας , σε κομμάτια διαγωγής .

Πολλές φορές είναι το πάθος πιστεύω που σε τυφλώνει και καμιά φορά ο φανατισμός με αυτήν την έννοια όμως όχι την καλή .

Ναι αν και όταν έχεις πάθος εγώ το θεωρώ πολύ ανόητο το να τσακωθεί με κάποιον επειδή εκείνος είναι Ολυμπιακός και εγώ είμαι ΑΕΚ να τσακωθούμε . Δηλαδή τι έχουμε να χωρίσουμε; Θα παίξουμε ένα παιχνίδι θα νικήσουμε , θα νικήσει, θα έρθει ισοπαλία, δηλαδή δεν κερδίζω κάτι με το να τσακωθεί μαζί του. Ελπίζω με τον ερχομό του καινούργιου να μπορέσει να βγει και σε αυτούς μπαχαλάκηδες που νομίζουν πως πετυχαίνουν κάτι . Πιστεύω , χωρίς να είμαι και απόλυτος, ότι το καινούργιο γήπεδο θα το κρατήσει αυτό το φαινόμενο και ενδεχομένως και να το ελαττώσει.

NO2 Sophia H.

Πείτε μου εσείς ποια είναι η σχέση σας είτε με την περιοχή είτε γενικά αν έχετε κάποιες ρίζες από τον ελληνισμό της ανατολής.

Εγώ καταρχάς είμαι φίλαθλος της ΑΕΚ αλλά όχι φανατική εννοώ απλά λέω ότι είμαι ΑΕΚ , δεν είναι ότι την παρακολουθώ φοβερά , τα κριτήρια για να την διαλέξω ήταν ακριβώς ότι έχω ρίζες από τον ελληνισμό της ανατολής . Οι ρίζες μου είναι από την Καππαδοκία και βαθύτερη καταγωγή από το Μυστρί που είναι ένα άλλο χωριό στην Καππαδοκία , οπότε αυτό υπήρξε έναυσμα και για το ζήτημα το προσφυγικό είτε του ελληνισμού της ανατολής και για να ενδιαφερθώ για την ΑΕΚ γιατί ρώτησα ποιες ομάδες ήταν οι προσφυγικές και κάπως έτσι έγινε. Τώρα δεν κατοικώ στην Φιλαδέλφεια, κατοικώ στον άγιο Στέφανο .

Έχετε καμία σχέση με την περιοχή γενικά , ή με κάποια άλλη προσφυγούπολη , ή έχετε μεγαλώσει άγιο Στέφανο ;

Στον άγιο Στέφανο μεγάλωσα , αλλά ο πυρήνας του αγίου Στεφάνου είναι προσφυγικός , δηλαδή χτίστηκε καθαρά ως προσφυγικό χωριό και στην συνέχεια προφανώς επιμειξίες ας το πούμε έτσι, οπότε είχα ακούσματα από εδώ, υπήρχε δηλαδή αυτό το στοιχείο όταν μεγάλωνα αρκετά .

Για εσάς πόσο σημαντική είναι η διατήρηση της μνήμης , δηλαδή όλο αυτό το κομμάτι , το οποίο πάει το νέο μουσείο να υποστηρίξει ;

Για μένα γενικά η ιστορική μνήμη θεωρώ ότι είναι ένα βασικό στοιχείο και ειδικά για τους Έλληνες της ανατολής , γιατί σε κάποιες περιοχές μπορεί να αναγκαστήκαμε να χάσουμε την γλώσσα μας , την θρησκεία μας , δηλαδή στοιχεία της ταυτότητάς μας , αλλά το κριτήριο με το οποίο έμεινε η συνείδηση θεωρώ πως ήταν η ιστορική μνήμη και υπήρξε η συνείδηση ότι είμαστε Έλληνες, ότι διατηρούμε έναν πολιτισμό με κάποια ήθη κάποια έθιμα , έχουμε δηλαδή μια α ταυτότητα διαφορετική . Οπότε ναι , θεωρώ πως η ιστορική μνήμη είναι κάτι πολύ βασικό στοιχείο για την ταυτότητα ενός λαού . Αντίστοιχο με την γλώσσα ή και σημαντικότερο πολλές φορές για την θρησκεία , γιατί αυτό που μένει είναι η συνείδηση και η ιστορική μνήμη , και παράλληλα πέρα από το κομμάτι το προσφυγικό ας πούμε για όλους του λαούς είναι ότι μαθαίνοντας από το παρελθόν και τις ιστορικές μνήμες είτε τις βιωματικές , είτε από τα ακούσματα από το διάβασμα μπορείς να εξασφαλίσεις ένα καλύτερο μέλλον καθώς και μια καλύτερη γνώμη και άποψη για τα ζητήματα που προκύπτουν καθημερινά είτε τα διεθνή , είτε τα εσωτερικά σε ένα κράτος και να έχει μια καλύτερη και πιο δίκαιη κρίση για αυτά τα θέματα , οπότε ναι το θεωρώ πολύ βασικό στοιχείο. Και θεωρώ ότι ο αθλητισμός είναι ένας πολύ δημοφιλής παράγοντας της καθημερινότητας , είναι και μια πολύ καλή προσέγγιση της διατήρησης της ιστορικής μνήμης μέσα από τον αθλητισμό, και πιστεύω ακόμα πως μπορεί να εξυγιάνει την σχέση του αθλητισμού με τον πολιτισμό η οποία υπήρχε ιστορικά στην ουσία , μπορεί να εξυγιάνει τον αθλητισμό σήμερα σε κάποιο επίπεδο αν γίνει σωστά .

Γενικά η ΑΕΚ πόσο συνδεδεμένη πιστεύετε ότι είναι με την μνήμη των προσφύγων από την ανατολή ;

Νομίζω πως στην βάση, στην αρχή δηλαδή, ήταν άρρηκτα συνδεδεμένη . Στην πορεία φυσικά η ομάδα αυτή της Αθήνας “αλλοτριώθηκε “ και διευρύνθηκε με αυτόν τον τρόπο οπότε νομίζω πως δεν ήταν τόσο απαραίτητη η σύνδεση με το προσφυγικό ή με τους Έλληνες της ανατολής , αλλά νομίζω πως έχει γίνει μια στροφή στις ρίζες της ομάδας τα τελευταία χρόνια και επανασυνδέεται χωρίς να περιορίζεται όμως αυτό, και φυσικά δεν πρέπει να περιορίζεται γιατί πλέον ζούμε όλοι μαζί φυσικά και είμαστε ένα.

Υπάρχουν και άλλοι κρίκοι δηλαδή; Δεν είναι ένας ;

Ναι θα έλεγα πλέον γιατί δεν νομίζω ότι το κοινό της ΑΕΚ πλέον είναι οι Μικρασιάτες , θεωρώ πως είναι πολύ διευρυμένο από όλες τις πληθυσμιακές ομάδες , οπότε δεν θα έλεγα πως είναι υπό αυτή την έννοια συνδεδεμένοι με του κωνσταντινουπολίτες για την ιστορία της αλλά το ότι διατηρεί και μεταλαμπαδεύει σε όλες αυτές τις πληθυσμιακές ομάδες την ρίζα της, ότι μαθαίνουν για την Κωνσταντινούπολη , τι υπήρχε σε αυτή, για τον ελληνισμό της ανατολής και που την συνδέει από την ιστορία της και το παρελθόν της , την ταυτότητας της και που της δίνει ένα επιπλέον χαρακτηριστικό και ενημερώνει και το ευρύτερο κοινό για την ιστορία της.

Σχετικά με το νέο πρότζεκτ για το γήπεδο με τα μουσεία . Εσείς που έχετε και καταγωγή από την Καππαδοκία , πως βλέπετε την φύση του πρότζεκτ ; Δηλαδή το γεγονός πως το νέο μουσείο ,το οποίο μάλιστα θα είναι και το πρώτο μουσείο του μικρασιατικού ελληνισμού στην Ελλάδα , θα είναι ωφέλιμο;

Το βλέπω σαν κάτι πάρα πολύ θετικό, γενικά θεωρώ πως είναι πολύ σύγχρονη αυτή η ματιά, δηλαδή το γήπεδο να μην είναι απλά ένας χώρος με κερκίδες , αλλά όπως όλα τα μεγάλα γήπεδα που συνδυάζουν στοιχεία του πολιτισμού ή την καφετέρια που είπατε , και γενικά κάποιες άλλες λειτουργίες πέρα από το καθαρά σπορικό μας πούμε . Είναι επομένως πολύ θετικό καθώς δεν αναφέρεται μόνο στην ιστορία της ομάδας αλλά ευρύτερα στον πολιτισμό από όσο ξέρω των Ελλήνων . Για παράδειγμα έχω ακούσει από κάποια άτομα της ΑΕΚ ότι θα έχει αναφορές στην μουσική της μικράς Ασίας και της ανατολικής Θράκης και μουσικούς , οπότε προφανώς και τα θεωρώ σημαντικά .

Θεωρείτε σε κάποια περίπτωση οτι γενικά όλο αυτό το νέο κέντρο , το οποίο σίγουρα θα κρύβονται πίσω από αυτό οικονομικά ενδιαφέροντα , πως θα εμπορικοποιήσει την προσφυγική μνήμη; Σύμφωνα με την δική σας άποψη πάντα .

Θεωρώ πως όλα αυτά έχουν να κάνουν με το πως θα εκτελεστεί η κεντρική ιδέα , δηλαδή η ίδια η κεντρική ιδέα δεν με βρίσκει σύμφωνη γιατί δεν μπορούμε να ζητάμε να έχουμε ταυτότητα , να υπάρχει αυτή η μνήμη η ιστορική , και από την άλλη να την κρατάει ο καθένας κλεισμένη στην οικογένεια του , δηλαδή να μην αναφερόμαστε σε αυτό οπότε θα χαθεί . Οπότε φυσικά είναι θετικό ένα άνοιγμα προς τα έξω με κάθε τρόπο όχι μόνο με παραστάσεις παραδοσιακών χορών αλλά να γίνεται το άνοιγμα σε όλες τις εκφάνσεις της ζωής , και αφού μιλάμε για ομάδα προσφυγική είναι ένα πολύ σωστό διάβασμα θα έλεγα της ΑΕΚ ,να αναφερθούμε δηλαδή στο πολιτισμό .

Δεν θεωρείτε δηλαδή πως σε κάποια περίπτωση θα αλλοιώσει την ταυτότητά της ;

Αν η εκτέλεση γίνει με σκοπό το κέρδος χωρίς να προσπαθούν να διατηρήσουν ένα επίπεδο και το σεβασμό στο παρελθόν αυτό, τότε φυσικά μπορεί να εξελιχθεί αρνητικά όλο αυτό .

Αλλά θεωρώ πως με το κατάλληλο και το σωστό marketing και τον σεβασμό απέναντι στον χώρο του μουσείου θα μπορέσει να αποτελέσει σημαντικό στοιχείο

Σύμφωνα με την δική σας άποψη, ποιες μπορεί να είναι οι προκλήσεις ενός τέτοιου πρότζεκτ ; Για το μουσείο κυρίως που θα αποτελεί το πολιτιστικό κομμάτι .

Θεωρώ πως θα είναι μια μεγάλη πρόκληση γιατί θα πρέπει να φτιαχτεί έτσι ώστε να μην προκαλεί προβλήματα κάθε φορά που θα έχει αγώνα ή κάποια εκδήλωση . Και κυρίως να μην γίνει εμπορικό κέντρο , σαν το μολ, όπου θα καταργεί την τοπική αγορά , αυτά από την πολεοδομική άποψη ας πούμε , γιατί δεν είμαι και κάτοικος για να μπω και σε περισσότερες λεπτομέρειες . Στο πολιτιστικό κομμάτι η πρόκληση θα είναι η αναλογική αναφορά στην ιστορική μνήμη των πληθυσμών τους οποίους αναφερόμαστε , γιατί πολλές φορές γίνεται το λάθος να προβάλλεται συνεχώς μια ομάδα και να μειώνονται άλλες περιοχές , να μειώνεται η προβολή τους δηλαδή ή προσφορά τους , αλλά ως προς αυτό το κομμάτι βλέπω πως είμαστε σε καλό δρόμο γιατί βλέπω πως αναφέρονται και σε άλλες περιοχές . Αυτό όμως είναι πάντα μια πρόκληση το να μην διχάζονται οι αναφορές σε πληθυσμούς αλλά να ενώνονται γιατί όλοι είμαστε ένα , γιατί μόνο ενωμένοι έχουμε κάποιο νόημα . Πρέπει πιστεύω πως απλά να μην καταντήσει κάτι γραφικό , αλλά είναι και αυτό θέμα του σωστού marketing.

Όσον Αφορά την τοπική περιοχή κυρίως , φαινόμενα του αθλητισμού συνδυάζονται συνήθως με φαινόμενα βίας ή φανατισμού . Πως πιστεύετε πως θα το δουν αυτό οι τοπικοί κάτοικοι;

Είναι αρκετά δύσκολη ερώτηση , αλλά πιστεύω πως σίγουρα θα προβληματίσει τον κάτοικο αυτή η εκδοχή με τα φαινόμενα της βίας και του θαναλισμού . Θεωρώ πως σε έναν βαθμό όταν ο ίδιος ο χώρος σου εμπνέει σεβασμό και πρώτα από όλα η ίδια η κεντρική οργάνωση είτε της ομάδας είτε των φιλάθλων , σέβονται τον χώρο στον οποίο βρίσκονται γιατί προκαλεί κάποιο δέος , αυτό από μόνο του ίσως να σε αφήσει σε μια καλύτερη συμπεριφορά , πρώτα από όλα μες το γήπεδο και κατ' επέκταση θα μπορούσε να γίνει ένα έναυσμα για καλύτερη συμπεριφορά και γύρω από το γήπεδο . Σίγουρα η αναβάθμιση των περιχώρων με το γήπεδο θα βοηθήσει σε αυτό . Αλλά όλα αυτά από μόνα τους δεν αρκούν φυσικά , θα πρέπει το κοινό να έχει παιδεία που είναι ένας τεράστιος παράγοντας που όταν κάποιοι φιλάθλοι δεν το έχουν τότε δεν μπορεί να κάνει κάτι η ΑΕΚ από μόνη της ούτε η Φιλαδέλφεια και είναι κάτι που προβληματίζει σίγουρα τον κάτοικο . Όσον αφορά τον τουρισμό πιστεύω πως θα υπάρχει μια μικρή αύξηση στον τοπικό τουρισμό .

NO3 Phaedra H.

Αρχικά πείτε μου ποια είναι η σχέση σας με την περιοχή ;

Λοιπόν εγώ είμαι κάτοικος της Νέας Ιωνίας περισσού , είμαστε κοντά στο γήπεδο , εντάξει γενικά ξέρουμε ότι η περιοχή έχει πάρα πολλούς πρόσφυγες από την Μ. Ασία κτλ , η γιαγιά μου είναι από την Σμύρνη , ήταν από αυτούς που είχαν έρθει τότε, αυτά .

Πολύ ωραία . Πείτε μου τώρα γενικά ποια είναι η γνώμη σας για το νέο στάδιο της αγίας σοφίας ;

Εντάξει νομίζω ότι γενικά θα ανεβάσει την περιοχή , γιατί εφόσον θα γίνει το γήπεδο τότε θα γίνουν και άλλα πράγματα όπως έχω ακούσει με τον ποδηλατοδρόμο , γενικά θεωρώ πως θα ανοίξουν καινούργια μαγαζιά.

Ναι εκτός από το θέμα της κοινωνικοοικονομικής ανάπτυξης και για την περιοχή γενικά . Το ότι θα συνδυάζει πολιτισμό και αθλητισμό, πως σας φαίνεται ;

Πιστεύω ότι αυτό είναι κάτι πολύ ωραίο και θετικό γιατί καλό είναι ο αθλητισμός να ενώνεται με την ιστορία εφόσον έχει κάποιες σχέσεις και ρίζες με τις αποικίες και αυτά , είναι μέσα στον τόπο του το γήπεδο δεν θα γίνει σε άλλη περιοχή και επίσης πιστεύω ότι είναι καλύτερο να πηγαίνει ιστορικά , παρά ο αθλητισμός να συνδέεται με τον φανατισμό , νομίζω ότι σε αυτό θα βοηθήσει. Είναι θετικό και για τις νέες γενιές γιατί θα μάθουν για το προσφυγικό ζήτημα και δεν θα στραφούν από την αντίθετη κατεύθυνση του φανατισμού. Βέβαια αυτό μπορεί να λειτουργήσει και αντίθετα

Σχετικά με το θέμα του μουσείου και τα σχετικά , πιστεύεται πως όλο αυτό , μιας και θα είναι διεθνών προδιαγραφών ,δηλαδή θα έχουμε και συνεργασίες από το εξωτερικό , με ομάδες του εξωτερικού και τα σχετικά , θα μπορεί να εμπορικοποιήσει το γήπεδο ή και την μνήμη ακόμα ;

Θεωρώ πως είναι λεπτή η γραμμή , ότι μπορεί να γίνει ,βέβαια πιστεύω θα το προστατέψουν γιατί όλοι αυτοί που είναι από συνδέσμους προσφύγων κτλ νομίζω πως αυτό θα το προστατέψουν να μην γίνει , γιατί γενικά έχουν πολύ πάθος , και πιστεύω πως θα το προσέξουν , τώρα δεν ξέρω , υπάρχει και η άλλη πλευρά , γιατί όπως είπα και πριν είναι λεπτά τα όρια σε αυτά ,αλλά γενικά νομίζω ότι είναι καλό εφόσον η πόλη και η περιοχή έχει ιστορία είναι καλό να αναδειχθεί και να μην βγει απλά το γήπεδο της Αεκ . Για αυτό και πιστεύω πως είναι καλό που συνδυάζεται και όλο αυτό με το μουσείο πιστεύω πως θα τραβήξει κόσμο και η νεολαία θα πηγαίνει και αυτοί που ασχολούνται με τον αθλητισμό θα μπουν στην διαδικασία να διαβάσουν την ιστορία .

Αρά θεωρείται ότι θα υποστηρίξει την προσφυγική μνήμη;

Νομίζω πως ναι, θα την υποστηρίξει, γιατί όλοι οι οπαδοί της ΑΕΚ που είναι παθιασμένοι κτλ θα προσπαθήσουν να το αναδείξουν με καλό τρόπο , όχι με το να γίνει εμπορικό , τώρα θα δείξει .

Ποιες θεωρείτε πως είναι οι προκλήσεις από την άποψη του μουσείου;

Πιστεύω πως θα τα καταφέρει το μουσείο να ανταπεξέλθει στα σημερινά δεδομένα και θα το κάνει και ενδιαφέρον για τα παιδιά. Τώρα για του τουρίστες δεν ξέρω για όλους ,αλλά μερικοί που ασχολούνται θα έρθουν να το επισκεφτούν θεωρώ. Και πιστεύω επίσης πως θα επισκεφτούν το μουσείο και οπαδοί άλλων ομάδων για να το δούνε , και επίσης με αυτά που έχω δει ότι θα γίνουν με τα μαγαζιά κτλ πιστεύω ότι θα είναι πολύ ωραίος σαν χώρος . Δηλαδή και εγώ άμα πήγαινα μια φορά και μου άρεσε θα θέλω να ξαναπάω, και θεωρώ πως θα είναι τόσο ωραία δομημένο που θα τραβήξει αρκετό κόσμο.

Τώρα ας πάμε στο κομμάτι της ανάπτυξης . Αναφερθήκατε προηγουμένως στα οφέλη , τώρα θα ήθελα να μου πείτε και τα προβλήματα που μπορεί ενδεχομένως να δημιουργήσει στην περιοχή ένα τέτοιο πρότζεκτ.

Λοιπόν δεν ξέρω αν την στιγμή που λέω ότι τα μαγαζιά θα ωφεληθούν , αν την ίδια στιγμή θα τραβήξει πιο πολύ κόσμο μέσα παρά έξω στα τριγύρω , δηλαδή αυτό με προβληματίζει , δηλαδή θα πρέπει να γίνει για να το δω , επίσης δεν ξέρω αν το γήπεδο θα έχει φαινόμενα βανδαλισμού και αν ναι αυτό θα είναι ένα αρκετά μεγάλο πρόβλημα για τους κάτοικους την κοντινής περιοχής , αρνητικό δεν νομίζω πως υπάρχει κάτι άλλο.

NO4 Michael H.

Για αρχή πείτε μου λίγα λόγια για εσάς. Τι σχέση έχετε με την περιοχή ή με τον ελληνισμό της ανατολής;

Ας το πάρουμε από πίσω. Ο προπάππος μου ήταν το 1922 από την επαρχία του Αϊδινίου. Εγκαταστάθηκαν στον Πειραιά πρώτα και μετά ήρθαν Νέα Ιωνία, στην Ελευθερούπολη συγκεκριμένα. Ο παππούς μου γεννήθηκε εδώ, στην Νέα Ιωνία, όπως και ο πατέρας μου, ενώ εγώ γεννήθηκα στην Μεταμόρφωση. Κατοικούμε Μεταμόρφωση, αλλά όλη η κοινωνική ζωή, σχολεία τα πάντα είναι στην Νέα Ιωνία. Δηλαδή δημότης Νέας Ιωνίας είμαι, όλοι οι φίλοι μου και γνωστοί είναι στην Νέα Ιωνία. Δηλαδή εγώ είμαι τέταρτη γενιά και είναι και άλλες δύο που ακολουθούν

Ωραία. Οπότε πείτε μου, για εσάς πόσο σημαντικό είναι να διατηρούμε την προσφυγική μνήμη, ή την μνήμη γενικά;

Το ρητό που λέει :“ Άμα ξεχάσεις την ιστορία σου δεν έχεις μέλλον” είναι σημαντικό όπως και να το κάνουμε. Σίγουρα κάποια πράγματα έχουν γίνει διαφορετικά από ότι έχουν γραφτεί στην ιστορία, αλλά η μνήμη παραμένει μνήμη. Άμα ξεχάσεις από που κατάγεσαι έχεις ξεχάσει και τα πάντα. Σε μία κουβέντα που είχα τυχαία με έναν βοσκό, κατέληξε όσους ανθρώπους έχει συναντήσει που κατάγονται από τα μέρη της Μικράς Ασίας ή του Πόντου, είναι καλά παιδιά. Έτσι πιάσαμε κουβέντα για την ιστορία, την οικογένεια, τους δεσμούς που έχει η οικογένεια, το πως ήταν η κοινωνία παλιά κλπ. Μπορεί να μην είχαν ένα ψωμί να φάνε, αλλά την Κυριακή το έτρωγαν μαζί. Και αυτό πιστεύω ότι ακόμα και σήμερα αρκετές οικογένειες, τουλάχιστον στην δικιά μας την περιοχή, το τηρούν. Δηλαδή ο δεσμός της οικογένειας σε αυτό το κομμάτι είναι πολύ ψηλά στον Νεοϊωνιότη. Όσο και αν ακούγεται καλό ή κακό, γιατί μπορεί να σκεφτεί κάποιος ότι δεν φεύγουν τα παιδιά από το σπίτι και είναι μαζί με τους γονείς τους, δεν είναι έτσι. Το θέλεις και είστε μαζί. Δηλαδή εγώ το θεωρώ ευλογία που έχω τους γονείς μου δίπλα μου και μπορώ να αφήσω τα παιδιά μου.

Υπάρχει ο δεσμός της οικογένειας δηλαδή.

Ακριβώς. Εγώ δηλαδή δεν πήγα παιδικό. Πήγα μια μέρα, με έβλεπε ο παππούς μου που έκλαιγα και λέει στον πατέρα μου άσε το παιδί, και νηπιαγωγείο στον Αϊ Γιώργη. Γυμνάσιο και Λύκειο στα σχολεία στην Ανδρέα Κάλβου στις γραμμές. Οπότε, η ιστορία και γενικά οι μνήμες είναι σημαντικά. Δηλαδή, πρέπει η Νέα Ιωνία, και πιστεύω ότι ήταν ιστορική ευκαιρία να αναδειχθεί μέσω του γηπέδου, αλλά έχω την εντύπωση ότι έχουμε πέσει σε λάθος δήμαρχο. Ήταν τεράστια ευκαιρία, εφόσον έφυγε το “αγκάθι”, ο Βασιλόπουλος από την Νέα Φιλαδέλφεια, ο προηγούμενος δήμαρχος της Νέας Φιλαδέλφειας, ο οποίος έκανε μεγάλο κακό στην ΑΕΚ. Η μακέτα του γηπέδου έχει βγει από το 2013 και αυτήν την στιγμή έχουμε 2020 και ακόμα φτιάχνεται το γήπεδο. 27/7/2017 ήταν η ημερομηνία που έγινε ο αγιασμός από τον μητροπολίτη Γαβριήλ. Ξέρεις πόσος κόσμος έχει φύγει από την ζωή χωρίς να προλάβει να δει το γήπεδο; Ξέρεις τι μαράζι είναι αυτό για αυτούς που μένουν από πίσω; Το πως έχει γίνει η ΑΕΚ για τον καθένα είναι δικό του κομμάτι. Το πως θα εκφραστεί, το τι θα κάνει. Ο καθένας ότι πιστεύει για την ΑΕΚ είναι δικό του. Μπορεί κάποιος να μην πηγαίνει καθόλου και να λέει ότι είναι ΑΕΚ, και υπάρχουν κάποιοι άλλοι, βλέπω και τον εαυτό μου μέσα σε αυτούς, που έχουν δώσει χρόνο και χρήμα σε όλο τον οργανισμό που λέγεται ΑΕΚ. Έχουν αφιερώσει κομμάτι της ζωής τους στην ΑΕΚ, με ότι μπορεί να περιλαμβάνει αυτό. Από ακαδημίες, οργανωμένους συνδέσμους ακόμα και για την ίδια την ΠΑΕ. Έχεις χάσει χρόνο, έχεις χάσει αλλά και έχεις κερδίσει φίλους. Δηλαδή το club της original στην Νέα Ιωνία, στην Ελευθερούπολη συγκεκριμένα, μπορεί να πηγαίνουμε λίγο πιο αραιά λόγω υποχρεώσεων, μπορεί να έχουμε απομακρυνθεί γιατί έχουμε μεγαλώσει, αλλά όσο μπορούμε πάμε, και τα παιδιά που είμαστε εκεί είμαστε σκληρός πυρήνας. Δηλαδή η δικιά μου η γενιά, δεν είναι η γενιά του club, είμαστε μαζί, αυτοί οι δεσμοί που έχεις κερδίσει είναι σαν αδερφικοί. Εκεί που θέλω να καταλήξω, είναι ότι αυτό που έγινε με τον Βασιλόπουλο είναι κάτι τρομερό, δηλαδή παρεμπόδισε την δημιουργία του γηπέδου. Επειδή πήγαίνα και στην Φιλαδέλφεια η κατάσταση στις παιδικές χαρές ήταν τραγική. Το μόνο που έκανε δηλαδή ο Βασιλόπουλος ήταν να πολεμάει την ΑΕΚ. Πήγαν και ξήλωσαν τον Κένταυρο, που εντάξει είχε γίνει κατάληψη, δεν ξέρω τι ακριβώς, είχε χαθεί δηλαδή η

έννοια της καφετέριας, αλλά δεν πήγαν να κάνουν κάτι άλλο. Τους έφταιγε το γήπεδο δηλαδή που θα γινόταν.

Όταν κατεδάφισαν το γήπεδο το 2003, εσείς προσωπικά πως νιώσατε για αυτό;

Δεν ένιωσα ότι φεύγει κάποιο κομμάτι, ήταν οι συγκυρίες τότε. Μας είχαν πει ότι θα γκρεμίσουν το γήπεδο, το οποίο αντικειμενικά είχε πάθει μεγάλη ζημιά με τον σεισμό, είχαν κοπεί κολώνες, είχαν γίνει ενέσεις μπετού στην θύρα 3. Προφανώς και δεν βάζω την ίδια βαρύτητα στις υλικές ζημιές που υπέστη το γήπεδο με τις ανθρώπινες ζωές που χάθηκαν. Αλλά το γήπεδο, και γενικότερα η ευρύτερη περιοχή, είχαν πάθει μεγάλη ζημιά. Ήταν σαν να φεύγει ένα κομμάτι των παιδικών σου χρονών, σαν να γκρεμίζουν την παιδική χαρά που πήγαινες και έπαιζες. Ο πατέρας μου είχε κάποια οικονομική άνεση, που μας επέτρεπε να αγοράζουμε εισιτήρια διαρκείας στα επίσημα. Είχα την ευλογία να είμαι πολύ κοντά στον αγωνιστικό χώρο, κοντά σε προέδρους, σε παίκτες και στελέχη της ΑΕΚ. Έζησα από κοντά την ΑΕΚ. Παρκάραμε στην Δεκελείας, στο δρόμο για το γήπεδο, στην Καππαδοκίας, γέμιζε κόσμος, ήταν και ο "Τούρκος" ένα παλιό ουζερί το οποίο τώρα έχει γίνει πολυκατοικία. Στα μάτια ενός παιδιού ήταν τρομερή η όλη διαδικασία του γηπέδου. Δηλαδή το να λες στους φίλους σου ότι πήγα με τον πατέρα μου στο γήπεδο ήταν κάτι σημαντικό. Δεν πήγαινες γήπεδο επειδή σε τραβολογούσε ο πατέρας σου, αλλά επειδή σου άρεσε. Μας είπαν ότι θα πέσει το γήπεδο, στεναχωρηθήκαμε, όσοι μπορούσαμε πήγαμε και πήραμε αναμνηστικά από το γήπεδο. Εγώ για παράδειγμα έχω κάποιες καρτέκλες από το γήπεδο, έχω κάγκελα από την σκεπαστή. Περιμέναμε με προσμονή, αυτό που είχαν τάξει στον Γρανίτσα τότε, γιατί και ο Γρανίτσας, μπορεί να του ρίχνουμε το ανάθεμα ότι το γκρέμισε, αλλά επειδή τότε κατέβαινε ως βουλευτής στις εκλογές με το ΠΑΣΟΚ, το οποίο έχασε τις εκλογές από την ΝΔ, και εν μια νυκτί το γήπεδο της ΑΕΚ από εκεί που ήταν να γίνει ολυμπιακό έργο, έγινε το Καραϊσκάκη. Ένα γήπεδο που ακόμα το χρωστάνε, δεν είναι δικό τους. Ένα γήπεδο το οποίο και καλά θα έκανε όλες τις ομάδες του Πειραιά, με αποτέλεσμα ο Εθνικός που έπαιζε στο Καραϊσκάκη να διαλυθεί, ο οποίος εθνικός αυτήν την στιγμή είναι στις τελευταίες εθνικές. Από τον Κόκκαλη ήταν που ξεκίνησε ο συγκεντρωτισμός να "τραβάει", να συγκεντρώνει δηλαδή ο Ολυμπιακός τα πάντα. Και δεν είναι τυχαίο το μένος που έχουν οι Αεκτζήδες απέναντι στον Ολυμπιακό. Απλά περιμέναμε αυτό που μας είχαν πει, δηλαδή να γκρεμίσουν το γήπεδο και να φτιάξουν ένα γήπεδο ανώτερο του προηγούμενου, και στο τέλος μείναμε χωρίς γήπεδο. Γίναμε για ακόμα μια φορά πρόσφυγες, τρέχαμε στην Νέα Σμύρνη, τρέχαμε στο Μενίδι, τρέχαμε στην Λεωφόρο, και στο τέλος καταλήξαμε στο χειρότερο, για εμένα, ποδοσφαιρικό γήπεδο που υπάρχει στην Ελλάδα, το οποίο είναι στο ΟΑΚΑ. Μπορεί να χωράει μέσα 70000 κόσμο αλλά για μένα αυτό το γήπεδο είναι ψυχρό. Όποιον Αεκτζή και να ρωτήσεις θα σου πει το ίδιο πράγμα. Είναι κρύο γήπεδο το ΟΑΚΑ. Δηλαδή πας γιατί έχεις πάρει διαρκείας και έχεις δώσει κάποια λεφτά. Δεν είναι σαν την Φιλαδέλφεια που ήταν το σπίτι σου, είναι σαν να είσαι τόσα χρόνια σε ένα σπίτι φιλοξενούμενος. Είναι ξένο. Το σκέφτεσαι να βάλεις ένα καρφί, ένα κλιματιστικό όταν είναι νοικιαρικό το σπίτι. Δεν είναι δικό σου το σπίτι.

Ωραία. Τώρα για το νέο γήπεδο που θα φτιαχτεί και θα γίνουν και τα κέντρα και τα σχετικά, ποια είναι η άποψη σας; Το γεγονός δηλαδή ότι περιλαμβάνει και τα μουσεία, και θα έχει και εστιατόρια και καφετέριες από ότι έχω διαβάσει.

Θα σε πάω λίγο πίσω. Είχε παρουσιάσει ο Νικολαΐδης ένα γήπεδο στα Λιόσια, δεν θυμάμαι χρονολογία ακριβώς, το οποίο ήταν λίγο γήπεδο και πιο πολύ εμπορικό κέντρο. Αυτό το γήπεδο, καλώς για μένα, δεν έτρεξε. Η πρώτη μακέτα νομίζω που είχε κάνει ο Γρανίτσας ήταν να έχει και γήπεδο μπάσκετ μέσα, στο σημείο που γίνεται τώρα το μουσείο του Μικρασιατικού ελληνισμού και τρεις εμπορικούς χώρους. Δηλαδή ένα μίνι εμπορικό κέντρο μέσα στο γήπεδο, το οποίο για κάποιους λόγους, ούτε και εμένα μου άρεσε σαν ιδέα, δεν προχώρησε. Θα προτιμούσα ένα γήπεδο το οποίο να έχει και εμπορικούς χώρους, ένα εστιατόριο, μια boutique, που αυτήν την στιγμή η ΑΕΚ δεν έχει μια σοβαρή boutique. Δεν γίνεται να είσαι από τις μεγαλύτερες ομάδες στην Ελλάδα και να μην έχεις boutique. Το κομμάτι του μάρκετινγκ είναι αρκετά σημαντικό για μια ομάδα. Είχα την τύχη να έχω πάει σε αρκετά γήπεδα στο εξωτερικό. Όλα είχαν ποικιλία προϊόντων. Η Ρεάλ Μαδρίτης είχε μέχρι και πατίνι μέσα στην boutique της. Ότι μπορείς να φανταστείς υπήρχε.

Θεωρείται ότι όλο αυτό το τμήμα του μάρκετινγκ που κάνει τα γήπεδα branding, αλλοιώνει καθόλου την ταυτότητα της ομάδας; Οτιδήποτε γίνεται εμπορικό συνήθως χάνει την ταυτότητα του.

Σε αυτό που λες δεν έχεις άδικο. Καλό παράδειγμα είναι η Μάντσεστερ Σίτυ, μία μικρομεσαία ομάδα της Αγγλίας, την οποία πήραν οι Άραβες, ονόμασαν το γήπεδο Etihad, ένα εμπορικό όνομα, και χάθηκε. Τώρα και η ΑΕΚ, από ότι είδα σήμερα έχει καταλήξει σε συμφωνία για το όνομα του γηπέδου, το οποίο θα λέγεται ΟΠΑΠ Arena. Θα με στεναχωρήσει αν δεν υπάρχει μέσα στο όνομα το Αγία Σοφία, ειδικότερα τώρα με τα τελευταία γεγονότα. Σίγουρα το μάρκετινγκ που έχει γίνει παγκόσμια έχει χαλάσει την αίγλη του ποδοσφαίρου. Όταν παίζουν υπέρογκα ποσά για παίκτες, όταν ομάδες οι οποίες μέχρι κάποια στιγμή δεν είχαν τόσο μεγάλο βεληνεκές, μπήκε κάποιος μέσα και από εκεί που ήταν μια μέτρια ομάδα, γνωστή μεν αλλά μέτρια, ξαφνικά έχουν γίνει υπερδυνάμεις, που κάποια στιγμή θα ξεφουσκώσουν καθώς υπάρχει μια ροή στην φύση. Στην Αγγλία πχ ήταν η Λίβερπουλ, η Μάντσεστερ Γιουνάιτεντ, η Άρσεναλ και η Τσέλσι, ξαφνικά ήρθε και η Σί3τυ. Πως ήρθε η Σίτυ; Κάποιος πήγε και έδωσε πολλά λεφτά στην Σίτυ και την έκανε ομάδα. Κάποια στιγμή αυτό θα ξεφουσκώσει. Είναι αυτή η λογική του σύγχρονου ποδοσφαίρου που προσπαθεί να σε κάνει πελάτη, όχι οπαδό. Εμένα δεν μου αρέσει αυτή η έννοια του πελάτη. Πας στο γήπεδο και είναι σαν μαγαζί. Αυτό δεν θέλω να γίνει και στην Νέα Φιλαδέλφεια, δηλαδή να μας βλέπουν σαν πελάτες, και όχι σαν ως άτομα. Κάθε χρόνο από το 2004 που μεταφερθήκαμε στο ΟΑΚΑ δίνω με τον πατέρα μου μεγάλα ποσά για τα εισιτήρια διαρκείας. Προτιμώ να δίνω λεφτά στην ΑΕΚ παρά στις άλλες ομάδες. Δηλαδή προτιμώ να δώσω 400 ευρώ στην ΑΕΚ, αλλά όταν θα πάω να παίξω με τον Αστέρα Τρίπολης, ή με την Λειβαδιά ή με κάποια άλλη ομάδα, και βάζουν τα εισιτήρια 40 ευρώ με την ΑΕΚ, θα προσπαθήσω να μπω τζάμπα, το θεωρώ κοροϊδία. Για τους χώρους του γηπέδου τώρα, πιστεύω έκαναν ότι καλύτερο δυνατό. Δηλαδή πιάσανε και το κομμάτι της ιστορίας της ΑΕΚ, που κουβαλάει ο κόσμος της ΑΕΚ και η ίδια η ομάδα το κομμάτι

του Μικρασιατικού ελληνισμού, γιατί κακά τα ψέματα, η μόνη ομάδα η οποία εκφράζει την οικουμενικότητα του Μικρασιατικού ελληνισμού είναι η ΑΕΚ. Έχει και τα χρώματα τα οποία είναι του Βυζαντίου, κίτρινο και μαύρο, το σήμα του Βυζαντίου, τον δικέφαλο αετό. Και αυτό σημαίνει πολλά, να υπάρχει τέτοια σύνδεση με την Κωνσταντινούπολη, η οποία είναι για κάποιους η ομορφότερη πόλη. Η Αγία Σοφία είναι κάτι το οποίο έχεις να το λες άμα την δεις από κοντά. Όσον αφορά την ΑΕΚ πιστεύω ότι οι κινήσεις που έκαναν μέσα ήταν σωστές, δεν το τραβήξαν στα άκρα. Δηλαδή και το εκκλησάκι του Μπάρλοου στον Άγιο Λουκά, ενός παίκτη την εποχή του οποίου η ΑΕΚ μεγαλούργησε. Τώρα το κουρείο και να μην το κάνανε δεν νομίζω πως θα έπεφτε έξω το προτζεκτ. Η boutique σίγουρα χρειαζόταν και λόγω της ιστορίας και λόγω όλου αυτού που εκφράζει η ΑΕΚ, ήθελε μουσείο η ομάδα. Κάνανε αυτό το μουσείο για να συμπεριλάβουν όλη την οικουμενικότητα που εκφράζει η ΑΕΚ. Ένα μουσείο το οποίο θα επισκέπτεται κάποιος, χωρίς να είναι απαραίτητα ΑΕΚ, και θα του θυμίζει τις ιστορίες που άκουγε από τον παππού του, την γιαγιά του ή να τα έχει διαβάσει κάποιος. Είναι διαφορετικό να τα διαβάζεις από το να το βλέπεις ζωντανά. Ειδικότερα για τα παιδιά, τα οποία μπορεί να μην έχουν ταξιδέψει στο εξωτερικό, είναι πολύ σημαντικό να βλέπουν από κοντά πράγματα τα οποία πιο μετά θα διαβάζουν στο σχολείο.

Κατά την γνώμη σας η κατασκευή του γηπέδου θα φέρει την βιώσιμη ανάπτυξη στην ευρύτερη περιοχή; Ποιες πιστεύετε ότι θα είναι οι προκλήσεις;

Ήδη η Φιλαδέλφεια, εδώ και μια τριετία, έχει ανέβει πολύ σαν περιοχή. Είναι θέμα γηπέδου; Είναι αποτέλεσμα του ότι έχουν κλείσει άλλες περιφερειακές αγορές και έχει μεταφερθεί ο κόσμος καθαρά για διασκέδαση; Δεν ξέρω. Γενικά η Νέα Ιωνία και η Νέα Φιλαδέλφεια ήταν δύο δήμοι εντελώς διαφορετικοί μεταξύ τους. Η Νέα Ιωνία ήταν ένας καθαρά εμπορικός δήμος, με περιορισμένες επιλογές διασκέδασης. Τα σημερινά μέρη διασκέδασης στην Νέα Ιωνία έγιναν μεταγενέστερα, εν αντίθεση με την Νέα Φιλαδέλφεια αλλά και με το Νέο Ηράκλειο, που ήταν ανέκαθεν δημοφιλής περιοχές διασκέδασης. Τα τελευταία χρόνια έχουν ανοίξει μαγαζιά και στην Νέα Ιωνία, έχει γίνει πεζοδρόμηση, η οποία αρχικά είχε προκαλέσει αντιδράσεις, καθώς οι πολίτες δεν είχαν που να παρκάρουν. Αυτήν την στιγμή, μιλώντας για το κέντρο πάντα, τα πράγματα έχουν γίνει λίγο καλύτερα, αν και πλέον ξέρω ότι και στις συνοικιακές περιοχές υπάρχουν μαγαζιά. Η Φιλαδέλφεια έχω παρατηρήσει εδώ και κάποια χρόνια ότι ανεβαίνει πάρα πολύ, και σε θέμα κόσμου και σε θέμα μαγαζιών. Έχει αρχίζει να ανεβαίνει όμως, από το κομμάτι της Χαλκηδόνας και πάνω. Με το κλείσιμο του γηπέδου τα περισσότερα μαγαζιά είχαν κλείσει. Υπήρχε μια περίοδος που ο κόσμος, συμπεριλαμβανομένου και εμένα, δεν ήθελε να πηγαίνει στην Νέα Φιλαδέλφεια για να μην βλέπει τα μπάζα. Με πλήγωνε αυτή η κατάσταση. Δηλαδή εγώ προσωπικά προτιμώ να πάω σε ένα ακριβό μαγαζί το οποίο το έχει αεκτής, παρά σε ένα φθηνότερο το οποίο έχει οπαδός άλλης ομάδας. Δεν πήγαινε ο κόσμος στην Φιλαδέλφεια και πολλά μαγαζιά έκλεισαν, όπως για παράδειγμα το σουβλατζίδικο "Ιντεάλ", το οποίο ζούσε από την ΑΕΚ έκλεισε και τώρα έχει ανοίξει στην θέση του ένα καινούργιο. Ένα μαγαζί το οποίο όταν του ζητήθηκε να ψηφίσει για το γήπεδο αρνήθηκε, με αποτέλεσμα να "διώξει" τον κόσμο της ΑΕΚ. Αυτό που δεν έχω καταλάβει τώρα είναι τι θα γίνει με τα ενοίκια στα μαγαζιά της περιοχής, καθώς έχω ακούσει ότι ανεβάζουν τις τιμές κατακόρυφα. Για παράδειγμα ένας φίλος μου που έχει μαγαζί στην περιοχή και πλήρως ενοίκιο 1000 ευρώ, τώρα του ζητάνε 4000 ευρώ. Θα μου πεις ελεύθερη αγορά είναι και ο καθένας ζητάει ότι θέλει, αλλά δεν ξέρω τι θα γίνει με αυτό το θέμα. Γενικά επειδή είχα πάει το Σάββατο στην Φιλαδέλφεια για φαγητό, μου έκανε τρομερή εντύπωση

το γεγονός ότι ήταν όλα τα μαγαζιά γεμάτα. Δηλαδή ακόμα και τα καφενεία και τα ζαχαροπλαστεία είχαν κόσμο. Έχει βέβαια και κάποια μαγαζιά τα οποία έχουν παραμείνει, όπως είναι η "Έν αιθρία". Σίγουρα η κατασκευή του γηπέδου θα δώσει μια ώθηση στην περιοχή, αλλά καλό είναι να μην προτρέχουμε καθώς μπορεί με την πρώτη ευκαιρία να γίνει χαμός στην Φιλαδέλφεια. Ελλοχεύει και ο κίνδυνος να παρεκτραπεί κόσμος.

Αν λάβουμε υπόψη ότι πολλές φορές τα γήπεδα, και γενικά ο αθλητισμός, συνδυάζονται με τον φανατισμό, με την κακή του έννοια, ο οποίος οδηγεί σε φθορά περιουσιών και βίαιες συμπεριφορές, ποια είναι η άποψη σας για αυτό;

Όπως είπα και πριν ελλοχεύει ο κίνδυνος να γίνει η Φιλαδέλφεια.... Βιετνάμ. Θέλω να πιστεύω ότι η ίδια η ΑΕΚ θα μεριμνήσει για τους κατοίκους που μένουν κοντά στο γήπεδο, τουλάχιστον για τα αυτοκίνητα, ότι θα υπάρχει κάποια φύλαξη. Ο καθένας το βλέπει διαφορετικά. Υπάρχει ο κίνδυνος να γίνουν επεισόδια, με ό,τι μπορεί να συνεπάγεται αυτό. Όλα όμως από κάπου ξεκινάνε. Κανείς δεν πάει μόνος του ξαφνικά και αρχίζει να σπάει αμάξια. Αν τα σωστά άτομα αποφασίσουν να μην γίνουν επεισόδια, αργά ή γρήγορα τα επεισόδια θα σταματήσουν. Δεν γίνεται δηλαδή η ΑΕΚ να γίνεται έρμαιο κάποιων οι οποίοι θέλουν να παίξουν ξύλο με τους αστυνομικούς και να δέχεται κυρώσεις. Εγώ προσωπικά δεν κατηγορώ την ΑΕΚ, αλλά τους ίδιους που κάνουν τα επεισόδια. Όταν είσαι οργανωμένος, είτε είσαι καλός οργανωμένος, είτε κακός οργανωμένος. Αλλά πιστεύω ότι αν σου πούνε ότι "δεν θα το κάνουμε", θα ακουστεί. Είμαι και εγώ πολύ περίεργος να δω πως θα διαχειριστούν το συγκεκριμένο κομμάτι. Η διαχείριση αυτού του θέματος γίνεται και σε συνεργασία με την αστυνομία. Δηλαδή αν δεν υπάρχει αστυνόμευση κοντά στο γήπεδο αλλά πιο μακριά, αυτομάτως αυξάνεται ο κίνδυνος. Ας εξασφαλίσουν ότι θα διαχειριστούν οι οπαδοί την ασφάλεια του γηπέδου. Όχι επί πληρωμή όπως κάνουν άλλες ομάδες. Εθελοντικά. Δεν έκλαψε κόσμος για αυτό το γήπεδο για να έρχεται ο άλλος και να τα κάνει λαμπόγυαλο. Για τον λόγο ότι διαδραματίζονται πολλά με το γήπεδο, όπως η ανάπτυξη του οργανισμού της ΑΕΚ, πιστεύω ότι θα το κάνουν. Θα ήθελα να προσθέσω, όσον αφορά το μουσείο του προσφυγικού ελληνισμού, επειδή βλέπω τι εκθέματα πηγαίνουν, είναι αρκετά σημαντικά ως προς την έννοια του ξεριζωμού. Δηλαδή θα δώσει στις νεότερες γενιές κάποια συγκεντρωμένη γνώση για το πως ήταν η ζωή, το σπίτι, τα έθιμα, του προ προ προπάππου του, το τι πέρασαν για να έρθουν εδώ κλπ.

NO5 Stefan H.

Πείτε μου κάποια πράγματα γενικά για εσάς. Τι σχέση έχετε με την περιοχή; Έχετε ρίζες από τον ελληνισμό της ανατολής;

Εγώ είμαι γέννημα θρέμμα της Νέας Ιωνίας και του Περισσού. Ο πατέρας μου και η οικογένεια του ήρθαν από την Κωνσταντινούπολη. Γεννήθηκα σε μια οικογένεια που, τουλάχιστον από την πλευρά του πατέρα μου, ήταν αεκτζήδες. Αυτή είναι η σχέση μου με την περιοχή. Εδώ γεννήθηκα, εδώ μεγάλωσα. Έχω ακούσει πολλές ιστορίες από τους συγγενείς

μου που ήταν στην Κωνσταντινούπολη. Έχω επισκεφθεί την περιοχή και γενικά έχω ασχοληθεί αρκετά. Μου αρέσει πάρα πολύ το κεφάλαιο της ελληνικής προσφυγιάς. Οι διωγμοί και όλα αυτά που έγιναν τα βρίσκω πολύ συγκινητικά. Αυτό που μου έχει μείνει έντονο από τις αφηγήσεις που έχω ακούσει είναι ότι οι άνθρωποι που έχουν ζήσει στην Κωνσταντινούπολη δεν μπορούν να δουν άλλη πόλη με τόσο καλό μάτι. Έχουν ένα πολύ μεγάλο συναισθηματικό δέσιμο με την Πόλη, και η αλήθεια είναι ότι δεν τους αδικώ γιατί είναι μια πολύ πολιτισμική πόλη. Έχει μέσα αραβικά, ελληνικά, ευρωπαϊκά στοιχεία και ό,τι άλλο μπορείς να φανταστείς. Στην κουζίνα τους μπορείς να φας πολύ νόστιμα πράγματα, η μουσική τους κουλτούρα έχει απίστευτα μεγάλη γκάμα. Δυστυχώς πολλοί λάθος χειρισμοί έχουν οδηγήσει στην σημερινή κατάσταση. Έχουν γίνει διωγμοί έναντι πολλών λαών όπως , Αρμενίων, Ελλήνων, ακόμα και Αράβων. Η Κωνσταντινούπολη έχει συνολικά 36 φυλές, ένα από τα χαρακτηριστικά που την καθιστούν ακόμα πιο ωραία. Το ωραίο για μένα είναι ότι όλες αυτές οι φυλές καταφέρναν και ζούσαν μαζί, και μοιραζόταν κατά κάποιο τρόπο τα έθιμα τους. Ήταν, και ακόμα είναι, κέντρο εμπορίου και πολιτισμού.

Όπως είναι γνωστό το κομμάτι των προσφύγων που ήρθαν εδώ έχτισαν μια ομάδα, την ΑΕΚ. Για σένα προσωπικά, τι συμβολίζει η ΑΕΚ;

Καταρχάς για μένα όλες οι ομάδες συμβολίζουν κάτι. Εγώ αεκτζής είμαι, αλλά αν το πάρουμε αντικειμενικά ο Παναθηναϊκός συμβολίζει πλέον το περιθώριο της Αθήνας κατά κάποιο τρόπο. Πιο παλιά συμβόλιζε προφανώς ότι είναι η ομάδα της Αθήνας. Τώρα ο Ολυμπιακός συμβολίζει την πειραϊκή κουλτούρα ας πούμε. Για μένα προσωπικά η ΑΕΚ πιστεύω ότι συμβολίζει κάτι μεγαλύτερο από αυτό. Συμβολίζει μια κουλτούρα που έρχεται από έξω. Μπορεί να μην είναι η πιο παλιά ομάδα στην Ελλάδα, αλλά η κουλτούρα που φέρνει σίγουρα είναι πάρα πολύ παλιά. Ακόμα θα ήθελα να προσθέσω ότι δεν συμβολίζει μόνο όλους αυτούς τους ανθρώπους που ήρθαν εδώ, αλλά γενικά την προσφυγιά, τον πόνο τον ξεριζωμό, όλα αυτά τα πράγματα. Ίσως είναι ένας τρόπος για να μην ξεχάσουμε ότι υπάρχει και αυτή η κουλτούρα. Μερικά πράγματα δεν υπήρχαν στην Ελλάδα, ήρθαν και είναι πλέον κομμάτι της ιστορίας.

Θεωρείς ότι σαν σύλλογος τα κρατάει όλα αυτά ζωντανά και σήμερα;

Ναι. Όχι σε τόσο μεγάλο βαθμό, κακώς για μένα, ίσως γιατί έχουν περάσει πάρα πολλά χρόνια. Δεν ξέρω ακριβώς τον λόγο, αλλά για μένα φταίει ξεκάθαρα η διοίκηση για αυτό. Παρόλα αυτά πιστεύω πως πάντα η ΑΕΚ θα συνεχίσει να εκπροσωπεί την προσφυγιά.

Πως είχες νιώσει όταν είχε καταστραφεί το παλιό γήπεδο της ΑΕΚ στην Νέα Φιλαδέλφεια;

Ήμουν σε αρκετά μικρή ηλικία, οπότε δεν καταλάβαινα τι ακριβώς γινόταν. Θυμάμαι πως υποτίθεται ότι θα χτιζόταν καινούργιο γήπεδο τότε. Όσο δεν χτιζόταν όμως καταλάβαμε κατευθείαν ότι μάλλον πρόκειται για κάτι το οποίο είναι ψεύτικο. Δεν χτίστηκε γήπεδο, η ΑΕΚ γνώρισε για ακόμα μια φορά τον ξεριζωμό, και αναγκάστηκε να παίζει σε γήπεδα τα οποία ήταν προορισμένα για ολυμπιακούς αγώνες. Ήταν τελείως παραμελημένα από την πολιτεία λες και ήταν καμία πολύ μικρή ομάδα που δεν συμβόλιζε τίποτα. Η ΑΕΚ έχει πολύ μεγάλο

κόσμο για να παραμελείται έτσι από κράτη ή δεν ξέρω και εγώ ποιος ευθύνεται για αυτό το πράγμα. Δυστυχώς ζήσαμε πολύ μαύρα χρόνια, και αθλητικά και από άποψη ότι δεν είχαμε καν δικό μας γήπεδο. Νιώθαμε σαν ξένοι, φιλοξενούμενοι σε μια έδρα η οποία δεν μας άνηκε. Εμένα, σαν οπαδό, με στεναχώρησε πολύ αυτό το πράγμα. Κάποια στιγμή φανταζόμουν πως θα ήταν από τα μεγαλύτερα μου όνειρα να πάει η ΑΕΚ στο δικό της σπίτι. Είναι περίεργο.

Όσον αφορά λοιπόν το νέο γήπεδο και το νέο κέντρο, ποια είναι η άποψη σου;

Όταν είδα πως το γήπεδο το οποίο θα είναι διακοσμημένο σαν την Αγιά Σοφία συγκινήθηκα πάρα πολύ, σχεδόν δάκρυσα. Είναι πολύ επιβλητικό και επαναφέρει την ΑΕΚ στις ρίζες της. Όταν είδα το τι ακριβώς θα έχει μέσα το γήπεδο, συγκινήθηκα ακόμα πιο πολύ. Ειδικά μετά από μια κατάσταση που είχαμε πέσει κατηγορία και ψυχολογικά ήμασταν πολύ χάλια. Όταν μας είπαν στην αρχή ότι θα φτιαχτεί γήπεδο, δεν το πολυπίστεψα γιατί έχουμε ακούσει πάρα πολλά ψέματα. Μόλις βλέπεις όμως ότι αρχίζουν να γίνονται εκσκαφές, να πέφτουν υπογραφές αισθάνεσαι ότι υπάρχει ελπίδα. Όλα αυτά τα χρόνια που ήμασταν χωρίς γήπεδο υπήρχε μια μαυρίλα. Εγώ προσωπικά αισθανόμουν ότι η ΑΕΚ δεν θα ξαναγίνει ποτέ μεγάλη ομάδα. Υπήρχαν κάποιοι παράγοντες, δεν πιστεύω ότι το έργο είναι εξ' ολοκλήρου της ΑΕΚ, ούτε τους χρωστάμε κάποιο ευχαριστώ. Αυτό έπρεπε να ήταν μέλημα της πολιτείας. Δεν πρέπει να χάνονται τόσο μεγάλες ομάδες. Όχι από την άποψη ότι έχει παικταράδες και παίρνει πρωταθλήματα. Μια ομάδα την κάνει μεγάλη αυτό που εκπροσωπεί. Όχι τα πρωταθλήματα της και οι παίκτες της.

Ποια είναι η άποψη σου για το γεγονός ότι θα περιλαμβάνει και το προσφυγικό μουσείο, το οποίο μάλιστα θα είναι το πρώτο το οποίο θα τα "μαζεύει" όλα από τον μικρασιατικό πολιτισμό;

Σε μια Ελλάδα που έχει παραπάνω από 2000000 Πόντιους και τόσους πρόσφυγες από την Κωνσταντινούπολη και την Σμύρνη κτλ, κακώς περιμέναμε 100 χρόνια για να κάνουμε ένα τέτοιο μουσείο. Η πολιτεία θα έπρεπε να είχε κάνει πάρα πολλά μουσεία για αυτό το θέμα. Είναι ένα θέμα καθαρά ελληνισμού. Να σκεφτούμε και να αναλογιστούμε τι πολιτισμό μας έφεραν αυτοί οι άνθρωποι που έφυγαν τότε μετά βίας από την Τουρκία και ήρθαν στην Ελλάδα. Η Ελλάδα ήταν, χωρίς παρεξήγηση, κατοικοχώρια. Δηλαδή ο πολιτισμός ήταν πολύ πιο χαμηλός σε σχέση με αυτόν που έφεραν αυτοί οι άνθρωποι. Έφεραν κουζίνα, μουσική κτλ. Στον τομέα της μουσικής, το καθαρά ελληνικό που υπήρχε ήδη, ήταν τα κλαρίνα και οι ζουρνάδες. Οι άνθρωποι έφεραν τον Έλληνα όπως τον ξέρουμε σήμερα, έφεραν πολιτισμό.

Το ότι θα είναι το μουσείο μέσα στο γήπεδο, που προσελκύει κυρίως φιλάθλους, θεωρείς ότι θα καταφέρει να προωθήσει το μήνυμά;

Ναι σίγουρα. Τα μουσεία προφανώς δεν θα είναι για αεκτζήδες, αλλά για όλον τον κόσμο. Θα μπορούν να έρχονται άνθρωποι από οποιαδήποτε ομάδα. Όταν ξεκίνησε ο σύλλογος της ΑΕΚ αυτό που ειπώθηκε ήταν: "Να παίζουμε μπάλα και μπάσκετ και να λέμε την ιστορία μας ταυτόχρονα". Δηλαδή αυτός ήταν ο σκοπός της ΑΕΚ. Οπότε και τώρα πάει κάπως έτσι. Έχουμε φτιάξει το γήπεδο και κάτω από αυτό θα βρίσκονται ακόμα πιο σημαντικά πράγματα για τον

πολιτισμό, την κληρονομιά και τις τέχνες. Για μένα είναι απίστευτα σημαντικό αυτό το πράγμα.

Ποιες θεωρείς ότι θα είναι οι προκλήσεις όσον αφορά το μουσείο;

Η πρόκληση πιστεύω θα είναι να μην "χάσουμε την μπάλα" και θεωρείται ότι το μουσείο είναι κομμάτι μόνο της ΑΕΚ. Βεβαίως και είναι κομμάτι της ΑΕΚ, αλλά δεν πρέπει να το δουν οπαδικά. Για μένα δεν πρέπει να μπουν κασκόλ. Πρέπει να είναι για όλο τον κόσμο, για όλους τους Έλληνες, για όλους τους τουρίστες και γενικά για όποιον θέλει να μάθει και να δει πραγματικά τι ακριβώς έφεραν και τι πέρασαν αυτοί οι άνθρωποι για να φέρουν όλα αυτά τα πράγματα εδώ. Αυτό είναι για μένα το σωστό. Το μουσείο πρέπει να είναι αντικειμενικό, και πιστεύω πως θα είναι. Μετά από αυτό υπάρχει και μια δεύτερη πρόκληση. Ο φόβος ότι μόλις ανοίξει το γήπεδο θα σπάσουν όλα, θα καούν όλα κτλ. Εγώ προσωπικά πιστεύω ότι ήδη γίνονται επεισόδια στην Φιλαδέλφεια οπότε δεν θα υπάρχει κάποια διαφορά. Η μόνη διαφορά θα είναι στην οικονομική ανάπτυξη της περιοχής. Η Φιλαδέλφεια είναι το κέντρο μιας ομάδας πολύ μεγάλης, όσον αφορά τον κόσμο, και είναι επόμενο να υπάρχουν τέτοια προβλήματα, για μένα μικρά.

Το γεγονός ότι αυτό το πρότζεκτ είναι διεθνών προδιαγραφών, και εκτός αυτού θα υπάρξουν και συνεργασίες με εταιρείες, θεωρείς πως θα εμπορικοποιήσει κάπως το αντικείμενο; Θα χάσει την αυθεντικότητα της τόσο η ίδια η ΑΕΚ, όσο και το μουσείο;

Για μένα το ποδόσφαιρο έχει ήδη χάσει την αυθεντικότητά του, εφόσον όταν ένας ποδοσφαιριστής παίρνει τόσα εκατομμύρια, δεν παίζει για την φανέλα, αλλά μόνο για τα λεφτά. Αν τα ποσά που παίρνει ένας ποδοσφαιριστής ήταν μικρότερα τότε ο κάθε παίκτης θα έπαιζε για την φανέλα. Όσον αφορά το μουσείο δεν θεωρώ πως θα χάσει την αυθεντικότητά του. Για μένα η ιστορία είναι γνώση και πρέπει να μεταδοθεί. Είναι και εμπορικό το θέμα αλλά εγώ δεν το βλέπω σαν κάτι κακό. Αυτοί το βλέπουν σίγουρα σαν λεφτά, αλλά πιστεύω ότι άθελα τους έκαναν κάτι που εγώ θεωρώ καλό. Η μετάδοση της προσφυγιάς σαν ιδέα, θα βοηθήσει να υπάρχει λίγη κατανόηση σε αυτό το κομμάτι. Ας πούμε την σημερινή περιοχή έρχονται πρόσφυγες, και πολλοί, δεν ξέρω με τι ρητορική, έχουν ξεχάσει, μάλλον δεν έχουν μάθει ποτέ, τον πόσο πόνο φέρνει η προσφυγιά. Για εμένα προσωπικά ο φόβος της προσφυγιάς είναι ο χειρότερος μου εφιάλτης να αναγκαστώ να φύγω από την χώρα μου μέσω διαφόρων πολιτικών πολέμων, ανωτέρας βίας ή δεν ξέρω και εγώ τι άλλο. Είναι ότι χειρότερο. Παρόλα αυτά βλέπεις έρχονται άνθρωποι και πλέον ο μέσος Έλληνας δεν τους βλέπει με καλό μάτι. Καταλαβαίνω εν μέρει τον λόγο αλλά είναι λες και έχουν ξεχάσει το παρελθόν τους. Το πάθαμε και εμείς αυτό. Πιστεύω ότι το μουσείο θα γεννήσει, είτε σε λίγο είτε σε πολλούς αυτήν την ιδέα. Να μην ξεχνάς το παρελθόν σου. Έτσι θα ευαισθητοποιήσει λίγο τον κόσμο απέναντι στους πρόσφυγες. Οπότε πιστεύω ότι μέσα από ένα ιδιωτικό και οικονομικό παιχνίδι που γίνεται θα γίνει κάποιο καλό στην κοινωνία. Είναι καλό να ξέρουμε από που ερχόμαστε και ειδικά τέτοιες ρίζες που κρύβουν τόσο πόνο, γιατί δυστυχώς όσο περνάνε οι γενιές εξομαλύνονται καταστάσεις, και οι πρόσφυγες γίνονται ίσοι με την κοινωνία, και βλέπουν τους άλλους μετά με μίσος, ενώ και οι πρόσφυγες από την Πόλη και από την Σμύρνη δεν ήταν καλοδεχούμενοι. Καλό είναι να μαθαίνουμε πως ακριβώς έγινε και τι ακριβώς

πέρασαν αυτοί οι άνθρωποι. Άρα πιστεύω πως το μουσείο θα περάσει κάποια καλά μηνύματα.

Όσον αφορά το κομμάτι της κοινωνικοοικονομικής ανάπτυξης, ποια θεωρείς ότι θα είναι τα οφέλη και ποιες οι προκλήσεις;

Πιστεύω ότι τα οφέλη θα είναι τεράστια για την Φιλαδέλφεια, και κυρίως για τους πολίτες της Νέας Φιλαδέλφειας. Ένα πολύ μεγάλο κομμάτι από τους Πόντιους και τους πρόσφυγες που ζουν στην Ελλάδα θα προσπαθήσουν να έρθουν. Όταν έρθουν κάπου θα πρέπει να μείνουν, κάτι θα πρέπει να φάνε που σημαίνει ότι έρχεται πολύ μεγάλη οικονομία από έξω μέσα στην Φιλαδέλφεια. Άρα θα έρθει ανάπτυξη, και από οικονομική άποψη, και από την άποψη ότι έχει αξία το ακίνητο σου. Βέβαια θα αυξηθούν τα ενοίκια, των μαγαζιών κυρίως. Δεν πιστεύω πως έχει κάποιο ιδιαίτερο κακό να γίνει εκεί πέρα το γήπεδο. Καθώς όπως σου είπα και προηγουμένως, κακά υπήρχαν και πριν. Τώρα το μόνο που θα αλλάξει είναι ότι θα υπάρχει και ένα γήπεδο. Οι περισσότεροι κάτοικοι είναι υπέρ του γηπέδου, είτε γιατί είναι οπαδοί, είτε γιατί είναι απόγονοι προσφύγων. Πιστεύω ότι οι όποιες αρνητικές επιπτώσεις θα είναι πολύ μικρές μπροστά σε όλα τα θετικά που θα φέρει η κατασκευή του γηπέδου. Εκτός αυτού πιστεύω ότι θα φέρει πολιτιστικό υπόβαθρο, το οποίο δεν αξίζει να ακυρωθεί επειδή κάποιοι θα ενοχληθούν ή δεν θα τους αρέσει. Είναι κάτι το οποίο πρέπει να γίνει.

NO6 Andrew H.

Πείτε μου λίγα πράγματα για εσάς. Ποια είναι η σύνδεση σας με το μέρος. Έχετε κάποιες ρίζες από τον ελληνισμό της ανατολής;

Δεν έχω κάποιες ρίζες. Γεννήθηκα και μεγάλωσα στον Περισσό, και ακόμα μένω στον Περισσό, οπότε έχω επαφή με την Νέα Ιωνία και την Νέα Φιλαδέλφεια. Να ξεκαθαρίσω ότι δεν είμαι οπαδός της ΑΕΚ, αλλά θεωρώ το συγκεκριμένο έργο ένα πολύ ενδιαφέρον πρότζεκτ και είμαι υπέρ, εννοείται, της κατασκευής του γηπέδου. Θεωρώ ότι είναι καλό κομμάτι να δημιουργούνται αυτά τα μουσεία, και στο γήπεδο της ΑΕΚ, όπως και στο Ιωνικό κέντρο που σκέφτεται να κάνει ο δήμος Νέας Ιωνίας.

Πόσο σημαντικό θεωρείτε ότι είναι να διατηρούμε την ιστορική μας μνήμη, και γιατί;

Το θεωρώ πολύ σημαντικό, ειδικά για δήμους όπως αυτοί της Νέας Ιωνίας και της Νέας Φιλαδέλφειας που δημιουργήθηκαν ουσιαστικά από πρόσφυγες της Μικράς Ασίας, και αυτοί ήταν οι πρώτοι κάτοικοι του δήμου. Είναι πολύ σημαντικό και για τους απογόνους αυτών των ανθρώπων, αλλά και για ανθρώπους σαν εμένα που δεν έχουν σχέση με την Μικρά Ασία, να μαθαίνουν την ιστορία του τόπου τους, και ό,τι προέρχεται από αυτό. Γενικότερα είμαι πολύ λάτρης της ιστορίας. Θεωρώ ότι θα είναι σημαντικό. Αν γίνει σωστή δουλειά θα είναι ένα

πολύ ενδιαφέρον κομμάτι, όχι μόνο για έναν οπαδό της ΑΕΚ, αλλά και για οποιονδήποτε ενδιαφέρεται να επισκεφτεί ένα τέτοιου είδους μουσείο, μιας και θα είναι το πρώτο μουσείο σχετικό με τον μικρασιατικό πολιτισμό. Θα είναι ωραίο και για τον δήμο, αλλά και για την ευρύτερη περιοχή.

Όσον αφορά το γεγονός ότι θα είναι συνδυασμός γηπέδου και μουσείου, πιστεύετε ότι θα επισκιάσει το γήπεδο κάπως το μουσείο; Ποιες θεωρείτε ότι θα είναι οι προκλήσεις;

Εμένα προσωπικά, που δεν είμαι οπαδός της ΑΕΚ, δεν θα με εμπόδιζε να επισκεφτώ το μουσείο το γεγονός ότι είναι στο γήπεδο της ΑΕΚ. Μου είναι αδιάφορο. Συμφωνώ με το ότι το μουσείο συστεγάζεται με το γήπεδο της ΑΕΚ. Παρόλα αυτά, θεωρώ ότι για κάποιους αυτή η συστέγαση μπορεί να αποτελέσει ανασταλτικό παράγοντα για κάποιους άλλους που δεν είναι οπαδοί της ΑΕΚ. Για κάποιους που είναι πιο στενόμυαλοι, ή πιο φανατικοί, μπορεί να τους αποτρέψει.

Κατά την γνώμη σας ποια θα είναι τα προβλήματα που θα προκαλέσει το γήπεδο στην ευρύτερη περιοχή;

Επειδή έχω προλάβει και το παλιό γήπεδο της ΑΕΚ, αν και ήμουν μικρός σε ηλικία, αυτό που μπορώ να φανταστώ είναι ότι αν δεν υπάρχουν οι κατάλληλες υποδομές, γιατί δεν έχω δει ακριβώς το σχέδιο του γηπέδου, θα δημιουργηθεί κάποιο κυκλοφοριακό πρόβλημα, ειδικά τις μέρες του αγώνα. Όσον αφορά τα μαγαζιά, σίγουρα θα έχουν παραπάνω πελατεία τις μέρες του αγώνα, αρκεί όμως οι ίδιοι οι πελάτες να είναι σωστοί. Για παράδειγμα έχω ακούσει περιπτώσεις όπου οργανωμένοι οπαδοί μπήκαν σε μαγαζί, πήραν ότι ήθελαν και δεν πλήρωσε κανείς τίποτα. Ελπίζω να αποφευχθούν αυτά τα φαινόμενα. Γενικά είμαι υπέρ της λειτουργίας του μουσείου και του γηπέδου σαν γηπέδου, παρόλο που δεν είμαι οπαδός της ΑΕΚ. Θεωρώ ότι όλες οι ομάδες πρέπει να έχουν ένα γήπεδο, και αν αυτό το γήπεδο μπορεί να συνδυάζεται με την ιστορία της ομάδας, αλλά και της ευρύτερης περιοχής γενικότερα, καλό να συστεγάζεται. Δηλαδή θα είχε πολύ ενδιαφέρον να κάνει κάτι αντίστοιχο και ο Πανιώνιος, μια ακόμα μικρασιατική ομάδα.

NO7 Maria H.

Πως νιώσατε όταν κατέστρεψαν το γήπεδο της ΑΕΚ το 2003;

Δεν ένιωσα ότι φεύγει κάποιο κομμάτι μου. Ήταν σαν να γκρεμίζεις το πατρικό, για να φτιαχτεί στην θέση του μια πολυκατοικία, τουλάχιστον έτσι νομίζαμε. Το γήπεδο έπρεπε να διαλυθεί γιατί είχε πάθει μεγάλη ζημιά από τον σεισμό. Ήταν επικίνδυνο να συνεχίσει την λειτουργία του. Ήμασταν σχετικά χαρούμενοι όλοι οι αεκτζήδες, καθώς υποτίθεται ότι γκρεμίζαμε το γήπεδο για να φτιάξουμε ένα γήπεδο πολύ καλύτερο, το οποίο θα ήταν

ολυμπιακό έργο. Το γήπεδο αυτό εν μια νυκτί εξαφανίστηκε από την Φιλαδέλφεια και πήγε στον Πειραιά. Μας το έκλεψαν. Έτσι από εκεί που θα είχαμε το καλύτερο γήπεδο στην Ελλάδα, ξαφνικά μείναμε χωρίς γήπεδο. Γίναμε για άλλη μια φορά πρόσφυγες, φιλοξενούμενοι σε διάφορα γήπεδα, και στο τέλος καταλήξαμε στο “κρύο” ΟΑΚΑ.

Πόσο σημαντική είναι για εσάς η διατήρηση της προσφυγικής μνήμης;

Είναι πολύ σημαντική. Όποιος δεν ξέρει την ιστορία του τόπου του θα την βρει μπροστά του. Η διατήρηση της συλλογικής μνήμης είναι πολύ σημαντική, αρκεί να λειτουργεί θετικά και να μην επιδεινώνει προβλήματα του παρόντος. Μέσα από την μνήμη του παρελθόντος μπορούμε να ερμηνεύσουμε κάποια πράγματα του παρόντος και του μέλλοντος. Ακόμα ο αθλητισμός είναι μια πολύ καλή προσέγγιση διατήρησης της ιστορικής μνήμης.

Θεωρείτε ότι το νέο αυτό πρότζεκτ στο γήπεδο αυτό θα εμπορικοποιήσει κάπως την μνήμη; Δηλαδή ότι αυτό το κομμάτι θα γίνει πιο εμπορικό, ότι θα το “πουλήσει” ουσιαστικά .

Είναι λίγο υπερβολικό να πούμε ότι εμπορικοποιείται η μνήμη. Πλέον όλα τα μουσεία στον κόσμο αναζητούν πηγές εσόδων. Το σημαντικό είναι το πως θα παρουσιάσουν την μνήμη. Είναι απολύτως λογικό και το μουσείο με την σειρά του να ενταχθεί στο τμήμα μάρκετινγκ του γηπέδου. Βέβαια το ποδόσφαιρο έχει χάσει εδώ και πολύ καιρό την αυθεντία του, οπότε μια μικρή “εμπορικοποίηση” του αντικειμένου αποτελεί πλέον κάτι το φυσιολογικό.

Να σας ρωτήσω τώρα κάτι άλλο. Σχετικά λοιπόν με όλο αυτό θεωρείτε και σύμφωνα με την άποψη σας , ποιες πιστεύετε ότι θα είναι οι προκλήσεις που θα έχει να αντιμετωπίσει; Όχι μόνο όσον αφορά την μνήμη αλλά γενικά ο συνδυασμός του μουσείου με το γήπεδο.

Υπάρχουν πολλές προκλήσεις για αυτό το γήπεδο. Αρχικά μια μεγάλη πρόκληση θα είναι να κατασκευαστεί έτσι ώστε να μην δημιουργούνται προβλήματα κάθε φορά που θα έχει κάποιον αγώνα. Να μην γίνει το γήπεδο εμπορικό κέντρο δημιουργώντας πλήγμα στην τοπική αγορά. Ακόμα, είναι επίφοβες οι αντιδράσεις των οπαδών της ΑΕΚ σε μια επικείμενη αδικία της ομάδας από την διαιτησία. Παρόλα αυτά πιστεύω ότι με τις κατάλληλες κινήσεις, και επαρκή αστυνόμευση σε κάθε αγώνα, κάτι τέτοιο θα αποφευχθεί. Όσον αφορά το πολιτιστικό κομμάτι, μεγάλη πρόκληση θα αποτελέσει το χάσμα του χρόνου, καθώς έχουν περάσει 100 χρόνια από τότε που ήρθαν οι πρόσφυγες και οι επιζώντες είναι ελάχιστοι

. Επίσης, το πως θα χωρέσουν 3500 χρόνια ιστορίας σε τόσο μικρό χώρο είναι και αυτό ένα ζήτημα. Οι θετικές προκλήσεις του γηπέδου, θα είναι η ανάπτυξη που θα φέρει στην περιοχή, καθώς και το γεγονός ότι πλέον το γήπεδο μπορεί να γίνει “οικογενειακή εκδρομή”.

Μπορώ να πω ότι με καλύψατε πλήρως με το πολιτιστικό κομμάτι . Τώρα θα ήθελα να μου πείτε και για το κοινωνικοοικονομικό . Δηλαδή για την περιοχή , αν θέλετε φυσικά.

Σίγουρα η περιοχή της Νέας Φιλαδέλφειας θα αναβαθμιστεί πολύ οικονομικά. Όταν υπήρχε το γήπεδο παλιά τα μαγαζιά ξεπούλαγαν πάντα στους αγώνες. Υπήρχαν μερικά μαγαζιά τα οποία ζούσαν από την ΑΕΚ, και μόλις γκρεμίστηκε το γήπεδο, μετά από λίγο καιρό έκλεισαν και αυτά. Τα περισσότερα μαγαζιά που υπάρχουν τώρα στην Νέα Φιλαδέλφεια δεν υπήρχαν πριν 15 χρόνια. Με το κλείσιμο του γηπέδου, έκλεισαν πολλά μαγαζιά, και γενικά η περιοχή της Νέας Φιλαδέλφειας είχε πέσει πολύ. Δεν ήθελε ο κόσμος να πάει. Έβλεπε τα συντρίμια και πονούσε. Τα τελευταία χρόνια έχουν ανοίξει πάλι μαγαζιά και η περιοχή έχει ανέβει αρκετά, αλλά τώρα με την κατασκευή του γηπέδου θα ανέβει ακόμα πιο πολύ, και θα προσελκύσει νέο κόσμο. Μάλιστα, ήδη έχουν αρχίσει να ανεβαίνουν κατακόρυφα τα ενοίκια στα μαγαζιά της περιοχής.

Ένα μεγάλο πρόβλημα όμως που πιθανόν να προκύψει είναι να παρεκτραπεί ο κόσμος και να έχουμε φαινόμενα βανδαλισμού. Θέλω να πιστέψω ότι τόσο η ίδια η διοίκηση, όσο και ο κόσμος της ΑΕΚ, θα μεριμνήσουν για αυτό το θέμα. Η διοίκηση της ΑΕΚ να προσφέρει κάποια φύλαξη στους κατοίκους που μένουν γύρω από το γήπεδο, κυρίως για τα αμάξια. Ο κόσμος της ΑΕΚ, και κυρίως οι οργανωμένοι οπαδοί της, να αποτρέψουν από μόνοι τους αυτά τα φαινόμενα. Δεν πάει κανείς από μόνος του και αρχίζει να σπάει αμάξια, όλα είναι μιλημένα από πριν. Τέλος, ίσως προκύψει κυκλοφοριακό πρόβλημα, ιδίως τις ημέρες των αγώνων.

Τι συμβολίζει για εσάς η ομάδα της ΑΕΚ;

Καταρχάς για μένα όλες οι ομάδες συμβολίζουν κάτι. Η ΑΕΚ από πάντα ήταν άρρηκτα συνδεδεμένη με τον Μικρασιατικό πολιτισμό και την προσφυγιά, αφού δημιουργήθηκε από τους ίδιους τους πρόσφυγες της Μικράς Ασίας. Δεν εκφράζει μόνο τους ανθρώπους που ήρθαν εδώ, αλλά γενικότερα την έννοια της προσφυγιάς, τον ξεριζωμό, όλα αυτά τα πράγματα. Βέβαια στα μεταγενέστερα χρόνια η ομάδα είχε κάπως "χάσει" την επαφή με τις ρίζες της, κακώς για μένα. Παρόλα αυτά τα τελευταία χρόνια γίνεται μια προσπάθεια στροφής της ομάδας στις ρίζες της.

Όσον Αφορά τώρα την αγία σοφία ,το νέο γήπεδο , ποια είναι η άποψή σας;

Θεωρώ το συγκεκριμένο πρότζεκτ πολύ ενδιαφέρον. Ειδικά, όσον αφορά το μουσείο του προσφυγικού ελληνισμού που θα συστεγάζεται εκεί, θεωρώ πως είναι προς τιμήν της ομάδας ένα τέτοιο εγχείρημα. Βέβαια, είναι ένα μουσείο που κατά την γνώμη μου θα έπρεπε να είχε κατασκευαστεί πολλά χρόνια νωρίτερα, και μάλιστα να μεριμνήσει η ίδια η πολιτεία επ' αυτού, και όχι να περιμένει από ένα ποδοσφαιρικό σωματείο να διατηρήσει ζωντανή την μνήμη του μικρασιατικού ελληνισμού. Μάλιστα κατά την γνώμη μου δεν θα μιλάμε για ένα γήπεδο το οποίο έχει μέσα ένα μουσείο, αλλά για ένα μουσείο το οποίο έχει μέσα ένα γήπεδο. Θα είναι το πρώτο γήπεδο στον κόσμο

στο οποίο οι θύρες δεν θα συμβολίζονται με αριθμούς, αλλά με ονόματα πόλεων της Μικράς Ασίας. Γενικά είναι μια πολύ καλή ευκαιρία να μάθουν και τα παιδιά περισσότερα πράγματα για τον μικρασιατικό ελληνισμό. Θα πηγαίνει ο πατέρας με το παιδί του το μεσημέρι για μια επίσκεψη στο μουσείο, θα βλέπουν τα εκθέματα, μετά θα πάνε να φάνε κάτι στο εστιατόριο του γηπέδου και ο μπαμπάς θα εξηγεί στο παιδί την ιστορία και όλα αυτά που είδαν στο μουσείο. Στην συνέχεια θα παρακολουθούν και τον αγώνα. Αυτό είναι κάτι που γίνεται στο εξωτερικό και έλειπε από τα ελληνικά γήπεδα. Η επίσκεψη στο γήπεδο θα μπορέσει να γίνει κάτι σαν επωφελής εκδρομή.

Όσον Αφορά την τοπική περιοχή κυρίως , φαινόμενα του αθλητισμού συνδυάζονται συνήθως με φαινόμενα βίας ή φανατισμού . Πως πιστεύετε πως θα το δουν αυτό οι τοπικοί κάτοικοι;

Όπως είπα και πριν αυτή θα είναι μια από τις μεγαλύτερες προκλήσεις τόσο για την ίδια την διοίκηση της ΑΕΚ, όσο και για τον κόσμο της. Είναι σχεδόν σίγουρο ότι θα υπάρξουν ομάδες ανθρώπων που θα παρεκτραπούν, παρόλα αυτά θεωρώ ότι θα είναι αρκετά πιο αραιά τα επεισόδια στο νέο γήπεδο από ότι στο ΟΑΚΑ. Πιο δύσκολα θα κάνει κάποιος "ζημιά" στο σπίτι του, ειδικά όταν μιλάμε για έναν χώρο ο οποίος αναμφίβολα σου εμπνέει σεβασμό. Είμαι πολύ περίεργος να δω πως θα αντιμετωπιστεί αυτό το θέμα. Θα πρέπει να υπάρχει και συνεργασία της ομάδας με την αστυνομία. Τώρα για το πως θα το δουν αυτό οι κάτοικοι, δεν νομίζω να διάλεξε κάποιος να μείνει στην Νέα Φιλαδέλφεια χωρίς να ξέρει ότι κάποια στιγμή θα χτιστεί το νέο γήπεδο της ΑΕΚ. Δεν νομίζω να μην ήξεραν οι κάτοικοι ότι με το άνοιγμα του γηπέδου ελλοχεύει ο κίνδυνος να γίνουν επεισόδια στην περιοχή. Όσον αφορά τους κατοίκους που μένουν πολλά χρόνια εκεί, το γήπεδο υπήρχε ήδη οπότε ξέρουν ήδη πάνω κάτω πως θα είναι.